

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**İSLAM AİLE HUKUKUNDA
KOCANIN KARISINA YAKLAŞMAMA YEMİNİ
(İLÂ)**

Hatice ŞENYİĞİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

Yrd. Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK

KONYA- 2014

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	HATİCE ŞENYİĞİT
	Numarası	11 81 06 04 10 11
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK
	Tezin Adı	İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşımına Yemini (İİİ)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşımına Yemini (İİİ)" başlıklı bu çalışma 21/07/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Yrd. Doç. Dr.	Murat ŞİMŞEK	
2	Prof. Dr.	Saffet KÜSE	
3	Prof. Dr.	Muhittin UYSAL	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Savunma Sınavı Tutanak Formu

I. Öğrenci Bilgileri					
Adı	Hatice	Anabilim Dalı	Temel İslam Bil.		
Soyadı	Senyigit	Bilim Dalı	İslam Hukuku		
Numarası	118106041011	Sınav Durumu	I. Savunma Sınavı ☒	II. Savunma Sınavı ☐	
Danışmanı	Y. Doç. Dr. Murat Ermiş	Programı	Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
II. Sınav Bilgileri					
Tarih	23.05.2014	Saat	10 ⁰⁰	Süre	60 dk.
III. Değerlendirme ve Sonuç					
☒	Savunulan Tezin Kabul Edilmesine				
☐	Savunulan Tezin Düzeltilmesine				
☐	Savunulan Tezin Reddedilmesine (*)				
Salt Çoğunluk ☐	Oy Çokluğu ☐	Oy Birliği ☒	İle karar verilmiştir.		
NEÜ Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans / Doktora Tez Savunma Sınavı gerçekleştirilmiş ve adayın durumu tutanakla tespit edilmiştir.					
IV. Tez İzleme Komitesi Üyeleri					
Sıra No	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza		
1	Y. Doç. Dr.	Murat Ermiş			
2	Prof. Dr.	Saffet Köse			
3	Prof. Dr.	Muhittin UYSAL			
4	Oye				
5	Oye				
Not: Bu belge, Tez Savunma Sınavı'ndan sonra üç gün içerisinde, Tez inceleme ve Değerlendirme Formu (Rapor) ile birlikte Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne gönderilmelidir. (*)Tezi Reddedilen öğrenci, Reddedilen tezin bir nüshasını gerekçeli kararla birlikte Enstitüye teslim etmesi gerekmektedir.					

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hatice JENYEŞİT		
	Numarası	11 81 060 41 011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	İslam Ahlak Hukukunda Kocanın Karısına Çabuklaşmana Yemini (116)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Hatice JENYEŞİT

ÖZET

Eşler arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörünün zayıflaması, anlaşmazlıklar çıkması gibi nedenlerle kocanın karısına bir eziyet olmak üzere yahut karısının ilişkiyi kaldıramayacağı dönemlerde ona kolaylık olması gibi bir niyetle eziyet kastı olmaksızın yaklaşmama kararı alması ve bunu yemin ederek kuvvetlendirmesi durumunda kadının korunması maksadıyla İslâm, îlâ hükümlerini getirmiştir. Îlâ hükümleri ile kocanın bu yolla zulmetmesinin, karısının da zarar görmesinin önlenmesi hedeflenmiştir. Îlâyâ dair düzenlemelerin olmaması, İslam Hukukunda boşama yetkisinin kocada olduğu düşünüldüğünde bireylerin özel yaşamında derin yaralar açılmasına sebebiyet verecek hukukî boşlukların var olması demektir. Ancak İslâm Hukuku bu ihtiyaca en güzel şekilde cevap vermiştir.

“İslâm Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (Îlâ)” isimli çalışmamız, giriş, iki ana bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Girişte îlânın tanımı, hukukî dayanakları; ilk bölümde mahiyeti, unsurları ve bu unsurların şartları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise îlânın hukuki sonuçları ile îlâyı düşüren ve iptal eden şeyler incelenmiştir. Sonuç bölümünde bu çalışmadan elde edilen neticeler ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Aile Hukuku, Boşanma, Yemin, Îlâ

ABSTRACT

Islam brings the ila provisions to protect a woman in the case of her husband vowing to avoid her sexually. The husband may have made such a vow to oppress his wife in response to a disagreement, or to accommodate her wife during periods when she is unable to carry out sexual intercourse. Ila provisions aim to protect a wife from her husband's mistreatment through such a vow. Considering that the right to divorce is given solely to men in Islamic law, the absence of regulations concerning ila would be a legal void that could cause great disturbance in people's private lives. However Islamic law provides protection for women perfectly against the abuse of ila.

Our work, titled "Oath of a Husband to Not Approach His Wife Sexually (Îlâ) in Islamic Family Law" consists of an introduction, two chapters and a conclusion. The Introduction covers the definition of ila and its legal grounds. The first chapter covers the nature of ila, its elements, and conditions of its elements. The second chapter examines legal outcomes of ila and the situations that nullify ila. The conclusion lays out the results of our work.

Keywords: Islamic Family Law, Divorce, Oath, Ila.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	4
ÖNSÖZ	7
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	10
I. İLÂNIN TANIMI	12
II. HUKUKÎ DAYANAKLARI	13
A. Kitap.....	14
B. Sünnet.....	16

BİRİNCİ BÖLÜM

İLÂNIN MAHİYETİ VE ŞARTLARI

I. İLÂNIN MAHİYETİ	20
II. RÜKNÜ.....	22
III. ŞARTLARI	23
A. Koca ile İlgili Şartlar.....	23
1.Ergenlik ve Temyiz.....	23
2. Müslüman Olmak	27
3. İlişkiye Güç Yetirebilme.....	30
a. İlişkiden Mutlak Acizlik Hali	30
b. İlişkiden Geçici Acizlik Hali	31
4. Kölelik	32
B. Karı ile İlgili Şartlar	32
1. Nikâhın Devamı.....	32
a. Ric'î Talak İddeti Bekleyen Karıya İlâ Yapılması Durumu	34
b. Yabancı Kadına İlâ Yapılması Durumu.....	36
2. İlişkiye Güç Yetirebilme.....	37
C. Yemin Lafzıyla İlgili Şartlar	39

1. Allah'a Yemin.....	39
2. Allah'tan Başkasına Yemin	41
3. Şarta Bağlama Suretiyle Yemin.....	42
D. İlâ Lafzı ve Sıygası ile İlgili Şartlar	48
1. İlâ Lafzı.....	48
a. Sarih Lafızlar.....	48
b. Kinevî Lafızlar	51
2. İlâ Sıygası	53
a. Münecciz	53
b. Muallak	53
ba. İmkânsız Bir Şarta Talik Edilmesi	55
bb. Mümkün Bir Şarta Talik Edilmesi	56
E. Yeminin Konusu ile İlgili Şartlar	59
F. Yemin Edilen Müddet ile İlgili Şartlar	61
1. Müddetin Hiç Konmaması veya Sınırsız Olarak Belirlenmesi.....	61
2. Belirli Bir Müddet İçin Yemin Edilmesi	62
a. Dört Ay ve Fazlası İçin Edilen Yemin İlâdır Görüşü	62
b. Dört Aydan Fazlası İçin Edilen Yemin İlâdır Görüşü	64
c. İlâ İçin Yemin Müddetinin En Azına Sınır Yoktur Görüşü.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

İLÂNIN HUKUKİ SONUÇLARI

I. İLÂDA BEKLEME MÜDDETİ	69
A. Müddetin Koca veya Karının Hür ve Köle Oluşuna Göre Değişmesi.....	69
B. Müddetin Başlama Anı	73
C. Müddetin Geç Başlaması ve Kesilmesi.....	74
D. Karı - Kocanın Müddet Konusundaki İhtilafları.....	78
II. KOCANIN KARISINA DÖNMESİ: FEY'	78

A. Fey'in Mahiyeti.....	78
1. Fiil ile Fey'	80
2. Söz ile Fey'	82
B. Fey'in Zamanı	89
C. Fey'in Sonuçları	92
D. Karı – Kocanın Fey' Konusundaki İhtilafları	95
III. KOCANIN KARISINA DÖNMEMESİ.....	96
A. Müddet Sonunda Talak Meydana Gelir Görüşü	97
B. Müddet Sonunda Kocaya Tevkîf Uygulanır Görüşü	100
C. Tevkîf Uygulanan Kocanın Fey'den ve Talaktan Kaçınması	105
IV. İLÂYI DÜŞÜREN VE HÜKMÜNÜ İPTAL EDEN ŞEYLER.....	107
A. Fey'	107
B. Yemin Müddetinin Bitmesi.....	109
C. Yemin Konusunun İmkânsızlığı	110
D. Talak	112
SONUÇ	116
BİBLİYOGRAFYA	118

ÖNSÖZ

Hamd, insanı ve içerisinde sükûnet bulacağı ailesini yaratan Allah'a; salât ve selam, O'nun her konuda olduğu gibi aile yaşantısıyla da örnek olarak gönderdiği peygamberi Muhammed (s.a.v)'e olsun.

Nikâh, bireylerin güven ve huzur içinde yaşamasını ve neslin devamını amaçlayan bir işlemdir. Nikâh bağıyla toplumun en küçük yapıtaşı olan aile kurulur. İslâm, düzenin ve dünya- ahiret saadetinin elde edilebilmesi için tepeden inmece bir yaklaşımdan ziyade bireylerin ıslahına yönelik çalışmaları benimser. Kâinatın bir numunesi olan insan ne kadar kaliteli olursa toplum da o ölçüde salâh bulacaktır. Bu sonuçları elde etmek için, insanoğluna bir rahmet eseri olarak aile kurumu hediye edilmiştir. Adeta birey için bir kale mesabesinde olan ailenin sağlamlığı ve sağlıklı işleyişi ile ideal düzene ulaşılır.

Karşılıklı sevgi, saygı, anlayış ve güvene dayanması gereken aile ilişkilerinin bilhassa eşler arasındaki bağı her zaman aynı nitelikte olmayacağı aşikârdır. Hukuk sistemleri gerektiği yerde devreye girmek üzere kendi bakış açılarına göre düzenlemeler getirirler ancak; kaynağını insanın yaratıcısının ilkelerinden ve O'nun Peygamberinden alması hasebiyle İslâm Hukuku, bu alandaki ihtiyaçlara en iyi cevapları verir niteliktedir. İslam Aile Hukukunda karı- koca arasında evlilik bağıının ve neslin devamının temeli olan cinsî hayatın uzun süreli kesintiye uğraması ya da iptali halinde bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik vazolunan hükümler, onun, toplumun ıslahı ve düzenini sağlama hususundaki yönteminin en güzel örneğini teşkil eder.

Aile huzurunun bozulması, eşler arasında anlaşmazlıklar çıkması gibi nedenlerle kocanın karısına bir eziyet olmak üzere yaklaşmama kararı alması ve bunu yemin ederek kuvvetlendirmesi hali veya kocanın iyi niyetler taşıması halinde de bunun kadın için zulüm olma durumu dikkate alınarak kadının korunması maksadıyla îlâ hükümleri getirilmiştir. Îlâ hükümleri ile kocanın bu yolla zulmetmesinin, karısının da zarar görmesinin önlenmesi hedeflenmiştir. Îlâyâ dair

düzenlemelerin olmaması, İslam Hukukunda boşama yetkisinin kocada olduğu düşünüldüğünde bireylerin özel yaşamında derin yaralar açılmasına sebebiyet verecek hukukî boşlukların var olması demektir. Ancak dediğimiz gibi İslâm Hukuku bu ihtiyaca da en güzel şekilde cevap vermiştir. Tezimizin amacı îlâyı tafsilatıyla açıklayarak zikrettiğimiz hususu ortaya koymaktır.

“İslâm Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (Îlâ)” isimli araştırmamızda îlâ konusunu görüş ayrılıklarını da yansıtmak suretiyle sistematik bir biçimde inceledik. Buna bağlı olarak çalışmamız, giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Girişte îlânın tanımı ve hukukî dayanakları; ilk bölümde mahiyeti, unsurları ve bu unsurların şartları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise îlânın hukuki sonuçları ile îlâyı düşüren ve iptal eden şeyler incelenmiştir. Sonuç bölümünde bu çalışmadan elde edilen neticeler ifade edilmiştir.

Bu çalışmanın vücut bulmasında maddi anlamda bana destek veren Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK), kurum yetkililerine, yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK ile eksikliklerin giderilmesi hususundaki katkılarından dolayı savunma jürisi üyeleri Prof. Dr. Saffet KÖSE ve Prof. Dr. Muhittin UYSAL'a teşekkür ederim.

Muvaffakiyet ancak Allah'tandır.

Hatice ŞENYİĞİT

Konya 2014

KISALTMALAR

b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
Hız.	: Hazreti
md.	: Madde
Mv. F.	: (el-Mevsû'atü'l-Fıkhıyye), Kuveyt
neşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu Anhu/Anha
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
thk.	: Tahkik eden
tsz.	: Tarihsiz

GİRİŞ

Kadın, hassas ve latif bir fitrata sahip olması hasebiyle nikâh bağıyla kocasına emanet edilmiştir. Onu ve evliliği koruyup kollamak kocanın görevidir. Hak-sorumluluk dengesinin maksimum düzeyde gözetildiği İslâm Aile Hukukunda, ailesi için büyük bir sorumluluğun altına giren kocanın hakları da aynı oranda çoktur. Ancak hiçbir zaman kocanın bu konumu, onun karısına zorbalıkla tahakküm etmesi sonucunu doğurmamalıdır. Kadının evlilikten kaynaklanan haklarını alamaması halinde kocanın bu davranışını sınırlayacak hükümler konması adalet ilkesinin gereğidir.

Îlâ, karısı ile cinsî münasebete girmekten kaçınan ve bunu yeminiyle kuvvetlendirip kararından dönmeyi zorlaştıran kocanın, karısının bu hakkını vermemesi nedeniyle hoş karşılanmayan bir uygulamadır. Cahiliye döneminde kadına eziyet etmek için kullanılan bu yöntem, Bakara suresi 226- 227. ayetlerle kadının zarar görmesini önleyecek şekilde düzenlenmiştir.

Koca îlâya sadece zarar kastıyla başvurmayabilir. Görevlerini yerine getirmeyip aile huzurunun bozulmasına yol açan karısını cezalandırarak uyarmak, zaten yıkılmaya yüz tutmuş bir evliliğin bitmesiyle ne gibi durumlarla karşılaşacağını kısmen de olsa anlamak ya da kadının ilişkiyi kaldıramayacağı dönemlerde ona kolaylık olsun diye kendini uzak tutmak maksadıyla îlâ yapılabilir. Ancak her durumda kadının fitrî bir ihtiyacının karşılanmamış olacağı gerçektir. Konuya da bu nedenle kadın açısından yaklaşmıştır.¹ Kadının kendisine emanet edildiği kocası onun bu hakkını vermiyorsa ve kadın bu nedenle zarar görüyorsa hukuk buna müdahale edecektir.²

¹ Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 234.

² Kadının haklarını gözetmek için hukukun müdahale ettiği diğer durumlar için bkz. Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 76- 79.

Günümüzde îlâya pek rastlanmamakla birlikte, kocanın îlâ yaptığının bilincinde olmadan yemin etme ihtimali mevcuttur. Zira karısına yaklaşmamaya yemin etmenin tamamen ortadan kalktığını iddia etmek imkânsızdır. Dolayısıyla evlilik kurumu var olduğu sürece îlâ da mümkün ve her an yaşanması muhtemel bir işlem olma hüviyetini muhafaza edecektir. Tezimizin amacı bu konuyu tafsilatıyla ortaya koymaktır.

Îlâ, gerek klasik kaynaklarda gerek modern araştırmalarda talâk konusunun işlendiği bölümlerde ele alınmıştır. Konuyu ayrıntılı şekilde açıklayan klasik kaynakların başında Mâverdi'nin (ö. 450/1058) *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eseri, Serahsî'nin (483/1090) *el-Mebsût* isimli eseri ve İbn Kudâme'nin (620/1223) *el-Muğni* adlı eseri gösterilebilir. Ancak bilindiği üzere müellifler kendi mezheplerinin görüşlerine dair tafsilat verirken diğer mezheplerin görüşlerine ya işaret etmişler ya cevap verme ihtiyacı duyduklarında değinmişler ya da hiç yer vermemişlerdir. Öte yandan klasik kaynaklarda konu sistematik olmaktan ziyade örnekler üzerinden işlenerek îlânın oluşum süreci ile hukukî sonuçları birbirinden ayrılmamıştır. İslâm Aile Hukukuna dair yazılmış muasır araştırmalarda da konuya değinilmiştir. Ancak Aile Hukukunun bütününe yahut belli bir kısmına yer vermeyi amaçlayan bu tür eserlerde îlâ konusu icmâlen beyan edilmiş, tafsilatına inilememiştir. Ebû Zehra'nın *el-Ahvâlü's-şahsiyye* isimli eseri ile Mustafa Şelebî'nin *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslâm* isimli eseri buna örnek gösterilebilir. Ayrıca İslâm Hukukunda yalnızca kadın ile ilgili hükümleri inceleyen, bu nedenle îlâya yer veren eserler de mevcuttur. Bunlar içerisinde Abdulkerim Zeydan'ın *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye* isimli eseri faydalandığımız diğer araştırmalardan daha detaylı olmakla beraber incelendiğinde görülecektir ki İbn Kudâme'nin *el-Muğni*'si temel alınarak yazılmıştır ve bazı kısımlarında bundan başka kaynağa başvurulmamıştır. Îlânın tafsilatıyla ve sistematik bir biçimde işlendiği müstakil bir esere ise tarafımızca rastlanmamıştır.

Araştırmanın kapsamı, îlâ konusuyla sınırlandırılmıştır. Zira îlânın bağlantılı olduğu talâk konusunun diğer bölümleri başka çalışmalar gerektirecek genişliktedir. İki bölüme ayrılan araştırmada, her başlık altında konuyla ilgili görüşlere ve bu görüş

sahiplerine yer verilmiştir. Bu meyanda Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ile kısmen Caferî ve Zahirî mezheplerinin görüşleri aktarılmıştır.

Bu kısımda tanımı ve hukukî dayanakları işlenecek olan îlânın, birinci bölümde mahiyeti, rüknü ve şartları; ikinci bölümde ise hukukî sonuçları ile îlâyı düşüren ve hükmünü iptal eden şeyler açıklanacaktır.

I. İLÂNIN TANIMI

“İmkânı olduğu halde bir şeyden uzak durmak, vazgeçmek” gibi anlamlara sahip olan “elâ” kökünden gelen “îlâ”, if’âl babında “âlâ”nın mastarıdır ve “yemin etmek” demektir.³

Mezhepler detaylardaki görüş ayrılıklarını yansıttıkları için farklı tanımlar yapmış olsalar da temelde îlânın eşler arasında ilişkiyi yasaklayan bir yemin oluşuna vurgu yapmışlardır.

Hanefîlere göre îlâ, kişinin karısı ile dört ay ve daha fazla bir süre için cinsî münasebette bulunmamaya yemin etmesi veya karısına yaklaşmayı meşakkatli bir işe bağlamasıdır.⁴

Mâlikîlere göre de îlâ dört aydan fazlası için kişinin karısı ile ilişkiye girmemeye yemin etmesidir.⁵

Şâfiîlere göre îlâ, talak ehliyetine sahip olan bir kocanın kendisiyle ila yapmış olacağı bir müddet için karısına yaklaşmamaya yemin etmesidir.⁶

³ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredat*, “الی” md., s. 26-27; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “الآ” md., XIV, 39-41.

⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 188; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 749.

⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 336; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 82 ve 84.

⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 336; Mutî, *Tekmilatü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288.

Hanbelîlere göre de îlâ, ilişkiye gücü yeten bir kocanın, yine ilişkiye gücü yeten karısıyla dört aydan daha fazla cinsî münasebeti terke dair Allah adına yemin etmesidir.⁷

Caferîler ise îlâyı, kişinin karısına yaklaşmamaya yemin etmesi olarak tanımlamışlardır.⁸

Zahirîler de kişinin Allah'a veya isimlerinden birine, karısı ile ilişkiye girmeyeceğine yemin etmesinin îla olduğunu söylemişlerdir.⁹

Görüldüğü gibi tanımlarda kocanın karısı ile cinsî münasebeti terke dair ettiği yemin temel alınmıştır. Hanefîler yemine konu olan müddeti ve ilişkinin meşakkatli bir şarta bağlanmasını da tanıma dâhil ederken, Şâfîîler hem yemin edilen müddete hem de yemin eden kocada bulunması gereken şarta; Hanbelîler ise Şâfîîlere ek olarak yemin lafzının mahiyetine vurgu yapmışlardır.

Bu tanımlardan hareketle bir fıkıh terimi olara îlâ, kocanın yemin veya bir şarta bağlamak suretiyle ve hususi şartlar çerçevesinde karısıyla cinsel ilişkiyi kendisine yasaklamasıdır¹⁰ şeklinde ifade edilebilir.

II. HUKUKÎ DAYANAKLARI

Îlânın meşruiyeti Kitapla sabittir. Kaynaklarımızda îlânın Sünnet'ten delili olarak gösterilen hadisler de mevcuttur.

⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 414; Buhûti, *Keşşâfü'l-knâ'*, IV, 307.

⁸ Hillî, *Muhtelefü's-Şi'a*, VII, 438.

⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178.

¹⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 350; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 244; Döndüren, "Îlâ", *DİA*, XXII, 61.

A. Kitap

Cahiliye döneminde koca, karısına kızdığında ona zarar vermek için bir- iki sene veya daha fazla onunla cinsel ilişkide bulunmayacağına yemin ediyor ve süre bitince bu yemini uzatıyor, kadın da hem bu uzatmalar nedeniyle boşanamıyor, hem de evlilik hayatını sağlıklı şekilde sürdüremiyordu. Zira koca, kocalık görevini yapmadığı için kadın mağdur oluyorken, ayrılıp başkasıyla evlenmek suretiyle bu zor durumdan kurtulması da mümkün olmuyordu. Bu durum kadının askıda kalması sonucunu doğuruyordu.¹¹

İslam'ın îlâ konusunda getirdiği düzenlemeler ile kadının içinde bulunduğu bu zor durum ortadan kaldırılmış, kocanın kadına zulmetmesi önlenmiştir. İbn Abbas'tan aktarıldığına göre Bakara Suresi 226. ve 227. ayetlerin nüzul sebebi, bu düzenlemedir. İbn Abbas'ın konuyla ilgili şu sözleri kaynaklarımızda yer almaktadır: “Cahiliye ehlinin îlâsı bir sene, iki sene ve bundan fazlasıydı. Allah îlâyı onlar için dört ayla sınırladı.”¹²

Cahiliye dönemindeki bu uygulamayı düzenleyen ayetler şu şekildedir:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرْتُّصُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”¹³

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 21; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 103;; Buhûfî, *Keşşâfû'l-kunâ'*, IV, 307; Zühaylî, *el-Fıkhû'l-İslâmî*, VII, 535; Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 363–364; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye*, s. 376; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 343; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 289; Mv. F., “Îlâ”, VII, 221.

¹² Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, II, 381; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 103.

¹³ Bakara 2/226.

“ Eğer (dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse, şüphesiz ki Allah işitir ve bilir.”¹⁴

Bu ayetlerle kocanın karısına nikâh bağını kullanarak zulmetmesi önlenmiştir. Zira îlâ için bir süre belirlenmiş ve bu süre sonunda kocanın ısrarlı olması halinde kadın için kocasından ayrılarak başkasıyla evlenme yolu açılmıştır.¹⁵

Ancak koca îlâyı bu haliyle de kadına zarar vermek için kullanabilir. Nitekim Saffet KÖSE ilgili ayetin “ Allah işitir ve bilir.”¹⁶ kısmı hakkındaki kanaatini şu şekilde aktarır:

“ ... Buna göre verilen bu hak yeni şekliyle de kötüye kullanılacak olursa Allah bunun karşılığını verecektir. Zira Allah kocanın îlâda ısrarındaki niyetini bilmektedir. Bununla ayet Cahiliye döneminde kötüye kullanılan ve kadına eziyet vermek amacıyla yapılan îlânın bu özelliğinin kaldırıldığını ve yeni bir düzenleme yapıldığını, bunun da kötüye kullanılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Kanaatimizce îlâyı mevcut şekliyle kötüye kullanmak şu şekilde olur:

1. Koca karısına bu yolla zarar vermeyi düşündüğünde îlânın süresinin dolmasına az bir zaman kala hanımına döner ve sonra îlâyı yeniler.

2. Koca gerçekten karısını boşamaya kararlıdır. Bu durumda onu doğrudan boşama yerine îlâda bulunur. Böylece kadın dört ay bekledikten sonra kocasından ayrılabilir. Bundan sonra da dört mezhebe göre de iddet beklemesi gerekecektir. Böylece kadın boşamadan sonra iddetini beklemesiyle birlikte serbest kalabilecekken buna îlâ yoluyla dört ay daha eklenmiş olmaktadır...”¹⁷

¹⁴ Bakara 2/227.

¹⁵ Köse, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku*, s. 388–392.

¹⁶ Bakara 2/227.

¹⁷ Köse, *Hakkın Kötüye Kullanılması*, s. 140–141.

İşte bunlar îlânın meşru kılınma amacına aykırıdır. Zira Allah tarafından bağışlanma vaadi, aile içi sorunların kocayı hemen boşamaya sevk etmesini önlemek ve eşlerin bir süre birbirinden uzak kalmasıyla huzursuzluk dönemini atlatmak amacına matuf olan îlâ içindir.¹⁸

B. Sünnet

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarına îlâ yaptığına dair rivayetler, kaynaklarımızda îlânın meşrûiyetine delil olarak gösterilmektedir. Buna göre Rasûlullah (s.a.v.), Müslim'in (261/874) el-Câmi'u's-Sahih'inde¹⁹ geçen rivayetlere göre Tahrîm suresinin nüzûl sebebi dolayısıyla²⁰, İbn Mâce'nin (275/888) Sünen'inde²¹ geçen rivayete göre ise eşi Hz. Zeyneb'in Rasûlullah'ın hediyesini beğenmemesi dolayısıyla eşlerine bir ay yaklaşmamaya yemin etmiştir.

Ancak bir aylık süre için yemin etmiş olması ve rivayetlerde geçen “yanlarına girmemeye” yemin ettiği ifadesi, Rasûlullah'ın yemininin fikhî boyutta bir îlâ olmadığını, îlâ kelimesinin bu rivayetlerde kelime anlamı ile kullanıldığını gösterir.²²

¹⁸ Köse, *Hakkın Kötüye Kullanılması*, s. 141.

¹⁹ Müslim, “Talâk”, 5.

²⁰ Tahrîm suresinin nüzûl sebebi ihtilaflıdır. Bir rivayete göre Rasûlullah'ın cariyesi Mâriye ile kendi evinde ilişkiye girdiğini gören Hz. Hafsa'nın sitem etmesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) cariyesini kendine haram kılmıştır. Bu olayın îlâ ile bağlantısı ise şudur: Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Hafsa'ya bundan kimseye bahsetmemesini söylemiştir. Hz. Hafsa ise Hz. Âişe'ye bunu anlatmıştır. Durumu öğrenen Rasûlullah ise hanımına kızarak tüm eşlerine îlâ yapmıştır. Tahrîm suresinin nüzul sebebi olarak gösterilen bir diğer rivayet de Hz. Zeyneb'in ikram ettiği balı yiyen Hz. Peygamber'e (s.a.v.) eşleri Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'nın –bu ikramdan haberdar olmaları ve ağız birliği etmeleri neticesinde- nefesinin kötü koktuğunu söylemeleri üzerine Rasûlullah'ın bir daha bal yemeyeceğine yemin etmesidir. Rivayetler için bkz. Taberî, *Câmi'u'l- beyân*, XXVIII, 155- 159.

²¹ İbn Mâce, “Talâk”, 24.

²² Adevî, Mustafa, *Câmi'u ahkâmi'n-nisâ'*, IV, 195.

Yalnızca Zâhirîler Hz. Peygamber'in îlâsını bir hukuk terimi olarak değerlendirmişlerdir.²³

Rasûlullah'ın îlâ yaptığına dair rivayetler şu şekildedir:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: لَمَّا مَضَى تِسْعَ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بَدَأَ بِي، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ أَقْسَمْتَ أَنْ لَا تَدْخُلَ عَلَيْنَا شَهْرًا، وَإِنَّكَ دَخَلْتَ مِنْ تِسْعَ وَعِشْرِينَ أَعْدُهُنَّ، فَقَالَ: «إِنَّ الشَّهْرَ تِسْعَ وَعِشْرُونَ»، ثُمَّ قَالَ: «يَا عَائِشَةُ، إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا، فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَعْجَلِي فِيهِ حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبِيكَ»، ثُمَّ قَرَأَ عَلَيَّ الْآيَةَ { يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ } [الأحزاب: 28] حَتَّى بَلَغَ { أَجْرًا عَظِيمًا } [الأحزاب: 29]، قَالَتْ عَائِشَةُ: قَدْ عَلِمَ وَاللَّهِ أَنَّ أَبَوِي لَمْ يَكُونَا لِيَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ: فَقُلْتُ: أَوْفِي هَذَا اسْتَأْمِرُ أَبِي؟ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهُ وَرَسُولَهُ وَالِدَارَ الْآخِرَةَ.

“ Urve'nin aktardığına göre Âişe r.a. şöyle demiştir: Yirmi dokuz gece geçince Rasûlullah benden başlayarak yanıma girdi. Ben 'Ya Rasûlallah, sen bizim yanımıza bir ay girmemeye yemin ettin fakat yirmi dokuz gecede girdin, ben sayıyorum' dedim. Bunun üzerine O, 'Ay (bazen) yirmi dokuz çeker' buyurdu. Sonra 'Âişe, sana bir şey söyleyeceğim ama annen ve babana danışmadan bu konuda (karar vermekte) acele etmek zorunda değilsin' dedi. Sonra da bana 'Ey Peygamber, zevcelerine söyle...' ayetini '...büyük bir ecir verir' ayeti de dâhil olmak üzere okudu. Âişe r.a. şöyle demiştir: Vallahi O, anne- babamın bana kendisinden

²³ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 179.

ayrılmamı emretmeyeceklerini biliyordu. Dedim ki: ‘Anne- babama bu konuda mı danışacağım? Ben Allah ve Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorum.’”²⁴

عَنْ عَائِشَةَ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِتَمَّا آلِي لِأَنَّ زَيْنَبَ رَدَّتْ عَلَيْهِ هَدِيَّتَهُ»، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: لَقَدْ أَقَمَاتُكَ، فَعَضِبَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَآلَى مِنْهُنَّ

“ Âişe r.a. şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.), Zeyneb O’nun hediyesini reddettiği için îlâ yapmıştır. Âişe Rasûlullah’a ‘Zeyneb senin hediyeni küçümsedi’ dedi. Bunun üzerine Rasûlullah kızdı ve hanımlarına îlâ yaptı.”²⁵

عَنْ أَنَسٍ، أَنَّهُ قَالَ: آلَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا، فَأَقَامَ فِي مَشْرِئَةِ تِسْعًا وَعِشْرِينَ يَوْمًا، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّكَ آلَيْتَ شَهْرًا فَقَالَ: «الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ»

“Enes r.a. ’dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) hanımlarına bir ay için îlâ yaptı. Aynı bir odada yirmi dokuz gün bekledi. (Sonra oradan indi) Kendisine ‘Ya Rasûlallah, bir ay için îlâ yapmamış mıydın/ yemin etmemiş miydin?’ denilince ‘Bir ay yirmi dokuz gündür’ buyurdu.”²⁶

²⁴ Müslim, “Talâk”, 5.

²⁵ İbn Mâce, “Talâk”, 24.

²⁶ Tirmizî, “Savm”, 6. Benzer rivayetler için bkz. Buhârî, “Savm”, 11, “Nikâh”, 91- 92; Nesâî, “Talâk”, 32; Tirmizî, “Talâk”, 21.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÎLÂNIN MAHİYETİ VE ŞARTLARI

I. İLÂNIN MAHİYETİ

Giriş kısmında tanımını yaptığımız ve hukukî dayanaklarını açıkladığımız îlânın bir yemin olduğu konusunda fıkıh bilginleri arasında görüş ayrılığı yoktur.²⁷ Yukarıda ifade edildiği üzere îlâ kelimesinin lügat anlamı yemindir. Bakara suresinin konumuzla ilgili ayetinde “îlâ” kelimesi fiil olarak şu şekilde geçmektedir:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرْتُّصُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

“ Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”²⁸

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes’ud ve Übey b. Ka’b ayette geçen يُؤْلُونَ kelimesini يقسمون şeklinde okumuşlardır. Kasem kelimesi de yemin kelimesi ile eş anlamdadır. İbn Abbas aynı kelimeyi يحلفون şeklinde tefsir etmiştir ki حلف kelimesi yemin demektir.²⁹

Fıkıh bilginlerince îlânın unsurları, bu unsurlarda aranan şartlar ve îlânın sonuçları onun yemin oluşuna göre belirlenmiştir. Burada îlâyı diğer yeminlerden farklı kılan Bakara Suresi 226- 227. ayetlerin konuyla ilgili getirdiği hususi düzenlemedir. Bu da yemine sadık kalınması halinde ortaya çıkar. Zira îlâ, aşağıda açıklanacağı üzere kocanın ettiği yemine dört ay boyunca sadık kalması ile Hanefilere göre hemen, diğer mezheplere göre ise mahkeme sürecinden sonra talak

²⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 336; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 350; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414-415; Hillî, *Muhtelefü's-Şi'a*, VII, 438; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 307; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288; Mv. F., “îlâ”, VII, 222.

²⁸ Bakara 2/226.

²⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 350; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414-415; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 307; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288.

sonucunu verir. Ancak îlâ konusu, fıkıh kitaplarında ekseriyetle talak babından sonra yer almaktadır.³⁰ Îlânın münâkehât- müfârakât konuları arasındaki bu konumu ise doğurduğu sonuç itibariyledir.³¹

Îlânın yemin oluşuna dair bir ihtilaf mevcut olmamakla birlikte kocanın karısı ile ilişkiyi meşakkatli bir işe bağlamak suretiyle kendisine yasaklamasının da yemin kapsamına girip girmeyeceği dolayısıyla îlâ sayılıp sayılmayacağı konusu ile kocanın yemin etmeksizin ilişkiden kaçınması durumunda îlâ hükümlerinin cari olup olmayacağı tartışma konusu olmuştur.

Hanefilere ve Şâfiîlere göre kocanın yemin etmeksizin karısına yaklaşmaması îlâ değildir; dolayısıyla yaklaşmama müddeti ne kadar uzarsa uzasın îlânın neticesinde oluşacak talak, burada vaki olmaz. Çünkü talak sonucu, îlâyâ bağlıdır. Yemin olmaksızın îlâ sonuçlarının işlenmesi için kocanın karısına, onunla ilişkiye girmekten kaçınarak zarar verme isteğinin sabit olması gerekir. Hâlbuki kocanın îlâ yapmayışı, karısına zarar verme kastı olmadığını gösterir. Zira îlâ yapan koca, yeminini bozup karısı ile ilişkiye girseydi bu, zarar kastının olmadığını delalet edecekti. Îlâdan dönmek zarar kastının yokluğuna delilse, îlânın olması da zarar kastına delildir. Başka şekilde kocanın karısına zarar verme kastı bilinemez. Bu nedenle karısına yaklaşmamaya yemin etmemiş bir koca için îlâ hükümleri uygulanamaz. Enes b. Malik, Atâ (ö.114/732) ve İbrahim en-Nehaî (ö.96/714) de bu görüştedir.³²

Mâlikîlerin ve Hanbelîlerin büyük çoğunluğuna göre ise kocanın karısı ile ilişkiyi yemin olmaksızın terk etmesi halinde îlâ hükümleri uygulanır. Yani bu terk dört aya ulaştığında kocadan mahkeme kanalıyla karısı ile ilişkiye girmesi, bundan

³⁰ Bkz. Mâverdü, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 337; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 749 vd.

³¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 749.

³² Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 46; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 180; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 350; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 440; el-Ulvânî, *Mevsû'atü' ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 959; Mv. F., "Îlâ", VII, 222.

kaçındığı takdirde karsını boşaması istenir. Burada kocanın ilişkiden dört ay boyunca uzak kalması, karısına zarar vermek istediğinin kanıtı olarak kabul edilmiş ve bu durum îlâya kıyas edilmiştir. Îlâ hükmü, kocanın zarar kastını yemin ile şiddetlendirmesinin sonucunda ortaya çıkar. Bu kastını yeminle teyit etmiş olmasa da dört ay boyunca ilişkinin yaşanmamış olması kocanın zarar kastının ve kadının girdiği zararın delilidir. Ayrıca îlâda kocanın terk etmeye yemin ettiği şey, yemin etmese de kendisine vaciptir. Nitekim îlâ yaptığında, bu nedenle kendisinden karısına dönmesi istenmektedir. Dolayısıyla îlânın olmaması kadın açısından zararın varlığını değiştirmez. Kadın her halükarda kocası onunla ilişkiyi terk ettiği için zarardadır. Buna delalet eden îlânın yokluğu halinde başka bir delil aranır ki o da kocanın terkinin dört ay sürmesidir. Abdullah b. Ömer de bu görüştedir.³³

Mâlikîlerden bir grup ise yemin etmeyen kocaya îlâ hükümlerinin uygulanamayacağını ama kendisine karısına dönmesinin tavsiye edileceğini savunmuşlardır.³⁴

Kocanın karısı ile ilişkiyi meşakkatli bir işe bağlamak suretiyle kendisine yasaklamasının yemin kapsamına girip girmeyeceği konusu “Yemin Lafzıyla İlgili Şartlar” başlığı altında incelenecektir.

II. RÜKNÜ

Hanefilere göre îlânın rüknü bir tane olup o da kişinin karısı ile normal yoldan ilişkiye girmeyi kendisine yasakladığına delalet eden, Allah’ın ismiyle veya bir sıfatıyla yahut şart ve ceza ile edilen bir yeminle kuvvetlendirilmiş lafızlardır.³⁵

³³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 348; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 45; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 440; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 106; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 307; Köse, *Hakkın Kötüye Kullanılması*, s. 141.

³⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 106.

³⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, IV, 350; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 750; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 290; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 539; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 236; Mv. F., “Îlâ”, VII, 222; Döndüren, “Îlâ”, *DİA*, XXII, 61.

Diğer mezheplere göre ise îlânın rükünleri dört tanedir. Bunlar, îlâ yapan koca, yemin lafzı, üzerine yemin edilen şey ve îlâ müddetidir. Bunlara hakkında yemin edilen karı ve îlâ sıygası da eklenerek îlânın altı rüknü olduğu da ifade edilmiştir.³⁶

Bu noktada Hanefiler ve diğerleri arasında esasta bir ayrım yoktur. Zira Hanefilerin tek rüknü, diğer mezheplerin rükün olarak belirlediği yemin eden koca, karısı, hakkında yemin edilen şey, kendisiyle yemin edilen lafız, îlâ sıygası ve îlâ müddeti unsurlarının hepsini içine almak durumundadır.

III. ŞARTLARI

Îlânın şartlarını, îlâ yapan koca, karısı, yemin lafzı, îlâ lafzı, yemin konusu ve yemin müddeti ile ilgili şartlar olarak altı başlıkta inceleyeceğiz.

A. Koca ile İlgili Şartlar

Kocanın karısına îlâ yapabilmesi için akıllı ve bâliğ olması gerekir. Köle olmak îlânın sıhhatini doğrudan etkilemese de alanını daraltmıştır. Müslüman olması ve cinsî münasebete güç yetirebilmesi konusu ise tartışılmıştır.

1. Ergenlik ve Temyiz

Îlâ yapacak kocanın ergenlik ve bulûğ şartlarını haiz olması gerekmektedir. Zira îlâ kendisine, yemine sadık kalınması halinde talak; yemin bozulması halinde ise yemin kefareti hükümlerinin taalluk edeceği bir uygulamadır. Îlâ yapacak kocanın Hanefilerden Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed'e (ö.189/804) göre talak

³⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 959; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 540; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 236.

ve kefaret ehliyetine, diğer fakihlere göre ise sadece talak ehliyetine sahip olması şarttır.³⁷ Ayrıca îlâ ile ilgili ayette “*Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler...*”³⁸ buyruluyor. Yani kendisine îlâ yapılacak kadın, îlâ yapacak kişinin karısı olmak durumundadır. Boşamaya ehil olan kişi, karısı olan kişidir. Buradan da anlaşılacağı üzere îlâ yapacak kişinin boşamaya ehil olması gerekmektedir. Bir kimsenin talaka ehil olması onun akıllı ve bâliğ olmasını gerektirir.³⁹

Îlâ yapacak kocanın akıl ve bulûğ şartlarını taşımasının gerekliliği, henüz ergenliğe girmemiş küçük çocuğun ve mecnunun îlâsının muteber olmadığını gösterir. Nitekim Hz. Peygamber bu hususta şöyle buyurmuştur: **رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ** "

ثَلَاثٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ، وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ"

Yani, “Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Uyuyandan uyanıncaya kadar, küçükten âkil- bâliğ oluncaya kadar ve mecnundan akli yerine gelinceye kadar.”⁴⁰

Koca ergenliğe girmiş fakat akıl şartını tam olarak haiz değilse ne olacaktır? Zira akıl şartı tam olarak mevcut değilse kişi kendinden sadır olan sözleri idrak edemez, dolayısıyla yeminleri de bağlayıcı değildir. Bu guruba girecek kişilerden olan ma'tûh yani bunamış kocanın îlâsı da mecnununki gibi sahîh kabul edilmemektedir. Aslında ma'tûhun idrak ve temyiz kudreti olabilir fakat rüşd sahibi insanlarınkine ulaşamaz. Bu da temyiz kudretine sahip olup da ergenlik çağına girmemiş çocuğun îlâsı hükmünde olur ki bulûğ, îlânın sıhhati için şarttır. Yine aşırı derecede korku ve sevinç gibi kişinin aklını kaybedecek kadar dehşete düşmesi durumlarında yapılan îlâ

³⁷ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 751.

³⁸ Bakara 2/226.

³⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 425; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 103; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 294-297; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 535; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 238; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli'ş-şahsiyye*, s. 375; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288-289; Mv. F., “Îlâ”, VII, 229.

⁴⁰ Nesâî, “Talâk”, 21; İbn Mâce, “Talâk”, 15; Benzer rivayetler için bkz. Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 16; Tirmizî, “Hudûd”, 1.

da geçersizdir. Böyle bir halde kişi ne dediğini, ne yaptığını bilemez ve bu infial hali söz ve fiilleri etkiler. Bayılma ve uyku halinde yapılan îlâlar da geçersizdir. Çünkü bu esnada idrak ve anlama mevcut değildir.⁴¹

Alkolün etkisiyle aklî melekeleri sağlıklı işlemeyen sarhoş kişinin îlâsı ise tartışma konusu olmuştur. Şayet koca zorlama veya zaruret nedeniyle yani helal yoldan sarhoş olmuşsa îlâsı ittifakla muteber değildir. Zira sarhoş bu haldeyken uykudaki kişi gibidir, idrak edemez. Hatta bu hal uykudan daha şiddetlidir zira uykudaki kişi uyandırıldığında uyanabilir fakat sarhoş ancak alkolün tesiri geçince uyanabilir. Uyuyan kişinin îlâsı sahih olmayınca helal yoldan sarhoş olanınki de evleviyetle sahih olmaz. Ancak sarhoşluk haram yoldan olmuşsa, kişi kendi isteğiyle sarhoş olana kadar alkol almışsa, Hanefilerin çoğunluğu, Malikîler⁴², Şâfiîler⁴³ ve Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) gelen bir rivayete⁴⁴ göre bu kişinin îlâsı sahihtir. Hanefilerden Züfer (ö.158/774), Tahâvî (ö.321/933), Kerhî (ö.340/952) ve Ahmed b. Hanbel'den gelen diğer rivayete göre ise sahih değildir. Onların bu konudaki delilleri, bir tasarrufun sıhhatinin sahih bir irade ve kasıt üzerine kurulması, sarhoşta ise bu iradenin bulunmayışıdır. Mecnundan sadır olan söze nasıl itibar edilemiyorsa sarhoşunkine de itibar edilemez. Tasarruflarını geçerli sayarak sarhoşa verilen ceza, onun ilgili tasarruf için muhatap olduğu kişiye zarar verir. Fıkıh bilginleri arasındaki bu ihtilaf sarhoşun talakı konusundan kaynaklanmaktadır. Zira yukarıda ifade ettiğimiz gibi îlâ yapacak kocada talak ehliyeti bulunması gerekir. Dolayısıyla sarhoşun talakını geçerli kabul edenler, îlâsını da geçerli kabul ederler.⁴⁵

⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 424; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 314; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 540- 541; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964-965; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288; Mv. F., "Îlâ", VII, 229; Döndüren, "Îlâ", *DİA*, XXII, 61.

⁴² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 103; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297.

⁴³ Şafîî, *el-Ümm*, 1101; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 541; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288.

⁴⁴ Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 314.

⁴⁵ Mv. F., "Îlâ", VII, 230; Döndüren, "Îlâ", *DİA*, XXII, 61.

İkrah yani zorlama halinde yapılan îlâyı ise Hanefiler dışındakiler geçersiz kabul ederken Hanefilere göre bu îlâ muteberdir. İkrah halinde kişinin ihtiyar ve iradesi ortadan kalkmış değildir. Fakat tasarrufun sonucunu istememektedir. Hanefiler bunu delil alarak ve hâzilin yani ciddiyetsizce şaka yaparak konuşan kişinin talakına kıyas ederek mükrehin îlâsını geçerli kabul etmişlerdir.⁴⁶ Hâzilin talakının geçerli olduğuna delil şu hadis-i şeriftir:

ثلاث جدهن جد و هزلهن جد, النكاح والطلاق والرجعة.

“ Üç şeyin ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir: Talak, nikâh ve ric'at.”⁴⁷

Hanefilere göre mükrehin konumu ile hâzilinki aynıdır. Dolayısıyla mükrehin talakı da geçerlidir. Talakı geçerli olunca îlâsının da geçerli olması gerekir. Diğerlerine göre ise ikrah halinde îlâ sahih değildir.⁴⁸ Hanefiler dışındakilerin bu konudaki delili ise şu hadis-i şeriflerdir:

إن الله وضع عن إمتي الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه.

“ Allah, ümmetimin hata, unutma ve ikrah (zorlama) hallerini affetmiştir.”⁴⁹

لا طلاق ولا عتاق في إغلاق.

“ İğlâk halinde talak ve köle azadı yoktur (geçersizdir).”⁵⁰

⁴⁶ el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 962- 963; Mv. F., “Îlâ”, VII, 224–225; Döndüren, “Îlâ”, *DİA*, XXII, 61.

⁴⁷ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 9; Tirmizî, “Talâk”, 9; İbn Mâce, “Talâk”, 13.

⁴⁸ el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 962- 963; Mv. F., “Îlâ”, VII, 224–225; Döndüren, “Îlâ”, *DİA*, XXII, 61.

⁴⁹ İbn Mâce, “Talâk”, 16.

⁵⁰ İbn Mâce, “Talâk”, 16; Benzer bir rivayet için bkz. Ebû Dâvûd, “Talâk”, 8.

Yukarıdaki hadiste iğlâk kelimesi ikrah olarak açıklanmıştır. İşte Hanefiler dışındaki fıkıh bilginleri bu iki rivayete dayanarak mükrehin îlâsının sahih olmadığı kanaatini taşırlar. Hata ile îlâda bulunanın durumu da mükrehinkiyle aynıdır. Hâzilin îlâsı ise tüm mezheplere göre muteberdir.⁵¹

2. Müslüman Olmak

Îlâ yapacak kocanın Hanefilerden Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed'e (ö.189/804) göre talak ve kefarete ehliyetine, diğer fakihlere göre ise sadece talak ehliyetine sahip olması gerektiğini ifade etmiştik. Kocanın îlâsının sahih olabilmesi için Müslüman olması şartının mevcudiyeti hususundaki ihtilaf da âlimler arasındaki bu görüş farklılığından kaynaklanmaktadır.

Şâfiîler, Hanbelîler, Caferîler ve Zâhirîlere göre îlâ yapacak kocanın Müslüman olması şartı yoktur. Zimmînin îlâsı sahihtir. Çünkü îlâ ayeti âmmdır. Müslüman olmalı şeklinde bir tahsis yoktur. Ayetten anlaşılıyor ki mûlî, yani îlâ yapan kimse yemin etmek suretiyle karısına yaklaşmaktan kaçınan, bu yeminin onu engellemesi ile de karısına yaklaşmama halinin uzadığı kimsedir. Zimmî de bu konuda Müslüman'dan farklı değildir. Evzâî (ö.157/774) de bu görüştedir.⁵²

Mâlikîler ise îlâda Müslüman olmanın şart olduğu görüşündedirler.⁵³ Zira onlara göre gayrimüslimin talakı da sahih değildir. Bunun yanında gayrimüslimler kefarete ehil olmadıkları için yeminlerinin de bir bağlayıcılığı yoktur. Îlâ ayetindeki

⁵¹ el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 962- 963; Mv. F., "Îlâ", VII, 224-226; Döndüren, "Îlâ", *DİA*, XXII, 61.

⁵² Şafîî, *el-Ümm*, 1101; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 54; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 187; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 425; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 313; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 540; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 239.

⁵³ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 54; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 107; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 344; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 540; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 239.

“...Eğer dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁵⁴ buyruğundaki bağışlama ve esirgemeye de ehil değillerdir.⁵⁵

Hanefî mezhebinde ise konu ile ilgili şu şekilde bir ayırım bulunmaktadır: Zimmî îlâyı, ilişkiyi köle azadı veya talaka bağlamak suretiyle yaptıysa bu muteberdir. Fakat hac veya oruç gibi bir ibadete bağlamak suretiyle yaptıysa îlâsı sahih değildir. Zira îlânın iki sonucu vardır. Yeminini bozmazsa kendisine talak gerekir ki zimmînin talakı geçerlidir. Yeminini bozması halinde ise şayet ilişkiyi meşakkatli bir işe bağladıysa bu, kendisine lazım olur. Allah adına yemin suretiyle ilişkiyi kendisine yasaklamışsa bu kez de yemin kefareti gerekir. Buna göre ilk durumda yani zimmînin ilişkiyi köle azadı veya talaka bağlaması durumunda îlâsı sahih olacaktır çünkü bu tasarrufları hukuken geçerlidir. Ancak ikinci durumda yani ilişkiyi bir ibadete bağlaması halinde îlâsı sahih olmayacaktır. Çünkü zimmî ibadete ehil değildir. Bu durumda zimmî hiç yemin etmemiş sayılır. Zira bu lafzı onu ilişkidenden men etmeyecektir. Îlâda ise Allah adına hürmetten ya da meşakkatli bir işten kaçınmaktan kaynaklanan bir yasaklama söz konusudur.⁵⁶

Zimmî Allah adına yemin etmek suretiyle îlâ yaparsa yani “Vallahi sana yaklaşmam.” şeklinde bir ifade kullanırsa, Ebû Hanife’ye (ö.150/767) göre îlâsı muteberken, Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed’e (ö.189/804) göre muteber değildir. Zira bu kişi yeminini bozarsa kendisine yemin kefareti gerekecektir. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere İmameyne göre îlâ için kefareti ehliyeti de şarttır. Yemin kefareti ise bir ibadet olduğundan zimmî buna ehil değildir. Dolayısıyla zimmî, kefarete gerek olmaksızın karısına yaklaşabilecektir. İlânın

⁵⁴ Bakara 2/226.

⁵⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 351; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 107; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 545; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 239.

⁵⁶ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 54; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 38; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 377; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 425; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 751; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 239.

manası cinsel birleşmeden kaçınarak kadına eziyet etmektir. Bu da ancak kişinin yemini bozmaktan kaçınarak karısından uzak durma halini uzatmasıyla olur.⁵⁷

Ebû Hanife'nin (ö.150/767) bu konudaki açıklaması ise şudur: Zimmînin Allah'a yemin etmek suretiyle yaptığı îlâsı sahihtir. Ancak yeminini bozduğunda kendisine kefarete gerekmez. Zira Allah'ın ismini kullanmanın sonucu Müslüman'a olduğu gibi zimmîye de taalluk eder. Bunu delili de zimmînin Allah adına kestiklerinin yenmesinin helal oluşu ve davalarda kendisinden yemin istenmesidir. Ayrıca Tevbe Suresi 12. ve 13. ayetlerde gayrimüslimler için “*yeminlerini bozanlar*”⁵⁸ buyurulmuştur. Bu da gösterir ki onların yeminleri geçerlidir. Sonuçta zimmî kefarete ehil olmasa da Allah'a hürmeti vardır ve bu hürmet onun karısına yaklaşmaktan men eder. Bu da îlânın maksadına uygundur. Sadece yemini bozarsa kefarete ödemeyecektir.⁵⁹

Hanefî mezhebindeki bu ayrımın sonucu olarak bir kişi Müslümanken karısına îlâ yapsa sonra irtidat etse, daha sonra tekrar Müslüman olarak îlâ yaptığı kadın ile yeniden evlense Ebû Hanife'ye (ö.150/767) göre bu kişinin îlâsı avdet eder. Zira açıklandığı üzere küfür îlânın sıhhatine mani değildir. Burada sonradan ortaya çıkan riddet durumu nikâh mülkiyetinin ortadan kalkmasıyla îlânın hükmünü kaldırmıştır fakat yemin sakıt olmamıştır. Zira yemin ancak bozulma veya imkânsızlık halinde sakıt olur. Yemin baki olunca da örnekteki kişi İslâm'a dönüp îlâ

⁵⁷ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 54; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 38; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 378; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 425; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 751; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297.

⁵⁸ Tevbe 9/12- 13. İfade, ayetlerde şu şekilde geçmektedir: 12. ayet: “*Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın...*” 13. ayet: “*Verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı sava başlatmış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız?...*”

⁵⁹ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 54; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 38; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 378; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297.

yaptığı kadınla yeniden evlendiğinde îlânın hükmü de avdet eder. Çünkü asl'a ârız olan bir şey ortadan kalkarsa hiç olmamış gibi kabul edilir.⁶⁰

3. İlişkiye Güç Yetirebilme

Îlânın sıhhati için ilişkiye güç yetirebilme şartının aranması fıkıh bilginleri arasında ihtilafli bir konudur. Îlâ yapacak koca ya ilişkiye mutlak manada güç yetiremez ya da geçici bir mani nedeniyle ilişkiden acizdir.

a. İlişkiden Mutlak Acizlik Hali

Kocanın iyileşmesi umulmayan bir hastalık ya da yaşlılık gibi bir özür nedeniyle cinsî münasebetten mutlak manada aciz olması halinde Mâlikîler, Şâfiîlere ait iki görüşten biri ve Hanbelîlere göre îlâsı sahih olmaz. Yani bu mezheplere göre kocanın ilişkiye güç yetirir olması şarttır. Zira îlâ, kocanın karısıyla ilişkiye girmeyeceğine dair yemin etmesidir. Karısı bu yemin nedeniyle zarar gördüğü için îlâ hükümleri sabit olmuştur. Oysa böyle bir durumda koca, yemini vasıtasıyla karısına zarar veriyor değildir. Zira kendisi için imkânsız olan bir şeyi yapmayacağına yemin etmesi de yemin olarak kabul edilmemektedir. Bu, tıpkı kişinin taşı altına dönüştürmeye yemin etmesi gibidir ki böyle bir yemin münakid olmaz.⁶¹ Caferîlere ait iki görüşten biri de bu şekildedir.⁶²

⁶⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 378; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 304.

⁶¹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 348; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 410; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 111; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 425; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 103;; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 307 ve 313; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 540- 541; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 240- 241; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288.

⁶² Hillî, *Muhtelefü's-Şi'a*, VII, 440; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 241.

Hanefiler ve Zâhirîler ile Caferîlerin ve Şâfiîlerin ikinci görüşüne göre ise mutlak manada ilişkiden aciz bir kimsenin îlâsı sahihtir. Zira ayet âmmdır, bu kişilerin îlâsı muteber kabul edilmezse nassın hükmü iptal edilmiş olur ki bu da batıldır. Ancak şu var ki böyle bir kişi yemininden dönmek istediğinde fiilî olarak buna imkân bulamadığı için sözlü olarak döner. Bu da “Sana döndüm.”, “Gücüm yetseydi ilişkiye girerdim.” gibi ifadeler ile olur. Kaldı ki böyle olan kocanın karısına eziyeti ancak diliyledir, buna binaen telafisi de diliyle olacaktır.⁶³

Buna göre kocanın hasıyy veya mecbub olması halinde cinsî münasebetin mümkün olmasına göre îlâsının sıhhati değişmektedir. Şayet hasıyy olan kocanın cinsel organı ilişki gerçekleşebilecek kadar mevcutsa îlâsı sahihtir. Bu ölçü de mevcut olan kısmın haşefe kadar olmasıdır. Ancak bunun da mümkün olmaması halinde Mâlikîler, Hanbelîler ve Şâfiîlerin iki görüşünden birine göre îlâsı sahih değilken, diğerlerine göre sahihtir.⁶⁴

b. İlişkiden Geçici Acizlik Hali

Îlâ yapan kocanın cinsî münasebete geçici bir engeli varsa îlâsı sahihtir. Bu duruma kişinin ilişkiye girmesini engelleyen ve iyileşmesi beklenen bir hastalık ya da hapis durumu örnek olarak gösterilebilir.⁶⁵

⁶³ Şafiî, *el-Ümm*, 1104; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 410; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 179; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 375; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 103; Hillî, *Muhtelefü's-Şi'a*, VII, 440; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 241; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288.

⁶⁴ Şafiî, *el-Ümm*, 1104; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 348; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 409-410; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 425; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 313.

⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 425; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 313; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 541; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 242; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288.

4. Kölelik

Îlâ hakkında nazil olan ayet âmm olduğu için îlâ yapan kocanın hür ya da köle olacağı hususunda bir tahsis yoktur. Hürün de kölenin de şartları haiz ise îlâsı sahih olur. Ancak şu var ki kölelerin mülkiyeti olmadığı için, mala talik edilen îlâları geçersizdir. Örneğin “ Sana yaklaşırsam şu kadar sadaka vereyim.” veya “Sana yaklaşırsam bir köle azat edeyim.” şeklinde yaptıkları îlâları münakid olmaz. Zira bu onlar için imkânsız bir şey üzerine yemin etmek gibidir. Bu yemin, kabul edilmez. Şayet köle sadaka vermeyi zimmetinde deyn olacak şekilde zikrederek hanımına yaklaşmamayı buna bağlarsa bu, îlâ olur. Kölelerin oruç, talak gibi mal gerektirmeyen meşakkatli işlere bağlayarak veya sadece Allah’a yemin suretiyle yaptıkları îlâları ise ayetin umumundan dolayı geçerlidir.⁶⁶

B. Karı ile İlgili Şartlar

Îlânın sahih olabilmesi için kendisine îlâ yapılan kadında da bir takım şartlar aranır.

1. Nikâhın Devamı

Îlâ hükümleri, kişinin karısını ilişkiden men etmesi ve bu suretle ona zarar vermesi üzerine, karısından bu zararı kaldırmak için vazolunmuştur. Zira ilişki, evli bir kadının kocası üzerindeki haklarındandır. Şayet bu, kadının hakkı olmasaydı, îlâ neticesinde hak kaybı olmayacağından bu şekilde bir düzenleme de abes olacaktı. Kadının ilişki hakkından men edilip bu şekilde kendisine zulüm edilmesi ancak onun îlâ yapan kocanın sahih nikâhlı karısı olmasıyla mümkündür. Dolayısıyla îlâda aranacak şartlardan biri de kendisine îlâ yapılan kadının nikâhlı eş olmasıdır.

⁶⁶ Şafî, *el-Ümm*, 1101 ve 1103; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 187; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 38; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 377; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 313; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 297; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 289.

Nitekim îlâ hakkındaki Bakara Suresi 226. ayette *لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ* yani “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler...”⁶⁷ buyurulmaktadır. Kişinin kadını ancak onun karısı olur. Fıkıh bilginleri arasında îlâ yapılacak kadının nikâhlı eş olması gerektiği hususunda bir ihtilaf yoktur.⁶⁸

Bu bilgilerden hareketle, fasid nikâhlı bir kadına yapılan îlâ ile bâin talakla boşanmış olup iddet beklemekte olan yahut ric’î talakla boşanmış olup iddeti bitmiş bir kadına yapılan îlânın geçerli olmayacağı açıktır. Zira bu örneklerde nikâh mülkiyeti bitmiş, evlilik bağı kalmamıştır. Kadının ilişki hakkı olmamasının yanı sıra böyle bir kadınla ilişki de haramdır. Aynı şekilde cariyeeye de îlâ yapılamaz; çünkü cariyenin evlilik bağından doğan ilişki hakkı olmadığı gibi ayetin kapsamına da girmemektedir. Ancak şu var ki, îlâ kişinin karısına yaklaşmama yemini dir. Hakkında yemin ettiği kişi, karısı olmadığına îlâ hükümleri cari olmayacaktır. Fakat bu durum, yemin lafzının da geçerli olmaması sonucunu doğurmaz. Yani yaklaşmama yemini bakidir ve yemine konu olan kadınla herhangi bir cinsî münasebet yaşanması durumunda yemin kefareti gerekir.⁶⁹

Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre îlânın sıhhati için zifafa girmiş olma şartı da aranmamaktadır. Zira ayet âmmdır. Duhulden önce ya da sonra şeklinde bir

⁶⁷ Bakara 2/226.

⁶⁸ Şafîî, *el-Ümm*, 1101; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 188; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 33; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 107; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 295; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye*, s. 375; Mv. F., “Îlâ”, VII, 227.

⁶⁹ Şafîî, *el-Ümm*, 1101; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 385; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 188; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 32; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 277; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 112; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204–205; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 314; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 750; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 295; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, s. 611; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 243; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 289; Mv. F., “Îlâ”, VII, 228.

tahsis yoktur.⁷⁰ Ancak Atâ (ö.114/732), Zührî (ö.124/742) ve Sevrî'ye (ö.161/778) göre duhulden önce îlâ sahih olmaz.⁷¹

Ric'iyyen boşanmış ve iddet beklemekte olan kadın ile nikâha izafe edilmek suretiyle yabancı kadına yapılan îlânın sıhhati ise tartışılmıştır.

a. Ric'î Talak İddeti Bekleyen Kariya Îlâ Yapılması Durumu

Îlânın sıhhati için hakkında yemin edilen kadın nikâhlı eş olmak zorundadır. Ric'î talak iddeti bekleyen kadın da fıkıh bilginlerince bu kategoride değerlendirilmiştir. Zira ric'î boşamayla boşanmış bir kadın ile kendisini boşayan kocası arasında nikâhın hükümleri kalkmış değildir. Bu sebepten böyle olan kadına talak veya zihar yapılabilir yahut iddet süresince eşlerden biri ölse diğeri ona varis olur. Dolayısıyla bu durumdaki bir kadına yapılan îlâ sahihtir.⁷²

Ric'î talak iddeti bekleyen kadın ile kendisini boşayan kocası arasında nikâh hükümlerinin kalkmadığının bir delili de Bakara Suresi 228. ayette ric'î boşama

⁷⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 424; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 107; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 295–298; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 963 Mv. F., “Îlâ”, VII, 227.

⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 424; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 107; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 244.

⁷² Şafîî, *el-Ümm*, 1101; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 344; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 384; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 423; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ'*, IV, 313; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 750; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsrâ fi'l-İslam*, s. 611; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 243; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli'sh-shahsiyye*, s. 375; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964.

yapan kocaların ⁷³وَبُعُولَتُهُنَّ şeklinde ifadelendirilmesidir. Zira *بعل* kelimesi “koca” demektir. Ric’î boşanmış kadın, bu “koca”nın karısı olduğuna göre îlâya da mahaldir.⁷⁴

Bu durumda koca ric’î talak ile boşadığı karısına îlâ yaptığında, kadının temizlik süresinin uzaması veya hamilelik gibi bir nedenle iddeti dolmadan dört aylık îlâ müddeti dolarsa Hanefîlere göre hemen bir bâin talak meydana gelir. Mâlikîler ve Hanbelîlere göre ise kocaya mahkeme tarafından karısına dönmesi emredilir, koca bundan imtina ederse hâkim boşamayı gerçekleştirir. Zira kadın, îlânın başlangıcı anında îlâya mahal olduğu gibi, müddet boyunca ve bitiminde de mahal olmaktadır.⁷⁵ Ancak iddet müddeti, îlâ müddetinden önce biterse kadın îlâya mahal olmaktan çıkacağından îlâ da sakıt olur.⁷⁶ Koca bu kadınla tekrar evlenirse bu kez de îlâ süresi yeniden başlar.⁷⁷

Şâfîîler ise îlâ müddetini böyle bir durumda îlâ anından değil, ric’at anından itibaren başlatmaktadırlar.⁷⁸

⁷³ Bakara 2/228. Ayetin tam metni şöyledir: *وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَهِنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ*
 “Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler. Allah azîzdir, hakîmdir.”

⁷⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204–205; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137.

⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 34; Desûkî, *Hâşiyetü't-Desûkî*, III, 346; el-Ulvânî, *Mevsû'atü'ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964; Mv. F., “Îlâ”, VII, 227.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 34; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204–205; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istulihat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 295- 297; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, s. 611.

⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 34.

⁷⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 384.

b. Yabancı Kadına İlâ Yapılması Durumu

Îlânın sıhhati için kendisine ilâ yapılan kadının sahih nikâhlı eş olması gerekir. Kişi karısı olmayan birine “Vallahi sana yaklaşmam” gibi bir ifade kullandığında bu, ilâ olmaz. Daha sonra bu kadınla evlense bile durum böyledir. Zira ilânın inikadı anında kadın ilâyaya mahal değildir. Îlânın talik ve izafeyi kabul etmesine rağmen bu cümle ile ilâ olmamasının nedeni cümlede talik ya da izafe lafzının bulunmamasıdır. Îlâyı, kişi ancak kendisiyle evlilik bağı olan bir kadına yapabilir. Ancak yukarda da belirttiğimiz gibi yemin geçerlidir ve herhangi bir ilişki durumunda yemin kefareti gerekir.⁷⁹

Kişi ilâyı yabancı bir kadına yönelterek ve bunu nikâh şartına talik ederek yaparsa yani mesela böyle bir kadına “Seninle evlenirsem vallahi sana yaklaşmam” derse Hanefî ve Mâlikîlere göre bu ilâ sahih olurken Şâfiî, Hanbelî ve Zâhirîlere göre ise geçersizdir.⁸⁰

Fukaha arasındaki bu ihtilaf, şarta bağlanmış tasarruflar konusundaki görüş ayrılığına dayanır. Hanefiler ve onlar gibi düşünenlere göre akdin şarta bağlanması, onun şart gerçekleşince münakid olmasını gerektirir. Yani kişi karısı olmayan bir kadına “Seninle evlenirsem vallahi sana yaklaşmam” dediği an ilâ yapmış değildir. Îlâyı gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir şarta talik etmiştir. Söz konusu kadınla

⁷⁹ Şafiî, *el-Ümm*, 1099; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 277; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423–424; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, IV, 196 ve 205; Mv. F., “Îlâ”, VII, 228.

⁸⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 342- 343; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 385; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 188; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 33; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423–424; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, IV, 205; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kinâ'*, IV, 314; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 750; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 295; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 244; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964; Mv. F., “Îlâ”, VII, 228.

ne zaman evlenirse o zaman îlâ yapmış olacaktır. Dolayısıyla böyle bir durumda sözün ağızdan çıktığı an değil, şartın vuku bulduğu an önemlidir. Şayet bu kişi o kadınla evlenir de şart gerçekleşirse artık îlânın inikadı için diğer şartların varlığı aranır. İşte bu noktada kadının îlâya mahal olma yani nikâhlı olma şartı da gerçekleşmiş olduğu için îlâ sahih bir şekilde münakid olur.⁸¹

Şâfîiler ve onlar gibi düşünenlere göre ise bir tasarrufun şarta bağlanması onun inikadını ertelemez. Ancak kendisine bağlanan şart gerçekleşinceye kadar o tasarrufa hüküm terettüp etmesine mani olur. Yani onlara göre şarta bağlanmış bir tasarruf konuşma ile mevcut olur fakat sonucu/hükmü, şart gerçekleşinceye kadar terettüp etmez. Dolayısıyla yukarıdaki örnekte îlâ anında hakkında yemin edilen kadın îlâ yapanın karısı olmadığından bu îlâ da sahih değildir.⁸² Zira bu îlânın sahih olması îlâ hakkındaki ayete de zıttır çünkü Bakara suresi 226. ayette “Karılarına yaklaşmamaya yemin edenler” buyurulmaktadır. Bu örnekte ise kadın, yemin eden adamın karısı değildir.⁸³ Bunlara ek olarak îlâ, kocanın, karısının ilişki hakkına mani olarak ona zarar vermesini engellemek üzere vazolunmuştur. Yabancı bir kadının ilişki hakkı olmadığı gibi onunla ilişkiye girmek de haramdır. Böyle bir durumda kişi yemini nedeniyle zarar veriyor değildir. Bu yüzden hakkında îlâ hükümleri cari olmaz.⁸⁴

2. İlişkiye Güç Yetirebilme

Îlânın sıhhati için kendisine yaklaşmamaya yemin edilen kadının cinsel ilişkiye müsait olmasının gerekliliği konusu ihtilafıdır. Hanefî mezhebi dışındakilere

⁸¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423–424; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, IV, 205; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964; Mv. F., “Îlâ”, VII, 228- 229.

⁸² Mv. F., “Îlâ”, VII, 228- 229.

⁸³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 385; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423–424; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 314; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 244; Mv. F., “Îlâ”, VII, 228.

⁸⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423–424; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 244; Mv. F., “Îlâ”, VII, 228.

göre kalıcı bir bedensel engel nedeniyle kendisiyle cinsî münasebet mümkün olmayan kadına îlâ yapılamaz. Zira bu imkânsız bir şeye yemin etmektir. Ayrıca ilişki zaten mümkün olmadığından kadın kocasının yemini nedeniyle zarar görüyor da değildir. Bu nedenle de söz konusu yemin ve îlâ geçersizdir. Kadında bulunan ve ilişkiye mani olan engellere retek ve karn örnek gösterilebilir. Hanefî mezhebine göre ise böyle olan bir kadına da îlâ sahihtir. Koca yemininden dönmek istediğinde bunu fiilen gerçekleştiremez ama fiile bedel olarak söz ile dönüş yapar. Bu da kadına “Sana döndüm” demesi ile gerçekleşir.⁸⁵

Kadının mecnun yahut ilişki mümkün olmayacak kadar küçük yaşta olması ise îlânın sıhhatine mani olmaz. Zira mecnun kadın ile ilişki mümkün olabileceği gibi tekrar aklî melekelerini de kazanabilir. İlişki mümkün olamayacak kadar küçük yaştaki kadın ise kendisiyle ilişkiye girilebilecek yaşa geleceğinden, hakkında yapılan îlâ sahih olur. Ancak şu var ki ilişkinin mümkün olmadığı mecnun kadın ve küçük kadın için îlâ müddeti işlemez. Hanefîlere göre ise müddet işler ve dört aylık îlâ müddeti bittiğinde yukarıda da belirttiğimiz gibi koca dönmek isterse sözlü dönüş yapacaktır. Kocanın dönmeyip yemininde ısrar etmesi halinde ise îlâ için beklenen dört aylık müddet sonunda kendiliğinden bir bain talak meydana gelecektir.⁸⁶

Bu sayılan şartlar dışında kadının hür ya da köle olmasının veya Müslüman olup olmamasının îlânın sıhhatine bir etkisi yoktur. Zira îlâ hakkındaki ayette böyle bir tahsis bulunmamaktadır.⁸⁷ İlaveten Caferî mezhebi, îlânın sıhhati için îlâ yapılan kadın ile duhulün gerçekleşmiş olmasını şart koşar.⁸⁸

⁸⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 278; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 424; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 313; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 298; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 540- 541; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 245.

⁸⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 343; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 187; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 272 ve 278; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 424; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 545; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 245.

⁸⁷ Şafî, *el-Ümm*, 1101; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 385; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 187; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 424; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 314.

⁸⁸ Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, s. 612.

C. Yemin Lafzıyla İlgili Şartlar

Îlânın, kocanın karısıyla ilişkiye girmekten kendini men eden yemini olduğunu ifade etmiştik. Aşağıda bu yeminin niteliği incelenecektir.

1. Allah'a Yemin

Îlâ hakkında nazil olan Bakara 226. ayette “(Karılarına) îlâ yapanlar...” şeklinde meal verilen يُؤْلُونَ kelimesi Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ûd ve Übey b. Ka'b tarafından يَقْسِمُونَ şeklinde okunmuştur. Kasem kelimesi yemin ile eş anlamlıdır. İbn Abbas da aynı kelimeyi يَحْلِفُونَ şeklinde tefsir etmiştir ve حلف kelimesi yemin demektir.⁸⁹ Bu nedenlerden dolayı fıkıh bilginleri arasında Allah adını kullanarak edilen yeminin îlâ olduğu konusunda görüş birliği vardır.⁹⁰ Zira yemin deyince akla ilk Allah'a yemin gelir.⁹¹ Konu ile ilgili Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisi de yeminin Allah adına olması gerektiğini ifade eder:

من كان حالفا فليحلف بالله تعالى أو ليصمت.

⁸⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 350; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 414–415; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kinâ'*, IV, 307; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 288.

⁹⁰ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 343; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 352; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 414; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kinâ'*, IV, 309; Adevî, Mustafa, *Câmi'u ahkâmi'n-nisâ'*, IV, 193; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 960; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 292.

⁹¹ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 343.

“Sizden biriniz yemin ederse ya Allah Teâlâ’ya yemin etsin veya sussun.”⁹²

Allah adına edilen yemin “vallahî”, “billahî”, “tallahî” kelimeleri kullanılarak yapılabileceği gibi “Allah’a yemin ederim ki”, “Allah’a kâsem ederim ki” ifadeleriyle de yapılır. Bunun yanında Allah’ın kendisiyle yemin edilmesi örf olmuş diğer isim ve sıfatlarına edilen yeminler de Allah adına edilen yemin kategorisine girer. Buna göre kocanın “Vallahî sana yaklaşmayacağım” veya “Rahman’a yemin olsun ki sana yaklaşmayacağım” demesi îlâdır ve bu söz ile birlikte dört aylık îlâ müddeti başlar.⁹³ Dört ayın sonunda da ileride açıklanacağı üzere kocanın yeminine sadık kalıp kalmamasına göre îlâ hükümleri uygulanır.

Mâlikîlere göre kocanın “Yemin ederim”, “Kâsem ederim” gibi kelimeleri Allah adını anmadan kullanması halinde Allah’a yemin etmeyi kastetmesi gerektiği, eğer niyeti bu yönde değilse bu ifadenin yemin sayılmayacağı dolayısıyla îlâ sonucunu vermeyeceği ifade edilmiştir.⁹⁴ Hanefîlerden İmam Züfer (ö.158/774) ise bu ifadelerle Allah adı anılmadığı sürece îlâ olmayacağı kanaatindedir. Zira ona göre bu ifade yemin etmek değil, yemin etmeyi vaat etmektir. Bu ifadelerle Allah adı anılmadan da yemin edilebileceği görüşünün delili, Tevbe Suresi 96. ayette⁹⁵ ve Kalem Suresi 17. ayette⁹⁶ Allah adı anılmaksızın ve yemin kelimesi kullanılarak yemin edilmiş olmasıdır. Bu konuya örnek olarak “Şahitlik etmek” ve “Azmetmek” kelimeleri de verilebilir.⁹⁷

⁹² Buhârî, “Şehâdât”, 26; Müslim, “Eymân”, 1.

⁹³ Şafîî, *el-Ümm*, 1096; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 338; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 343; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 25–26; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâi'*, IV, 352; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 309; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 753; Adevî, Mustafa, *Câmi'u ahkâmi'n-nisâ'*, IV, 193; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 959; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 292.

⁹⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 338.

⁹⁵ Ayetin tam metni şöyledir: يَخْلُفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

⁹⁶ Ayetin tam metni şöyledir: إِنَّا بَلَوْنَاكُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ

⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35.

Allah'a yemin kategorisine giren ifadeler arasında “Allah’ın ahdi/misakı/kefaleti/zimmeti üzerime olsun” sözleri⁹⁸ ile “و ايم الله” ve “لعمر الله” sözleri de sayılmıştır. Zira bu kelimelerle yemin etmek örfte mevcuttur. أيم kelimesi manasındadır ki bu da “yemin” kelimesinin çoğuludur. “لعمر الله” kelimesi ise “Baki olan Allah’a yemin ederim” demektir.⁹⁹

Kocanın haber verme sıygasıyla “Ben sana îlâ yaptım” demesi, îlâ olarak kabul edilmiştir. Yalan söylediğini iddia etse de itibar edilmez. Çünkü bu şekilde yemin etmek örfte mevcuttur. Ancak koca bununla daha önce yaptığı bir îlâyı haber vermek istediğini savunursa bunun kabul edilmesi için şahit getirmesi gerekmektedir.¹⁰⁰

2. Allah’tan Başkasına Yemin

Yukarıda yemin mutlak olarak kullanıldığında Allah’a yemin anlaşıldığını dolayısıyla kocanın sözünün îlâ olabilmesi için Allah adına ya da sıfat ve isimlerinden kendisiyle yemin edilenlerine yemin etmesi gerektiğini ifade ettik. Yemin lafzında Allah adı, sıfatı veya ismi anılmamakla birlikte başka bir varlığa yemin edilmesi ise fıkıh bilginlerince reddedilmiştir. Allah’tan başka bir varlığa mesela Peygambere, Kâbe’ye yemin, örfte mevcut olmadığı gibi Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yemin hakkındaki buyruğu da bunu yasaklamıştır.¹⁰¹

⁹⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*, II, 338; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35.

⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 27.

¹⁰⁰ Şafîî, *el-Ümm*, 1096; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 28; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 362.

¹⁰¹ Şafîî, *el-Ümm*, 1097; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, IX, 179; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 26; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 351; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414–415; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kınâ’*, IV, 309; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 246; Mutîî, *Tekmiletü’l-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 294; Mv. F., “Îlâ”, VII, 221.

H.z. Peygamber (s.a.v.), H.z. Ömer'in, babası üzerine yemin ettiğini duyunca şöyle buyurmuştur:

أَلَا، إِنَّ اللَّهَ يَنْهَأكُمْ أَنْ تَخْلِفُوا بِأَبَائِكُمْ، فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَخْلِفْ بِاللَّهِ، وَإِلَّا
فَلْيَصْمُتْ.

“Dikkat edin! Allah, babalarınıza yemin etmenizi yasaklamıştır. Kim yemin edecekse Allah'a yemin etsin yoksa sussun.”¹⁰²

Yeminlerde örf'e bakılır.¹⁰³ Çünkü yemin sözü kuvvetlendirmek için söylenir.¹⁰⁴ Şayet örfte yerleşmiş bir ibare, kişinin sözünü güçlendiriyor, yemini bozmaktan korkarak yeminine sadık kalmaya itiyorsa yukarıda geçtiği üzere fıkıh bilginlerinin yemin konusunda örf'e itibar etmeleri de dikkate alındığında yemin kabul edilmesi gerekir. Bu yüzden günümüzde Kur'ân'a yemin ederek yapılan bir îlâyı sahih kabul etmek bizce isabetlidir. Zira Kur'ân'a yemin etmek günümüzde örf haline gelmiştir.

3. Şarta Bağlama Suretiyle Yemin

Kocanın karısına yaklaşmayı bir şarta talik ederek îlâ yapması fıkıh bilginleri arasında ihtilafli konulardandır.

Hanefiler, Mâlikîler, İmam Şâfî'nin (ö.204/819) cedid kavli ve Hanbelî mezhebindeki bir görüşe göre şarta talik de yemin sayılır ve bu yüzden bununla îlâ

¹⁰² Buhârî, “Edeb”, 74; Benzer rivayetler için bkz. Müslim, “Eymân”, 1.

¹⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 26.

¹⁰⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 351.

yapılabilir.¹⁰⁵ İbn Abbas'ın da şarta taliki îlâ kabul ettiği rivayet edilmiştir. Şâ'bî (ö.104/722), Nehaî (ö.96/714), Sevrî (ö.161/778), Ebû Sevr (ö.240/854), Ebû Ubeyd (ö.224/838) ve İbnü'l-Münzir'den (ö.318/930) de bu görüş rivayet edilmiştir.¹⁰⁶ Hanbelî mezhebindeki meşhur kavle, İmam Şâfiî'nin (ö.204/819) kadim kavline ve Zâhirîlere göre ise yemin sadece Allah'a yemin etmek suretiyle olur ve şarta talik de yemin değildir. Dolayısıyla bununla îlâ olmaz.¹⁰⁷

Şarta talik edilerek yemin edilebileceği görüşünde olanların delilleri bu kullanımın örfte yemin mesabesinde oluşu ve yemin ile aynı işlevi görüyor olmasıdır. Zira örfte kişi bir şeyi yapmayı kendisine zor gelecek başka bir işe bağladığında yasaklamasına konu olan işten kaçınır. Çünkü kaçındığı şeye bağladığı o meşakkatli işi yapmak zorunda kalacaktır. Bu uygulama örfte kabul gördüğü gibi aynı zamanda îlânın mantığına da uygundur. Zira îlâda koca kendini karısı ile ilişkiden men eder. Bunu yeminle kuvvetlendirdiği için de dönmesi zordur ve uzun sürer. Zaten îlâ da kocanın dönmesinin uzaması ile kadının zarar görmesi halini ortadan kaldırmak için vazolunmuştur. Buna göre kocanın îlâ süresince bozmaktan kaçındığı için karısına yaklaşmamakla zarar verdiği her ifadesiyle îlâ olacaktır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 339; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 54; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 343; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 25; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 359–360; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 277; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ*, IV, 309; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 291; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 247; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 292; Mv. F., “İlâ”, VII, 222.

¹⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 103; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 248; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 292.

¹⁰⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 343; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ*, IV, 309; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 291; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 248; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 292; Mv. F., “İlâ”, VII, 222.

¹⁰⁸ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 54; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 359–360; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414–415; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 247; Mv. F., “İlâ”, VII, 222.

Şarta talik ile îlâya örnek olarak “Sana yaklaşırsam filan kölem özgürdür”, “Sana yaklaşırsam boşsun/filan karım boştur” gibi cümleler gösterilebilir.¹⁰⁹

Şarta talik ile îlâ yapılamayacağı görüşünde olanların delili ise îlânın kasem oluşudur. Şarta talik, hem lügat manasıyla hem de şer’î olarak kasem diye isimlendirilmez. Bu nedenle başına kasem harfleri olan و\ب\ت harfleri gelmediği gibi kasemin ihtiyaç duyduğu cevap da gerekmez. Nitekim Arap dilcileri şart ile taliki kasem babında bahis konusu yapmamışlardır. Yine îlâ ile ilgili ayette¹¹⁰ yemine atıf yapılmıştır ki örfen yemin mutlak olarak kullanıldığında Allah adına yemin anlaşılır. Böylece şarta talik etme yemin kapsamına girmez.¹¹¹ Nitekim yemin ile ilgili varid olan من كان حالفا فليحلف بالله تعالى أو ليصمت “Sizden biriniz yemin ederse ya Allah Teâlâ’ya yemin etsin veya sussun.”¹¹² hadisine göre de yemin sadece Allah’a yemin suretiyle olabilir.¹¹³ Ancak şart ile talikin yemin diye isimlendirilmesine cevaz verilmesinin sebebi, bir şeyden men, bir haberi tekit gibi kasemle ortak yönlerinin bulunmasıdır.¹¹⁴

Koca îlâsını “Sana yaklaşırsam Allah için üzerime oruç/ hac/ hedy kurbanı/ yemin/ yemin kefareti borç olsun” şeklinde yani nezirde bulunarak yapmışsa bu,

¹⁰⁹ Şafîî, *el-Ümm*, 1097; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, X, 352; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 359- 360; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414- 415; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 247; Mutîî, *Tekmiletü’l-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 293; Mv. F., “Îlâ”, VII, 221.

¹¹⁰ Bakara 2/226.

¹¹¹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, X, 343; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414- 415; Buhâtî, *Keşşâfü’l-kınâ’*, IV, 309; Mv. F., “Îlâ”, VII, 221.

¹¹² Buhârî, “Şehâdât”, 26; Müslim, “Eymân”, 1.

¹¹³ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, X, 343; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, IX, 179; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414- 415.

¹¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414- 415.

Mâlikîler¹¹⁵, Şâfîliler –cedid kavle göre-¹¹⁶, Hanbelî mezhebindeki bir kavil¹¹⁷ ve İmam Muhammed'e (ö.189/804) göre sahihtir. Ebû Hanife (ö.150/767) ve Ebû Yûsuf (ö.182/798) ise bu şekildeki bir îlâya meşakkat şartını eklemişlerdir. İlk görüşün sahipleri adak ile yemin edilebileceği kaidesinden yola çıkmış, Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf ise kişiyi ilişkiye girmekten uzak tutacak kadar meşakkat içermesi gerektiği noktasını vurgulamışlardır. Buna göre şayet karısıyla ilişkiye girince kocaya lazım olacak şey genel itibariyle çok kolay bir işse bu, îlâ olmayacaktır. Zira bu şekilde kadın, kocasının yemini nedeniyle zarar görüyor değildir. Koca dilerse kolayca sözünün gereğini yapabilir. Örneğin “Sana yaklaşırsam yirmi rekât namaz borcum olsun” sözüyle îlâ olmaz. Çünkü yirmi rekât namaz genel itibariyle zor bir iş değildir. Namaz cezası ile îlâ yapılabilmesi için mesela yüz rekât olması gerekir ki zor geldiği için kişi yeminini bozmaktan imtina etsin. Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf dışındakilere göre ise meşakkat içermese de bu bir yemindir ve yemin sözü kuvvetlendirir, kocanın ilişkiden imtina etmesine sebep olur.¹¹⁸

Şarta talik ile îlâ yapılırken dikkat edilecek bir diğer husus da kocanın dört aylık îlâ müddeti içerisinde ilişkiyi talik ettiği iş kendisine lazım olmaksızın, karısıyla cinsî münasebette bulunamamasıdır. Mesela koca “Sana yaklaşırsam bu ayın orucu üzerime borç olsun” dediğinde bununla îlâ yapmış olmaz. Zira dört aylık îlâ müddeti dolmadan, karısıyla ilişkiye girebilecek, bu ilişkiden ötürü de kendisine bir şey lazım gelmeyecektir. Bunun gibi bir diğer örnek de kocanın yemin ettiği andan itibaren dört ay içerisinde gelip geçecek bir ayı kastederek karısına “Sana yaklaşırsam filan ay boyunca oruç tutmak üzerime borç olsun” demesidir. Burada da kastettiği ay geçince koca karısına yaklaşabilir. Dört aylık îlâ müddetinden kısa süreceği için de kadın kocasının yemininden dolayı zarar görüyor denemez. Zira îlâ

¹¹⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83.

¹¹⁶ Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 293.

¹¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 415; Buhûfî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 309.

¹¹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 26; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 361; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 415; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 754; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 296; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 543; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 293; Mv. F., “İlâ”, VII, 221.

müddeti açıklanırken değinileceği üzere dört aylık îlâ müddeti kadının zarar görmesini engellemek için vazolunmuştur. Ancak mesela koca “Sana yaklaşırsam bir ay oruç tutmak üzerime borç olsun” dediğinde bu mutlak ifade onu ilişkiden men eder ve yukarıdaki örneklerde olduğu gibi dört ay içinde bu yasaklamanın dışına çıkabileceği herhangi bir zaman dilimi de yoktur.¹¹⁹

Şarta talikin yemin olduğu görüşünü savunanlara göre bu yolla yapılan ve açıklama gereken bazı îlâ örnekleri aşağıdaki gibidir:

- Koca karısına “Sana yaklaşırsam sen bana haramsın” derse, bu îlâdır. Zira “haramsın” lafzıyla talakı kastettiye bu “Sana yaklaşırsam boşsun” demek gibidir ve îlâ olur. Talakı değil de ilişkinin haramlığını kastettiye bu da “Sana yaklaşırsam vallahi sana yaklaşmam” demek gibidir. İmam-ı Azam (ö.150/767) böyle bir durumda îlânın hemen başlayacağı görüşündeyken, Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed (ö.189/804) kocanın bu sözünden sonra ilk yaklaşmasından itibaren îlânın başlayacağı görüşündedir. Bu ihtilafın sebebi şudur: İmameyn, kocanın îlâyı bir şarta bağlamış olmasından hareketle daha îlânın münakid olmadığı görüşündedirler. Ebû Hanife ise kocanın karısıyla ilişkiyi îlâya, dolayısıyla meşakkatli bir işe bağlamasından hareketle bunu îlâ kabul etmiştir.¹²⁰
- Koca karısına “Sana yaklaşırsam sen zina eden kadınsın” derse bununla îlâ yapmış olmaz. Zira yaklaşmasıyla söylediği şey gerçekleşmez. Aynı zamanda bu söz ile kazif de olmaz çünkü nikâh akdi

¹¹⁹ Şafîî, *el-Ümm*, 1098; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 339; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 352; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 41; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 361; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 415; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203; Buhûti, *Keşşâfû'l-kunâ'*, IV, 309; Mutîî, *Tekmilatü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 293.

¹²⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 344; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 362; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 292- 293.

varken yapılan ilişki zina değildir. Bunun yanında kazfın mutlak olması gerekir. Oysa burada gelecekte olacak bir fiile bağlanmıştır.¹²¹

- “Sana yaklaşırsam kölem hürdür” cümlesiyle fukahanın çoğunluğuna göre îlâ olurken Ebû Yûsuf’a göre olmaz. Ona göre kocanın kölesini satmak suretiyle karısına, kendisine bir şey gerekmezsiniz yaklaşması mümkündür. Ebû Yûsuf dışındakiler ise bu satışı mevhum kabul etmiştir. Kölenin adamın mülkiyetinde duruyor olması esastır. Ayrıca adam satmak istese bile bu sadece kendine bağlı bir husus değildir. Bu sözle yemin etmek de örfte mevcuttur.¹²²
- Kocanın karısına söylediği “Sana yaklaşırsam gelecekte sahip olacağım tüm köleler hürdür/evleneceğim tüm kadınlar boştur” sözü ile Ebû Hanife (ö.150/767) ve İmam Muhammed’e (ö.189/804) göre îlâ olurken Ebû Yûsuf’a (ö.182/798) göre olmaz. Ebû Yûsuf’un delili, kocanın halen bir köleye sahip olmaması ve gelecekte de hiç sahip olmama ihtimalinin bulunmasıdır. Dolayısıyla koca hanımına kendisine bir şey gerekmezsiniz yaklaşabilecektir. Ebû Hanife ve İmam Muhammed’e göre ise koca bu sözle kendini öyle bir konuma sokmuştur ki artık ne köle edinebilir ne de evlenebilir. Bu hal de onu, karısına yaklaşırmaktan men edecektir. Ayrıca kocanın iradesi dışında miras vb. yollarla bir köleye sahip olması da ihtimal dâhilindedir.¹²³ İmam Mâlik (ö.179/795) bu sözle îlâ olmayacağı kanaatini taşır. Çünkü bu söz

¹²¹ Şafîî, *el-Ümm*, 1098; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 365; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415; Buhâtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 309; Mutîî, *Tekmilâtü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 293.

¹²² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 373; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 360; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 277- 278; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203- 204.

¹²³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 40; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 360; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203.

umum ifade eder. Köle azadı ve talak umum ifade ettiğinde söyleyen kişiye herhangi bir sorumluluğu yoktur.¹²⁴

- Koca karısına “Sana yaklaşırsam sen bana anamın sırtı gibisin” derse îlâ yapmış olur. Zira yaklaşmasıyla birlikte zihar yapmış olacak ve kefarete ödemediği karısına yaklaşamayacaktır. Koca bu sözünden sonra dört aylık îlâ müddeti içerisinde karısına yaklaşırsa îlâsı biter ve zihar başlar. Şayet bu ilk yaklaşımdan önce koca zihar için kefarete vermek isterse kabul edilmez zira henüz zihar yapmış değildir.¹²⁵

D. Îlâ Lafzı ve Sıygası ile İlgili Şartlar

Bu kısımda, îlâ lafzı başlığı altında, kocanın terkine yemin ettiği ilişkiyi ifade ederken kullandığı lafızları; îlâ sıygası başlığı altında ise yeminini hemen geçerli kılması yahut bir şartın gerçekleşmesine bağlaması hususu incelenecektir.

1. Îlâ Lafzı

Kocanın îlâ yaparken, kendisine yasakladığı yaklaşma işini ifade ettiği lafızlar iki grupta incelenir. Bunlar sarîh ve kinevî lafızlardır.

a. Sarîh Lafızlar

Kocanın îlâ için kullandığı lafzın, niyetine açık bir şekilde delalet etmesi lazımdır. Bu da kelimenin hakiki manası veya örfen kendisine yüklenen anlam ile

¹²⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 339.

¹²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 433- 434.

olur. Şayet kocanın söylediği cümle açık bir şekilde îlâya delalet ediyorsa böyle bir durumda niyete bakılmaz. Koca, bununla îlâyı kastetmediğini söylese, onun bu niyetine itibar edilmez.¹²⁶

Hanefî mezhebine göre îlâyâ delalet eden sarîh lafız cima' dır. Zira bu kelime lügaten de örfen de cinsel ilişki manasına gelir. Kocanın ilişkiden başka bir şeyi kastetmesi lafızla bağlantısı olmayan geçersiz bir niyettir. Bu yüzden de ne kazaen ne diyaneten kocanın niyetine itibar edilir. Cima' kelimesi dışında bir de sarîh hükmünü alan fakat delaleti cima' kadar kesin olmayan lafızlar vardır. Kocanın karısına izafe ederek “yaklaşmamaya” yemin etmesi, vat' yapmayacağına, mübazaâ etmeyeceğine, bakire olan karısına hitaben “bikrini iftizaz etmemeye” veya karısından kaynaklanan bir cünüplükten dolayı gusletmeyeceğine yemin etmesi bu lafızlara örnektir. Bunlardan “yaklaşma” kelimesi Bakara Suresi 222. ayette¹²⁷ cinsel ilişki anlamında geçmektedir. “Vat” kelimesinin ise -kadına izafe edilerek kullanıldığında- cima manası ağır basar. “Mübazaâ” kelimesi بضع kökünden gelen ve cima' anlamında bir kelimedir. “İftizaz” kelimesi ise örfte bakire ile cima' etmek manasına gelir. Son olarak, kocanın karısından kaynaklanan cünüplük hali cinsel ilişki ile mümkündür. Bu yüzden bu lafız da cima' anlamında kabul edilir. Koca bu lafızlardan birini kullanarak îlâ yaptığında, niyetinin îlâ yapmak olmadığını iddia ederse onun bu niyetine kazaen itibar edilmez fakat diyaneten itibar edilir. Zira bu lafızlar kocanın iddia ettiği cinsel ilişki dışındaki manalara da muhtemeldir. Ancak zahire göre hüküm verilir ki kocanın kastettiğini iddia ettiği manalar da zahire muhaliftir.¹²⁸

¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 23.

¹²⁷ Bakara 2/222. İfade ayette şu şekildedir: “... وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ...”

¹²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 23- 24; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 351; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 752; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 255- 256; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 292- 293; Mv. F., “Îlâ”, VII, 223.

Mâlikî mezhebinde ilişki manasına gelen her kelimeyle îlâ yapılabileceği ifade edilmiş, örnek olarak da vat', yaklaşmak, kadından kaynaklanan cünüplükten dolayı gusletmek lafızları gösterilmiştir.¹²⁹

Şâfiî mezhebine göre ise kocanın sarîh lafızlar kullanarak yapacağı îlâ, zekerini karısının fercinde gizlememeye/ kaybetmemeye/ fercine sokmamaya ve bakire karısının bekâretini zekeriyle iftizaz etmemeye yemin etmesidir. Yani koca bunlardan birini yapmayacağına yemin ettiğinde îlâ yapmış olur ve îlâ yapmayı kastetmediğine dair bir niyeti de kabul edilmez. Cima' ve vat' kelimeleri ise sarîh hükmünü alan lafızlar kategorisinde değerlendirilmiş ve karısı ile cima' yahut vat' yapmayacağına yemin eden kocanın cinsel ilişkiyi kastetmediğini iddia etmesi halinde bunun kazaen değilse bile diyaneten kabul edileceği ifade edilmiştir. Cima' kelimesinde Hanefîlerden farklı olarak "birleştirme" anlamı ön plana çıkarılmış ve kocanın söz gelimi bedenlerin birleşmemesini kastetmesi diyaneten geçerli kabul edilmiştir. Kocanın bakire karısına hitaben söylediği "Vallahi bekâretini iftizaz etmem" cümlesinde "zekerimle" şeklinde bir kayıt koymaması konusunda iki görüş mevcuttur. Bir görüşe göre böyle yapılan bir îlâda diyaneten dahi olsa kocanın ilişkiyi kastetmediği iddiasına itibar edilmez. Diğer görüşe göre ise kazaen değil ama diyaneten itibar edilir zira zeker olmadan da bekâret bozulabilir.¹³⁰

Hanbelî mezhebi de Hanefî ve Şâfiî mezhepleri gibi bir ayrıma gitmiş ve kocanın karısına girmemeye, zekerini karısının fercine sokmamaya, bikrini iftizaz etmemeye yemin etmesini sarîh lafızlarla yapılan îlâ olarak değerlendirmiştir. Bu şekilde yapılan îlâyâ dair kocanın ilişkiyi kastetmediğini söylemesine de hem kazaen hem diyaneten itibar edilmemiştir. Bunlara ilaveten vat', cima', isabet, mübaşeret, dokunma, yaklaşma, mübazaâ, kocanın karısından dolayı gusletme vb. lafızları da sarîh kategorisinde değerlendirmişler ancak bu lafızlarla yapılan bir îlâ için kocanın ilişkiyi kastetmeme niyetini diyaneten geçerli saymışlardır. Çünkü kocanın iddiası

¹²⁹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 336- 337.

¹³⁰ Şafiî, *el-Ümm*, 1097; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 345; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 346; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 257; Mutîî, *Tekmilatü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 295.

zahirin ve örfün hilafıdır. Bu lafızlar örfte ilişki için kullanılır. Bazıları ise Kur'an'da ilişki manasında geçmektedir. “Mübaşeret” kelimesi Bakara Suresi 187. ayette¹³¹, yine “yaklaşmak” kelimesi Bakara Suresi 222. ayette¹³², “dokunmak” kelimesi ise Ahzab Suresi 49. ayette¹³³ cinsel ilişkiyi ifade etmektedir.¹³⁴

Caferî mezhebine göre kocanın zekerini karısının fercine dâhil etmemeye yemin etmesi îlâ açısından sarihtir ve kocanın bu konudaki herhangi bir niyetine itibar edilmez. Bunun dışındaki ilişki anlamına muhtemel lafızlarda niyet aranır.¹³⁵

b. Kinevî Lafızlar

Îlâ sadece kocanın karısıyla ilişkiyi terke sarîh bir lafızla yemin etmesi ile değil, ilişki anlamını taşımakla beraber başka manalara da muhtemel kinevî lafızlarla da münakid olur. Bu tür lafızlarla îlâ yapıldığında, kocanın o sözyle ilişkiyi terk etmeyi yani îlâ yapmayı kastettiğine dair bir niyetinin olması gerekir. Koca bu niyeti taşııyorsa sözü başka manaları da ihtiva ettiğinden ve örfen bu tür lafızlarda ilişki manası galip olmadığından îlâ gerçekleşmez.¹³⁶

Buna göre kocanın başını karısının başıyla birleştirmeyeceğine, onu çok öfkeliendireceğine, onu sarmayacağına, yatağına yaklaşmayacağına, onunla bir

¹³¹ Bakara 2/187. İfade ayette şu şekildedir: “...وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ...”

¹³² Bakara 2/222. İfade ayette şu şekildedir: “...وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ...”

¹³³ Ahzab 33/49. İfade ayette şu şekildedir: “...يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ...”

¹³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 426; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 309; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 258.

¹³⁵ Hillî, *Muhtelefü'ş-Şi'a*, VII, 435; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 258.

¹³⁶ Şafîî, *el-Ümm*, 1097; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 346; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 23- 24; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 351- 352; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 426- 427; Hillî, *Muhtelefü'ş-Şi'a*, VII, 435; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 189; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 309; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 752; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 256; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 295; Mv. F., “Îlâ”, VII, 223.

yatakta gecelemeyeceğine, ona kötü davranacağına yemin etmesi kinevî lafızlarla yapılan îlâya örnektir. Dokunmak lafzını da bu grupta değerlendirmişlerdir. Görüldüğü gibi bu lafızlar kullanılarak edilen bir yeminde kocanın karısı ile cinsî münasebette bulunmamaya yemin etme ihtimali olduğu kadar, sadece bu işleri yapmamaya yemin etme ihtimali de vardır. Dolayısıyla lafzın delaletini destekleyen bir niyete ihtiyaç duyulur.¹³⁷

Hanefîler isabet etmek ve gelmek kelimeleri ile kocanın karısına hitaben “Sen bana haramsın” sözünü¹³⁸ de kinevî lafızlar arasında sayarken,¹³⁹ Caferîler hem bunları hem de vat’, cima’, mübaşeret ve mübaza lafızlarını kinevî olarak değerlendirmişlerdir.¹⁴⁰ İmam Şâfiî’nin (ö.204/819) kadim kavline göre dokunma, mübaşeret, mübaza ve isabet lafızlarıyla, kocanın îlâya niyet ederek veya hiçbir niyet taşımadan söylemesi halinde îlâ gerçekleşir. Cedid kavline göre ise diğer kinevî lafızlar gibi sadece îlâya niyet etmesi halinde îlâ olur, hiçbir kastı olmadan söylemesi halinde ise îlâ olmaz.¹⁴¹ Şâfiîlerce kocanın “Sen bana haramsın” sözüyle niyet olsa dahi îlâ gerçekleşmez.¹⁴² Hanbelîler de kinevî lafızlardan öfkelenmek, kötü davranmak, uzun süre ayrı kalmak ifadeleriyle îlâ yapıldığında ilişkinin terkinin

¹³⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 1097; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, X, 346; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 23- 24; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 351- 352; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 426- 427; Hillî, *Muhtelefû’ş-Şi’a*, VII, 435; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, IV, 189; Aliyyü’l-Kârî, *Fethu bâbi’l-inâye*, III, 137; Buhûtî, *Keşşâfû’l-kınâ’*, IV, 309; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, II, 754; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 292- 293; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 256; Mutî, *Tekmiletü’l-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 299; Mv. F., “Îlâ”, VII, 223.

¹³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35- 36; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 362- 263; Aliyyü’l-Kârî, *Fethu bâbi’l-inâye*, III, 141.

¹³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 24; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 351; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, IV, 189; Aliyyü’l-Kârî, *Fethu bâbi’l-inâye*, III, 137; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 256.

¹⁴⁰ Hillî, *Muhtelefû’ş-Şi’a*, VII, 435- 437.

¹⁴¹ Şâfiî, *el-Ümm*, 1097; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, X, 346; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 257; Mutî, *Tekmiletü’l-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, XVII, 295.

¹⁴² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, X, 358.

kastedilmesinin yanı sıra terk süresinin dört aydan fazla olmasına da niyet edilmesi şartını koşmuşlardır.¹⁴³

2. İlâ Sıygası

İlâ münecciz olabileceği gibi bir şarta talik edilmiş de olabilir.

a. Münecciz

İlâ, şüphe ve tereddüt içeren sıygalarla veya gelecekte yapma anlamı katan edatlarla kurulamaz. Çünkü gelecekte yapılacak olan şey an itibariyle bir vaatten ibarettir. İlâ sıygasının kesin bir iradeye delalet etmesi lazımdır. Zira bir tasarrufun var olabilmesi için tam bir iradeyle inşa edilmesi gerekir. Buna göre kocanın “Sana ilâ yapacağım” demesi ile veya “Sana yaklaşmayabilirim” demesiyle ilâ olmaz. “Vallahi sana yaklaşmayacağım” cümlesi ise münecciz ilâyâ örnektir. Burada koca sözün ağzından çıkmasıyla birlikte ilâ yapmış olur. İrade kesindir, şüphe ya da ilerde yapma vaadi yoktur.¹⁴⁴

b. Muallâk

Caferî mezhebi dışındakilere göre ilânın şarta bağlanması hukuken geçerlidir ve iki şekilde gerçekleşir. Birincisi kocanın ilişkiye girmemeyi bir şarta bağlaması ile olur. Sözgelimi koca, “Şu eve girersen vallahi senle ilişkiye girmem” dediğinde

¹⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 426- 427; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 309; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 258.

¹⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 28; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 294; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 259; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 961- 963; Mv. F., “İlâ”, VII, 227.

îlâsını, karısının bahsi geçen eve girmesine bağlamıştır. Karısı ne zaman o eve girerse, o an îlâsı başlar.¹⁴⁵

Muallâk îlânın diğer yöntemi ise şudur: Koca Allah adıyla yahut şarta talik ederek karısına yaklaşmayacağına yemin eder fakat bu yeminini başka bir şartın gerçekleşmesiyle sınırlar. Yani mesela “Vallahi güneş batıdan doğuncaya kadar/filan kişi hacdan dönünceye kadar sana yaklaşmam” diyen bir kişi karısına yaklaşmayacağına yemin etmiştir. Fakat bu yeminin îlâ olabilmesi için îlânın tanımında da belirttiğimiz üzere bazı hususi şartlar gerekmektedir. Şayet koca yemininde geçen kayıtları koymamış olsaydı, onun bu mutlak yemini, îlâ olarak kabul edilecekti. Ancak koca yemini bir şey ile kayıtladığında, o şeyin gerçekleşmesiyle karısına yaklaşacağını yani yemininin sona ereceğini söylemiş olur. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus şudur: Îlâ hükümleri kadının kocasının yemini nedeniyle eziyet görmesini engellemek için vazolunmuştur. Kadının eziyet görmesinin ölçüsü ise aşağıda îlâ müddeti konusu açıklanırken görüleceği üzere kocanın dört ay boyunca yeminine sadık kalmasıdır. Buna göre kocanın yeminine koyduğu kayıt, dört aydan önce gerçekleşebilecek bir şey ise kadın bu yeminden dolayı zarar görmüş olmayacaktır. Zira o şart gerçekleşince yemin de sona erecektir.

Örneğin koca “Vallahi şu elbiseyi giyene kadar sana yaklaşmam” veya “Şu elbiseyi giyene kadar sana yaklaşsam boşsun” dediğinde yemin etmiş olur. Ancak elbisenin giyilmesi dört aydan önce de mümkün olduğundan bu yemin îlâ değildir.¹⁴⁶ Kocanın karısına elbiseyi giymeden yaklaşması halinde kendisine yemin kefareti/karısının talakı gerekir. Fakat karısından, karısı elbiseyi giymemişken dört ay boyunca uzak kalması halinde yemin müddetinin dört aydan az olabileceğini savunan Zahirîlerin de aralarında bulunduğu bazı fakihlere göre îlânın hukuki sonuçları

¹⁴⁵ Şafîî, *el-Ümm*, 1099; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 28; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 420; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 311; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 293- 294; Mv. F., “îlâ”, VII, 226- 227.

¹⁴⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 340; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 357; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 418; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 311; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 306- 308.

işler.¹⁴⁷ Mâlikî ve Hanbelîlerin çoğunluğuna göre ise karısı elbiseyi giyse de giymese de kocası ondan dört ay uzak kalmışsa, kadın zarara girdiği için îlâya kıyasen kocaya karısına dönmesi, bundan imtina etmesi halinde de karısını boşaması mahkemece emredilir.¹⁴⁸

Caferîlere göre ise îlâ sadece münecciz olur, şarta bağlanması hukuken geçerli değildir.¹⁴⁹

Îlâ, -buna cevaz verenlere göre- mümkün ya da müstahil bir şarta talik edilebileceği gibi birinin dilemesine de bağlanabilir.

ba. İmkânsız Bir Şarta Talik Edilmesi

Koca karısıyla ilişkisini imkânsız bir şarta talik ederse mesela “Vallahi sen taşı altına çevirene kadar sana yaklaşmam” derse îlâ yapmış olur. Şart ise lağıvdır. Kocanın bu sözü “Vallahi sana ebediyen yaklaşmam” demesiyle aynıdır. Zira kocanın bu talikten maksadı karısına yaklaşmama konusunda kararlılığını göstermektir. Nitekim A'râf suresi 40. ayette¹⁵⁰ kâfirlerin, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyecekleri buyurulmaktadır. Buradan da bunun asla mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır.¹⁵¹

¹⁴⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 179 ve 181; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 415.

¹⁴⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 348; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 440.

¹⁴⁹ Hillî, *Muhtefü's-Şi'a*, VII, 437; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 259.

¹⁵⁰ A'râf 7/40. İfade ayette şu şekilde geçmektedir: “... وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخَيْطِ...”

¹⁵¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 368; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 107; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 27; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 416; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 195; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ'*, IV, 310; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 306.

bb. Mümkün Bir Şarta Talik Edilmesi

Kocanın karısıyla ilişkiyi gerçekleşmesi imkânsız olmayan bir şarta talik etmesi halinde şu durumlardan biri meydana gelir:

- İlişki, dört aydan önce olmayacağı bilinen bir şarta talik edilmiş olabilir. Böyle bir durumda îlâ sahihtir. Örnek olarak kıyametin kopması –henüz alametlerinin olmamasından dolayı bu gruptadır-, beş yıl hapse mahkûm edilmiş birinin hapisten çıkması, îlâda gazap şartı koşmayanlara göre kocanın sütten kesilme vakti olan iki yılı kastetmesi halinde –bu iki yılın bitmesine dört aydan fazla zaman olmak kaydıyla- çocuğun sütten kesilmesi şartları gösterilebilir.¹⁵²
- İlişki, dört ay içinde gerçekleşmeyeceği galiben bilinen bir şarta talik edilmiş olabilir. Yine böyle bir durumda da îlâ sahih olur. Örnek olarak ilişkiyi kıyamet alametlerine, dört ay içinde gelmeyeceği galiben bilinen birinin gelişine bağlamak ya da birisi ölünceye kadar yaklaşmamaya yemin etmek gösterilebilir.¹⁵³ Burada ölüm her an gerçekleşebileceği halde îlânın sahih kabul edilmesinin nedeni, zahire göre hüküm verilmesi ve bu talikin, îlânın mutlak bırakılmasıyla aynı kabul edilmesidir. Zira kişi ölüm vaktini asla bilemeyeceğinden bu durum hiç talik etmemek gibidir. Ancak ölümünden korkulan bir hastanın ölümüne talik edilmişse bu îlâ olmaz.¹⁵⁴ Hanefiler ölümüne bağlama konusunda bir ayrıma giderler ve koca ya da karının ölümüne bağlamanın îlâ olacağını, çünkü ikisinden biri ölünce zaten nikâhın

¹⁵² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 368- 370; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 27; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 357; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 417; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 195; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 310- 311; Mutfî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 308.

¹⁵³ Şafîî, *el-Ümm*, 1100; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 345; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 368; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 357; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 417; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 310; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 754; Mutfî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 308.

¹⁵⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 369.

ortadan kalkacağını; bu ikisi dışında birinin ölümüne bağlamanın ise ölüm her an mümkün olduğundan îlâ kabul edilmeyeceğini savunurlar.¹⁵⁵

- İlişki, dört ay içerisinde gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de muhtemel bir şarta talik edilmiş olabilir. Böyle bir durumda îlâ sahih olmaz. Örnek olarak ilişkiyi yakın bir yere giden birinin gelişine bağlamak gösterilebilir.¹⁵⁶
- İlişki, dört aydan az bir süre içerisinde gerçekleşeceği bilinen bir şarta talik edilebilir. Böyle bir durumda îlâ sahih değildir. Zira burada kocanın uzun süre karıdan uzak kalarak ona eziyet etme kastı bulunmadığı gibi kadın da kocasının yemininden dolayı zarar görüyor değildir. Nitekim bunun ölçüsü dört aylık müddettir. Bu talike örnek olarak ilişkinin Ağustos ayında yazın bitişine bağlanması gösterilebilir.¹⁵⁷
- İlişki herhangi birinin gücünün yeteceği bir şarta talik edilmiş olabilir. Bu durumda karşımıza şu ihtimaller çıkar:
 1. İlişki, mubah bir işe bağlanmış olabilir. Bu şekilde îlâ sahih olmaz. Zira kolayca yerine getirilebilir, koca yemin bozmak zorunda kalmadan karısına yaklaşabilir, kadın da zarar görmez. Örnek olarak eve girinceye kadar yaklaşmama yemini veya kocanın süttten kesme

¹⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 39- 40; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâi'*, IV, 358.

¹⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 417; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 310; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 309.

¹⁵⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 370; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 417; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 310; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 309.

fiilini kastetmesi halinde ilişkinin, çocuğun süttten kesilmesine bağlanması gösterilebilir.¹⁵⁸

2. İlişki, haram bir fiile talik edilmiş olabilir. Böyle bir durumda îlâ sahihtir. Zira şer'an yasaklanmış bir iştir ve imkânsız kabul edilir. Örnek olarak da içki içene kadar yaklaşmamaya yemin etme gösterilebilir.¹⁵⁹
3. İlişki, mubah fakat zarar veren bir şarta bağlanabilir. Bu durumda da îlâ sahihtir. Zira kişi gücü yetse bile bundan kaçınacaktır. Örnek olarak kocanın evini hibe edene kadar, kölesini azat edene kadar karısına yaklaşmayacağına yemin etmesi gösterilebilir.¹⁶⁰ Ebû Yûsuf (ö.182/798), böyle bir îlâyı sahih kabul etmez zira ona göre bunu yapmak kocanın gücü dâhilindedir.¹⁶¹

Kocanın ilişkiyi karısının hamile kalmasına bağlamasını Şâfîler, kadın küçük ya da yaşlıysa yani dört ay içinde hamile kalmayacağı galiben biliniyorsa îlâ olarak kabul ederler. Kadın küçük ya da yaşlı değilse hamile kalması zina yahut meninin kadının rahmine koyulmasıyla gerçekleşebileceğinden bu şekilde îlâ sahih olmaz.¹⁶² Hanbelîlere göre ise bu talikle îlâ sahihtir. Zira ilişki olmadan hamile kalmak âdeten muhaldir. Zina ihtimali de geçersizdir. Çünkü koca bunu demek isteseydi “Sen zina edene kadar yaklaşmam” derdi.¹⁶³

¹⁵⁸ Şafîî, *el-Ümm*, 1099; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 369; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 418; Buhâtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 311; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 309.

¹⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 418; Buhâtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 311; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 309.

¹⁶⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 373; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 359; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 418; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203; Buhâtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 311; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 309.

¹⁶¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 359; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 203.

¹⁶² Şafîî, *el-Ümm*, 1099; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 369; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 308.

¹⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 417.

Görüldüğü gibi şarta talik konusu, dört aylık îlâ müddetine göre şekil almıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, yeminin müddetinin îlâyı etkilemeyeceğini savunan fakihlere göre burada müddetten dolayı îlâ olmayacağını belirttiğimiz örnekler, îlâ olur.¹⁶⁴

Îlâ birinin dilemesine talik edilirse örneğin “Fılan kişi isterse vallahi sana yaklaşmam” denirse, o kişi ne zaman isterse o zaman îlâ başlar. Şayet bu cümle karıya hitaben söylenmişse yani “Sen istersen vallahi sana yaklaşmam” denmişse kadının cevabının Şâfiî mezhebindeki bir görüşe göre fevren olması gerekirken bir görüşe göre o mecliste mevcut olması gerekir. “İnşallah sana yaklaşmam” cümlesiyle îlâ olmaz. Zira burada yemin olmadığı gibi yaklaşmama konusunda kararlılık da yoktur. Ancak koca hem “İnşallah” deyip hem de yaklaşmayacağına yemin ederse, İmam Mâlik’e (ö.179/795) göre bu îlâ olur. “Sen isteyinceye kadar/ sen razı olana kadar/ filan kişi isteyinceye kadar vallahi sana yaklaşmam” demekle de îlâ yapılmış olmaz. Zira bunun gerçekleşmesi mümkündür ve bu şekilde yemin bozmaya gerek kalmaksızın koca karısına yaklaşabilir.¹⁶⁵

E. Yeminin Konusu ile İlgili Şartlar

Îlâda terkine yemin edilen şeyin kocanın karısıyla olan cinsî münasebeti olduğunu ifade etmiştik. Îlânın sahih olabilmesi için kocanın karısının fercinden olan ilişkiyi terk etmeye yemin etmesi lazımdır. Zira îlâ hükümleri, kocanın cinsel ilişkiyi terk ederek karısına zarar verme kastı nedeniyle vazolunmuştur. Terki ile kadının

¹⁶⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 179 ve 181; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415.

¹⁶⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, 1099; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 337; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 372; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 418; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 309 ve 311.

zarar göreceği ilişki ise fercden olan ilişkidir. Nitekim kocanın görevi olan ilişki de budur.¹⁶⁶

Buna göre koca karısı ile dübürden yahut fercden başka bir yoldan ilişkiye girmeyeceğine yemin etse îlâ yapmış olmaz. Kaldı ki zaten bu yollarla ilişki haramdır. Koca, kendisine haram olan, yapmaması gereken bir şeyi yapmayacağını yeminiyle tekit etmiş olmaktadır. Kadın da bu yeminden zarar görecektir.¹⁶⁷ Yine koca ilişkiden bambaşka bir şeye mesela konuşmamaya yemin etse aynı şekilde bu da îlâ olmaz.¹⁶⁸

Koca karısıyla ilişkiye girmemeye yemin eder fakat bundan “kötü ilişki”yi hariç tutarsa, yani “Vallahi senle ilişkiye girmem ancak kötü ilişkiye girerim” derse, “kötü ilişki”den kastının ne olduğuna göre hüküm değişir. Şayet kötü ilişkiden kastı haşefenin girmesiyle birlikte zekerin tamamının girmediği zayıf ilişkiyse bununla îlâ yapmış olmaz. Zira ilişkinin en azı haşefenin girmesidir. Haşefenin girdiği bir ilişkiye gerekli hükümler terettüp eder. Burada da kocanın gireceğini söylediği ilişki, tam bir ilişki sayıldığı için îlâ yapmış olmaz. Ancak koca bu istisnasıyla haşefenin dahi girmediği yahut karısının fercinden olmayan bir ilişkiyi kastetmişse îlâ yapmış olur. Çünkü yapmamaya yemin ettiği şey normal bir ilişkidir. Şayet kocanın herhangi bir niyeti yoksa lafız mücmel olduğundan îlâ olmaz. Kocanın istisna yapmayarak

¹⁶⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 336; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 350; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 542- 544; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 250; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 294.

¹⁶⁷ Şafî, *el-Ümm*, 1097; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 337; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 346; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 350; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 423; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 190; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 343; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kunâ'*, IV, 307; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 542- 544; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 250; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 294.

¹⁶⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 337.

“Vallahi seninle kötü ilişkiye girmem” demesiyle de îlâ olmaz. Zira burada koca ilişkinin terkine değil onun bir sıfatının terkine yemin etmiş olur.¹⁶⁹

Bu konuda farklı görüş bildiren Ebû Kılâbe (ö.104/722) ve İbrahim en-Nehaî'ye (ö.96/714) göre kadına zarar kastıyla ilişki dışında bir şeyin terkine edilen yemin de îlâdır. Önemli olan kocanın kadına zarar verme kastıdır.¹⁷⁰

F. Yemin Edilen Müddet ile İlgili Şartlar

Îlâ yapılırken ya hiçbir zaman kaydı konmaz, ya ebediyen yaklaşmamaya yemin edilir ya da belli bir müddet için yemin edilir.

1. Müddetin Hiç Konmaması veya Sınırsız Olarak Belirlenmesi

Îlâ yapılırken hiçbir müddet zikredilmeyip mutlak îlâ yapılabileceği gibi “ebediyen”, “sonsuz kadar” gibi kayıtlar da konabilir. Zira bu ikisi hüküm açısından aynıdır. Bu şekilde yemin eden bir koca için karısına yemin bozmaksızın yaklaşabileceği bir an bile yoktur. Böyle bir durumda koca dört ayın sonunda îlânın hükmünden çıksa bile yemini, bozuncaya kadar devam eder.¹⁷¹ Bu konuya îlânın iptali açıklanırken değinilecektir.

¹⁶⁹ Şafîî, *el-Ümm*, 1097; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 347; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 423; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 190; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 346; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 307; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 295- 298.

¹⁷⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 336.

¹⁷¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 339; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 21; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 82; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369- 370; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 416; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 307; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye*, s. 376; Mv. F., “Îlâ”, VII, 230.

2. Belirli Bir Müddet İçin Yemin Edilmesi

Koca, îlâ yaparken bir süre belirleyip, o süre kadar yaklaşmamaya yemin edebilir. Fıkıh bilginleri bu müddetin sınırı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

a. Dört Ay ve Fazlası İçin Edilen Yemin İlâdır Görüşü

Fukaha arasında kocanın karısına yaklaşmamaya yemin ederken koyduğu müddetin ne olacağına dair çıkan ihtilafın sebebi îlâ hakkındaki ayetin umumudur. İlâ ile ilgili ayetler şöyledir:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرْتُّصُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”¹⁷²

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

“Eğer (dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse, şüphesiz ki Allah işitir ve bilir.”¹⁷³

Görüldüğü gibi ilgili ayette îlâ yapan kocanın bu îlâsı sebebiyle dört ay bekleyeceği sarıh şekilde mevcutken, yemin süresine dair herhangi bir kayıt yoktur. Ayette sadece “îlâ yapanlar” buyurulmuştur.

¹⁷² Bakara 2/226.

¹⁷³ Bakara 2/227.

Hanefilere göre kadının hür olması şartıyla ¹⁷⁴ ve Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) gelen bir rivayete ¹⁷⁵ göre îlâ için dört ay ve daha fazla süre boyunca yaklaşmamaya yemin edilmelidir. Buna göre koca “Vallahi sana dört ay yaklaşmam” dediğinde îlâ yapmış olacaktır. Atâ (ö.114/732) ¹⁷⁶ ve Süfyan es- Sevrî (ö.161/778) ¹⁷⁷ de bu görüştedir. Bu konuyu şu şekilde delillendirmişlerdir:

Îlânın iki hükmü vardır: Biri kocanın dört aylık bekleme müddeti içinde karısına dönmesi, diğeri de dönmemesi ve bu yüzden talakın meydana gelmesidir. Bu da dört aylık müddetin îlâda kendisine itibar edilen müddet olduğunu gösterir. Îlâda koca en fazla dört ay bekleyebilir. Îlâ yapan kişi, karısı ile ilişkiden yemini sebebiyle kaçınan kişidir. Dört ay boyunca yemini sebebiyle ilişkiden kaçınması, dört ayın sonunda talak sonucunu doğurur. Koca yemini, dört ay için de etse, dört aydan fazlası için de etse önemli değildir. Zira dediğimiz gibi en fazla bekleyebileceği süre dört aydır. Tabi bu bekleme süresi yemininden kaynaklanmalıdır ki îlâ olsun. Şayet dört aydan az bir süre için yemin ederse yemininin süresi dolduğunda herhangi bir kefarete ödemesine gerek kalmadan karısına yaklaşabilecektir. Bu da onu îlânın kapsamından çıkarır. ¹⁷⁸

¹⁷⁴ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 46; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 24; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 369; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 198; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 752; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 290; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 251; el-Ulvânî, *Mevsû'atü' ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 960; Mv. F., “Îlâ”, VII, 230.

¹⁷⁵ Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 302; Mv. F., “Îlâ”, VII, 230.

¹⁷⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 302; Mv. F., “Îlâ”, VII, 230.

¹⁷⁷ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 46; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415; Mv. F., “Îlâ”, VII, 230.

¹⁷⁸ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 46- 47; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 24; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 370; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 252- 253; Mv. F., “Îlâ”, VII, 231.

Dört aydan azı için edilen yeminin îlâ olmayacağını bir delili de Atâ'nın (ö.114/732) İbn Abbas'tan aktardığı şu rivayettir: “*Cahiliyede îlâ bir sene iki sene oluyordu. Allah bunu dört ayla sınırladı. Dört aydan az olan yeminler îlâ olmaz.*”¹⁷⁹

Bu görüşte olanlar, îlânın dört aylık bekleme müddeti sonunda talak sonucunu vermesini ve bu bekleme müddeti boyunca kocanın yemininin, karısına yaklaşmasına mani olması gerektiğini temel alarak yeminin de dört ay ve fazlası için olacağını savunmuşlardır.

Hanefilere göre karının cariye olması halinde dört aylık bekleme müddeti yarıya ineceğinden, karısı cariye olan birinin îlâ için yemin edebileceği müddet de iki ay ve fazlasıdır.¹⁸⁰ Hasan-ı Basrî (ö.110/728) ve Şa'bî (ö.104/722) de bu görüştedir.¹⁸¹ Hür- köle oluşun îlâdaki işlevi, müddet konusu ele alınırken açıklanacaktır.

b. Dört Aydan Fazlası İçin Edilen Yemin Îlâdır Görüşü

Îlâ hakkındaki, Bakara Suresi 226. ayette “karısına yaklaşmamaya yemin edenler” ifadesinin yemin müddeti konusunda bir kayıt içermemesinin sonucu olarak fıkıh bilginleri îlânın yapısından yola çıkmışlar ve ne kadar süre için yemin edilebileceğini belirlemeye çalışmışlardır. Bunun neticesinde Hanefilere göre dört ay ve daha fazlası için yeminin geçerli olduğunu yukarıda açıkladık.

¹⁷⁹ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 46; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 371; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 198; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137; Tehânevî, *Î'lâ'üs-Sünen*, XI, 251.

¹⁸⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 752.

¹⁸¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 427; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 107.

Şâfîiler, Mâlikîlere göre kocanın hür olması şartıyla ve Hanbelîlerin çoğunluğuna göre îlâ için yemin edilecek müddet dört aydan fazla olmalıdır.¹⁸² İbn Abbas, Tâvûs (ö.106/725), Saîd b. Cübeyr (ö.95/713), Evzâî (ö.157/774), Ebû Sevr (ö.240/854) ve Ebû Ubeyd (ö.224/838) de bu görüştedir.¹⁸³ Bu görüşlerinin delili şudur:

Îlâ sonucunda iki hüküm meydana gelir. Bunlardan biri kocanın kendiliğinden dört ay içerisinde dönmesidir. Bu süre zarfında koca dönmezse kadının herhangi bir yaptırımını olamaz. Şayet koca dönmez ve dört ay biterse işte o an kadın için mutâlebe hakkı sabit olur. Buna göre kadın kendi arzusuyla mahkemeye başvurur ve kocasının kendine dönmesini talep eder. Şayet koca bu talebi reddederse karısını boşamak zorundadır. Bu konu îlânın hukukî sonuçları bölümünde detaylı şekilde açıklanacaktır.

Îlâ için edilen yeminin dört aydan fazla olmasının gerekliliği de îlânın bu sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Zira koca dört ay ve azı için yemin ettiğinde îlânın hukukî sonuç doğurması mümkün olmadan yemin süresi biter ve yemin düştüğünden îlâ da olmaz. Hâlbuki îlânın sonuç doğurabilmesi için mutâlebeyi de içine alan bir süre kadar yemin edilmesi lazımdır. Koca tam dört ay için bile yemin etse îlâyâ dair ayette belirlenen bekleme müddeti ile yemin edilen müddet aynı anda biter. Îlâ için beklenmesinin bir anlamı kalmaz. Kadının da mutâlebe hakkı olmaz.

¹⁸² Şafîî, *el-Ümm*, 1100; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 46; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 340; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 182; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 370; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 310; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 251; Mutîf, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 300; Mv. F., "Îlâ", VII, 230.

¹⁸³ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 251; Mutîf, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 302.

Zira kocanın yemini bitmiş, artık ortada karısına yaklaşmamasına sebep olacak bir yemin kalmamıştır.¹⁸⁴

Atâ'nın (ö.114/732) İbn Abbas'tan aktardığı “*Cahiliyede îlâ bir sene iki sene oluyordu. Allah bunu dört ayla sınırladı. Dört aydan az olan yeminler îlâ olmaz.*” rivayeti de dört aydan az bir süre için edilen yeminle îlâ olmayacağına delildir.¹⁸⁵

Görüldüğü gibi belirli bir müddet için yemin edilmesi halinde bunun îlâ olup olmayacağına dair açıkladığımız iki görüşün ortak noktası, dört aydan az bir süreyle edilen yeminin îlâ olmaması ve dört aydan fazlası için edilen yeminin îlâ olmasıdır. İhtilaf, kocanın tam dört ay yaklaşmamaya yemin etmesi durumunda meydana gelir. Bu noktada çözüm ise îlânın sonuçları itibara alınarak bulunmuştur. İlânın sonuçları hususunda mevcut olan ihtilaf yemin müddeti konusuna bu şekilde yansımıştır.

Mâlikîlere göre kocanın köle olması halinde dört aylık bekleme müddeti yarıya ineceğinden, köle olan birinin îlâ için yemin edebileceği müddet de iki aydan fazlasıdır.¹⁸⁶ Bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Zührî (ö.124/742) de bu görüştedir.¹⁸⁷ Atâ da kölenin îlâsının iki ay olacağı görüşünde olmakla birlikte ona göre yemin edebileceği müddet iki ay ve fazlasıdır.¹⁸⁸ Hür- köle oluşun îlâdaki işlevi, müddet konusu ele alınırken açıklanacaktır.

¹⁸⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 340; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 182; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 416; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 310; Tehânevî, *İ'lâ'üs-Sünen*, XI, 251; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 252; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 300; Mv. F., “İlâ”, VII, 231.

¹⁸⁵ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 46; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 371; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 198; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 137; Tehânevî, *İ'lâ'üs-Sünen*, XI, 251.

¹⁸⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 752.

¹⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 427; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 107.

¹⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415 ve 427; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 107; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 302; Mv. F., “İlâ”, VII, 230.

c. İlâ İçin Yemin Müddetinin En Azına Sınır Yoktur Görüşü

Kocanın ilâ yaparken bir müddet belirlemesi halinde bu müddetin dört ay ve fazlası ya da dört aydan fazlası olması gerektiğine ek olarak bir diğer görüş de yemin müddetinin en azına sınır konamayacağı yönündedir.

Bakara suresi 226. ayette geçen “İlâ yapanlar” ifadesinin zahirini dikkate alan Zâhîrîlere göre koca karısına bir saat hatta bir an bile yaklaşmamaya yemin etse ilâ yapmış olur. Neticede bu yemininden sonra dört ay yaklaşp yaklaşmaması önemlidir. Zira bahsi geçen ayette ilâ yapanların dört ay bekleyecekleri belirtilmiştir fakat yemine bir sınır konmamıştır. Bilakis âmm bir ifade mevcuttur. Dolayısıyla kocanın yaklaşmamaya yemin ettiği müddet ne olursa olsun, karısına dört ay yaklaşmazsa ilâsı geçerli olacak yani ilâsına hüküm terettüp edecektir. Ayrıca Rasûlullah’ın bir aylık ilâ yapmış olması da bunun delilidir.¹⁸⁹ Hasan-ı Basrî (ö.110/728), Nehâî (ö.96/714), Katâde (ö.117/735), Hammâd (ö.120/738), İbn Ebi Leyla (ö.148/765) da bu görüştedir.¹⁹⁰

¹⁸⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 251.

¹⁹⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 339; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 181; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 24; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 415; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 251; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 302.

İKİNCİ BÖLÜM

İLÂNIN HUKUKİ SONUÇLARI

I. İLÂDA BEKLEME MÜDDETI

Koca, karısına yaklaşmamaya yemin etmek suretiyle îlâ yaptığında, îlâyâ mahsus şartlar mevcutsa, kendisi için dört aylık bekleme müddeti başlar. Bekleme müddetinin –karı ve kocanın ikisinin de hür olmaları halinde- dört ay olduğu konusunda ihtilaf yoktur.¹⁹¹ Zira bu hususta nass vardır. Bekleme müddeti, ilgili ayette şu şekilde geçmektedir:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”¹⁹²

Bekleme müddetinin köle- hür oluşa göre değişip değişmeyeceği, ne zaman ve nasıl başlayacağı, îlâ ile ilgili şartlarda pürüzler çıkarsa, kesilip kesilmeyeceği gibi konularda fıkıh bilginleri farklı görüşlere sahip olmuşlardır.

A. Müddetin Koca veya Karının Hür ve Köle Oluşuna Göre Değişmesi

İlâ, cahiliyede kadına zulüm etmek için uygulanıyordu. Koca bu yolla hem kadından uzak duruyor hem de onun başka bir evlilik yapmasına mani oluyordu. İslam îlâyı dört ay sonunda ya ayrılık ya dönüş olmak üzere iki sonuçtan biri meydana gelecek şekilde sınırladı. Bu sınırlama, kadının zarar görmesini önlemek için olduğu kadar, kocanın düşünme fırsatına sahip olması amacını da taşır. Zira îlâ

¹⁹¹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 351; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 383; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 187; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 371; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 272; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 427; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, III, 108; Hillî, *Muhtelefü's-Şi'a*, VII, 438; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 205; Buhâtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 314; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 752; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 301.

¹⁹² Bakara 2/226.

ile ilgili düzenlemede tek amaç kadının zarar görmemesi olsaydı, îlâ tamamen kaldırılabilir, dört aylık bile süre verilmez, kocanın böyle bir yemin etmesi halinde hemen kefarete ödeyip karısına yaklaşması emredilir yahut o an boşanmış sayılırlardı. Neticede îlâ yapan kocanın dört ay bekleyeceğinin sabit olması, hem kadına hem de erkeğe yönelik hikmetlerin bulunduğunu gösterir.¹⁹³

Şimdiye kadar îlânın bu iki amacından kadına yönelik olanı birçok hükme gerekçe teşkil etmişti. Şimdi îlâdaki dört ay bekleme müddetinin köle- hür oluşa göre değişmesi hususunda da bu iki amaçtan hareket edildiğini göreceğiz.

Şâfîiler, Hanbelîlerin çoğunluğu, Caferîler ve Zâhirîlere göre îlâ müddeti kadının ya da kocasının hür- köle oluşuna göre değişmez. Her durumda bekleme müddeti dört aydır. Zira îlâ ayetinde bu konuda bir tahsis yoktur, ayet âmmdır. Kaldı ki îlâ, kadına yönelik zulmü ortadan kaldırmak için vazolunmuştur. Bu zulüm, kocanın cinsî münasebetten kaçınması ile olur. Cinsî münasebet ihtiyacı, kadının hür- köle oluşuna göre değişmez ki îlâdaki bekleme müddeti buna göre değişsin. Dört ay boyunca koca yeminine sadık kalıyorsa bu kadının zarar görmesine sebebiyet vermek olur.¹⁹⁴ İbnü'l-Münzir (ö.318/930) de bu görüştedir.¹⁹⁵ Kadının dört ay boyunca bu ihtiyacının karşılanmaması halinde zarar göreceğinin bir delili de şu olaydır:

Hiz. Ömer b. El-Hattâb bir gece şehirde gezinirken bir kadının yalnızlıktan şikâyet ettiğini işitir. Ertesi gün Hiz. Ömer, bu kadını çağırır ve kocasının nerede olduğunu sorar. Kadın Hiz. Ömer'e, kocasını Irak'a gönderdiğini söyler. Bunun üzerine Hiz. Ömer, bir grup kadına, bir kadının kocasız ne kadar sabredebileceğini sorar. Kadınlar da iki ay sabredebileceğini, üçüncü ay sabrının azalacağını, dördüncü ay

¹⁹³ Köse, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku*, s. 391.

¹⁹⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 383; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 187; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 371; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 427; Hillî, *Muhtelefü's-Şî'a*, VII, 438; Buhûfî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 314; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 298.

¹⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 427; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 107.

ise sabrının tükeneceğini söylerler. Hz. Ömer, bu cevap üzerine ordu komutanlarına mektup yazarak, erkekleri karılarından dört aydan fazla ayrı bırakmalarını emreder.¹⁹⁶

Hanefilere göre ise îlâ müddeti erkeğin hür ya da köle oluşuna göre değişmez. Ancak kadının cariyeye olması durumunda iki aya iner. Hanefiler îlâ müddetini ric'î talak iddetine benzetmişlerdir. Zira onlara göre dört aylık bekleme müddetinin sonunda herhangi bir mahkemeye gerek olmaksızın bir bain talak gerçekleşir. Îlâyı yapan da kocadır. Tıpkı koca karısını ric'î boşamayla boşadığında kadının beklediği iddet gibi burada da koca îlâ yaptığında kadın belli bir süre bekler ve neticede de beynunet gerçekleşir. İki durumun arasındaki bu benzerliğe dikkat çekmişler ve ric'î talak iddetinde nasıl cariyeninki azalıyorsa îlâ müddetinde de azalması gerekir görüşünü savunmuşlardır. Dört aylık müddetin tecezzî imkânı olduğundan cariyeye için de iki ay olarak belirlemişlerdir.¹⁹⁷ Hasan-ı Basrî (ö.110/728) ve Şa'bî (ö.104/722) de bu görüştedir.¹⁹⁸

Mâlikîler ise dört aylık bekleme müddetinin, yukarıda ifade ettiğimiz îlânın hikmetlerinden kocanın lehine bir düşünme süresi olarak belirlenmesini ön plana alarak bu sürenin kadına göre değişmeyeceğini, kocanın köle olması durumunda ise iki aya düşeceğini savunurlar. Îlâyı yapan kocadır, koca köle olunca hadler nasıl yarıya iniyorsa, îlâ müddeti de iner.¹⁹⁹ Bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Atâ (ö.114/732) ve Zührî (ö.124/742) de bu görüştedir.²⁰⁰

¹⁹⁶ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 107; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 416; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 268- 269; Mutîf, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 301.

¹⁹⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 383; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 35; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 371; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 205; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 112; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 752; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 295.

¹⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 427; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 107.

¹⁹⁹ Muvatta', Talâk, 7; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 351; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 383; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsû'atü'l-fikhi'l-Mâlikî*, II, 226.

²⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 427; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 107.

Mâlikîlerden İbn Rüşd (ö.595/1198), bu konuda farklı bir görüş ileri sürer ve hem kadının hem de erkeğin zarar görmemesini hedefler. *Bidâyetü'l-Müctehid* isimli eserinde bu hususta şunları ifade eder: “*Îlâ müddeti hem koca için bir genişlik, hem de kadın için zararı izale amacıyla konmuştur. Müddeti (kadının durumuna itibar ederek) kısaltırsak, koca için zarar olurken kadının menfaatine olacaktır. Hür koca ise (düşünme süresi olarak) genişliğe ve zarar görmemeye daha hak sahibidir. Bu yüzden îlâ, koca köle, karısı hür olduğunda kısaltılmalıdır.*”²⁰¹ Bu şekilde bir kısaltmaya gidildiğinde hem kadın, bekleme müddeti kısaldığı için bundan fayda görecektir hem de kocanın durumuna daha uygun olacaktır. Her ikisi köle olduğunda da kısaltma mümkündür.²⁰²

Îlâ müddetinin köle ya da hür oluşa göre değiştiğini savunan fukahanın arasındaki bir ihtilaf da îlâ yapıldığı anki durumun müddet içerisinde değişmesi hususunda gündeme gelir. Mâlikîlere göre îlâ yapıldığı an köle olan koca, müddet içerisinde hürriyetine kavuşsa, bekleme süresi iki aydan dört aya çıkmaz. Zira îlâ yapıldığında köle idi.²⁰³

Hanefîlere göre ise cariye iken kendisine îlâ yapılan kadın, müddet içerisinde hür olsa, îlâ süresi hürlerinkine çevrilir. Bu hükümde de îlâ süresinin ric'î talak iddetine benzetildiğini görüyoruz. Zira ric'î talak iddeti içerisinde hürriyetine kavuşan cariye de talak esnasında hürmüş gibi kabul edilir ve iddeti ona göre hesaplanır.²⁰⁴ Bekleme müddetinin bu şekilde değişmesinin bir sonucu olarak, koca cariye olan karısına üç ay yaklaşmamaya yemin etse, cariye için îlâ süresi iki ay olduğundan geçerli bir îlâ yapmış olacaktır. Bu iki aylık müddet içerisinde kadın hür olsa, îlâ müddeti dört aya çıkacağından kocanın îlâsı iptal olacaktır. Ancak yemini baki kalır. Üç ay içerisinde karısına yaklaşırsa yemin kefareti ödemesi gerekir.

²⁰¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85.

²⁰² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85.

²⁰³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 351; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85.

²⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 36; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 371.

B. Müddetin Başlama Anı

Îlâ yapan koca için bekleme müddetinin dört ay olduğunu açıkladık. Sadece köle olan koca için Mâlikîler ve onlarla aynı görüşü paylaşanlar iki ay, karısı cariye olan kişi için de Hanefîler ve bu görüşte olan diğer fukaha iki ay belirlemesi yapmışlardı. Ancak iki ay da olsa dört ay da olsa bu başlık altında ifade edeceğimiz hükümler değişmeyecektir.

Mûlî yani îlâ yapan kişi için bekleme süresi, Caferîler dışındakilere göre şayet îlâ müneccez ise îlâ anından itibaren; îlâ herhangi bir şarta talik edilmişse, şartın gerçekleşmesi ile birlikte; îlâ belli bir vakte izafe edilerek yapılmışsa o vaktin girmesiyle başlar. Îlâ müddetinin başlaması için mahkemeye başvurulmasına veya mahkeme kararına ihtiyaç yoktur. Zira bekleme süresi nass ile sabittir.²⁰⁵ Hasan-ı Basrî (ö.110/728) ve İbn Ebi Leyla (ö.148/765) da bu görüştedir.²⁰⁶

Caferîlere göre ise îlâdaki bekleme süresinin başlaması için kadının mahkemeye başvurması şarttır. Kadın, mahkemeye başvurduğu an dört aylık îlâ müddeti başlar.²⁰⁷

Ric'î talakla boşanmış ve iddet beklemekte olan bir kadına îlâ yapıldığında Hanefîler, Mâlikîler ve Hanbelîlere göre müddet, yemin anından itibaren başlar. Zira nikâhın ahkâmı bu halde de devam etmektedir, kadın da kocasına haram değildir.²⁰⁸ Îlâ müddeti bitmeden önce iddet biterse îlâ da sakıt olur. Ancak kadının temizlik süresinin uzaması veya hamilelik gibi bir nedenden dolayı iddetin uzamasıyla îlâ müddeti ondan önce biterse Hanefîlere göre bir bain talak meydana gelir. Mâlikîlere

²⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 28; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 429; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 105; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 348; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 314; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istulihat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 299- 300; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 550; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 263.

²⁰⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84.

²⁰⁷ Hillî, *Muhtelefü'ş-Şî'a*, VII, 439; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, s. 615.

²⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 424; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 105; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 313; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 263.

ve Hanbelîlere göre ise kocaya mahkeme tarafından karısına dönmesi emredilir, koca bundan imtina ederse hâkim boşamayı gerçekleştirir.²⁰⁹

Şâfîilere göre ise böyle bir durumda bekleme müddeti, kocanın ric'at etmesiyle başlar. Bu görüşün delili mezhebin, ric'iyye kadın ile ilişkinin haram olması yönündeki tercihidir. Kocanın ric'ati, talakın oluşturduğu haramlığı ortadan kaldırır. Neticede îlâ hükümleri, kâmil bir nikâhta ortaya çıkacak zararı kaldırmak için vazolunmuştur. Ric'î de olsa bir talaktan dolayı iddet bekleyen kadın için îlâ, zarar olmaktan çıkmıştır. Ancak nikâh hükümleri hala cari olduğu için de îlâ inikad olacaktır.²¹⁰

Dört aylık îlâ müddeti, îlâ ayın başında gerçekleşmişse, kameri aylar esas alınarak hesaplanır. Ancak ayın ortasında gerçekleşmişse Ebû Yûsuf'a (ö.182/798) göre yüz yirmi gün olacak şekilde müddet hesabı yapılır. İmam Züfer (ö.158/774) ise îlânın yapıldığı ayın kalan günlerinin beşinci aydan tamamlanacağını, ikinci, üçüncü ve dördüncü ayın ise yine kameri aylara göre hesaplanacağını savunur.²¹¹

C. Müddetin Geç Başlaması ve Kesilmesi

Îlâda vazolunan dört aylık bekleme müddeti, kocanın karısına yaklaşımdan imtina etmesinin sınırını belirler. Kocanın imtina etmese de yaklaşamayacağı durumlar olduğunda müddetin işleyişine dair fıkıh bilginleri şunları aktarmışlardır:

Şayet îlâ yapan kocada ilişkiye mani, geçici bir özür bulunursa bu, müddetin başlangıcını da devamını da etkilemez. Yani îlâ yapan kocanın ister hapis ya da hastalık gibi hissî, ister hac/ umre için ihramda olmak gibi şer'î bir manisi olsun, îlâ

²⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 34; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204–205; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 295- 297; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 263; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 964; Mv. F., "Îlâ", VII, 227.

²¹⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 384; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 305- 306; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 263.

²¹¹ Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 254.

için konan dört aylık müddet onun için işlemeye başlar. Yine bu tarz bir mani, koca îlâ yaptıktan sonra ortaya çıkarsa, bekleme müddeti kesilmez. Zira burada ilişkiye girmekten kaçınan kocadır. Kadın bundan imtina ediyor değildir. Bu durum kocanın böyle bir özre sahip olması ve ilişkiye girememesi halinde yine de kadının nafakayı hak etmesine benzer.²¹²

İlişkiye engel olan geçici özürler kadında da bulunabilir. Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre şayet hissî manilerden hastalık, hapis, kayıp olma, ilişki mümkün olmayacak kadar küçük olma/ mecnun olma; şer'î manilerden hac/ umre için ihrama girme, farz oruç gibi bir özür, îlâ yapıldığı an mevcutsa bekleme müddeti özrün bitişiyle başlar. Zira özür olduğu sürece koca istese bile ilişkiye giremeyecektir. Kadın aleyhine bir durum söz konusu olmadığı gibi koca da karısına zarar vermemektedir. Böyle bir özür, îlâ yapıldıktan sonra ortaya çıkarsa müddet kesilir. Özrün kalkmasıyla da baştan bir dört aylık müddet daha başlar. Çünkü îlâ hakkında inen ayet, müddetin devamlı olmasını gerekli kılar. Ayette îlâ yapanların dört ay bekleyeceği buyurulmuştur. Bu net ifade bekleme işinin tam dört ay süreceğini gösterir.²¹³

Kadında oluşabilecek özürlerden hayız ve nifas ise ayrıca ele alınmıştır. Hayız, müddetin başlamasını da devamını da etkilemez. Zira mutattır, onsuz dört aylık zaman dilimi -istisnalar olmakla birlikte- bulunamaz.²¹⁴ Nifas hakkında ise iki farklı görüş ileri sürülmüştür: Şâfiîlere ve Hanbelîlere ait bir görüşe göre nifas hayız

²¹² Şafîî, *el-Ümm*, 1102; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 395; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 430; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 349; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 315; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 306- 307; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 266; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 318.

²¹³ Şafîî, *el-Ümm*, 1102 ve 1104; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 394; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 430; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 315; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 306-307; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 266; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 319 ve 323.

²¹⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 393; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 430; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 315; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 306- 307; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 266; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 319.

gibidir. Bu görüşün delili, nifas ahkâmının hayız ahkâmı gibi oluşudur.²¹⁵ Yine Şâfîilere ve Hanbelîlere ait diğer görüş ise nifasın, kadından sadır olan diğer özürler gibi değerlendirilmesi yönündedir. Zira nifas, nadir görülür. Hayız gibi mutata değildir. Dolayısıyla nifas, îlâ yapılırken mevcutsa başlama anını erteler, bekleme müddeti esnasında ortaya çıktıysa müddeti keser. Nifas bitiminde dört aylık müddet baştan başlar.²¹⁶

Kocanın îlâ yaptığı karısını ric'î talakla boşaması halinde Hanbelîlere göre müddet kesilmez. Zira ric'î boşamada nikâh ahkâmı cari olmaktadır. Talak iddetinin bitmesinden önce îlâ müddeti biterse koca, karısına dönmesi yahut onu boşaması için tevkif edilir. Ancak iddet, îlâ müddetinden önce biterse, kadın îlâyâ mahal olmaktan çıkacağından îlâ sakıt olur.²¹⁷ Kocanın îlâ müddeti içerisinde karısını bâin talakla boşaması da tıpkı ric'î talak iddeti bekleyen kadının iddetinin dolması gibi îlâyâ sakıt eder. Yeni bir nikâhla evlenmeleri ile de –yeminin hükmü baki olduğundan- îlâ avdet eder ve müddeti baştan başlar.²¹⁸ Bu konuya îlânın iptali açıklanırken değinilecektir.

Şâfîilere göre ise îlâ müddeti devam ediyorken kocanın karısını ric'î talakla boşaması îlâ müddetini keser, tıpkı hastalık, hapis gibi özürler cümlesindedir.²¹⁹ Bunun nedeni, îlâ müddetinin başlama anı hakkında bilgi verirken açıkladığımız gibi, Şâfîilerce ric'îye kadın ile ilişkinin haram olmasıdır. Böyle bir durumda ilişki

²¹⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 393; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 430; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 306; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 266; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 319.

²¹⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 394; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 430; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 315; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 307; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 266.

²¹⁷ Mer'î b. Yusuf, *Gâyetü'l-müntehâ*, III, 188; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 316.

²¹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 439; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 315.

²¹⁹ Şafiî, *el-Ümm*, 1102; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 395; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 319.

mümkün olmayınca, kadın îlâdan dolayı zarar görmemiş olur. Koca ise zaten yemin etmemiş olsa dahi karısına yaklaşamayacaktır.²²⁰

Bir özür nedeniyle kesilen müddetin özür kalkınca baştan başlayabilmesi için îlânın ya mutlak veya ebediyen kaydı konularak yapılması ya da îlâ için belirlenen sürenin dolmasına dört aydan fazla zaman kalması gerekir. Sözelimi koca karısına bir yıl yaklaşmamaya yemin etse, üçüncü ay karısı ilişkiye mani bir hastalığa yakalansa, iyileştiği andan itibaren yeminin süresi olan bir yıldan geriye dört aydan fazla bir zaman kalmış olması gerekmektedir. Aksi halde dört ay geçmeden yeminin süresi dolacağından ve koca da karısına kendisine bir şey lazım gelmeden yaklaşabileceğinden îlâ sakıt olur.²²¹

Hanefî mezhebine göre ise kadında ya da kocada var olan özürlü müddeti etkilemez. Zira îlâ sahihtir. Koca müddet içerisinde karısını bain veya ric'î talakla boşasa dahi müddet kesilmez. İddet devam ettiği sürece îlâ müddeti de işler.²²² Bu noktada Hanefî mezhebinin karı- kocada aranan şartlar konusundaki görüşünü hatırlatmak istiyoruz. Zira Hanefî mezhebince îlâ esnasında var olan özürlü îlânın sıhhatine mani değildir. Her halde müddet sonunda koca dönmezse bir bâin talak gerçekleşecektir. Koca dönmek istediğinde ise –bir takım şartların yerine gelmesi kaydıyla- sözlü dönüş yapacaktır. Bu konu fey' kavramı işlenirken detaylı olarak ele alınacaktır.

²²⁰ Şafîî, *el-Ümm*, 1102; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 384; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 305- 306; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 263.

²²¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 439; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 315; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 307.

²²² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 431; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 758; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 266.

D. Karı- Kocanın Müddet Konusundaki İhtilafları

Dört aylık îlâ müddetinin bitişi konusunda karı- kocanın ihtilaf etmesi; karının müddetin bittiğini iddia, kocanın da bunu inkâr etmesi halinde yeminiyle birlikte kocanın sözü kabul edilir. Zira bu konu îlânın yapılma anına dair anlaşmazlıktan kaynaklanır. Îlânın yapılma anı üzerinde karı- koca arasında ittifak olsa, dört aylık müddet hesaplanır ve müddetin bitişi net bir şekilde ortaya çıkar. Dolayısıyla müddetin bitişinin bilinmesi için îlânın yapıldığı vaktin bilinmesi gerekir. Bunu bilecek kişi de îlâyı yapan kocadır. Bu nedenle böyle bir anlaşmazlık halinde kocanın sözü kabul edilir. Koca bu durumda müdde aleyh konumunda olduğu için yemin de edecektir.²²³

II. KOCANIN KARISINA DÖNMESİ: FEY'

Karisına yaklaşmamaya ettiği yeminin gerekli şartları taşımasıyla îlâ yapmış olan kocanın bu yemininden dönmesi fey' olarak isimlendirilir. Fey'in mahiyeti, zamanı ve sonuçları aşağıda açıklanacaktır.

A. Fey'in Mahiyeti

Fey', sözlükte rucû, dönmek anlamına gelir. Güneşin doğudan batıya meyletmesiyle gölgenin dönmesi de bu kelimeyle ifade edilir.²²⁴ Hucurât Suresi 9. ayette fey' kelimesi, "dönmek" anlamında fiil halinde geçmiştir.²²⁵ Kelime anlamı bu

²²³ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 384; Buhûti, *Keşşâfû'l-kinâ'*, IV, 319; Mutîi, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 339.

²²⁴ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 47; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredat*, "فياً" md., s. 502.

²²⁵ Hucurât 49/9. İfade ayette şu şekilde yer almaktadır: وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى

الأخرى فَمَا اتَّالُوا الَّتِي تَبَغَىٰ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

şekilde olan fey', konumuz olan îlâ hakkındaki Bakara Suresi 226. ayette ise şöyle geçmektedir:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرْتُّصُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”²²⁶

Karısına yaklaşmamaya yemin eden kocanın bu halinden vazgeçip yemininden dönmesi fey' olarak isimlendirilmiştir.²²⁷ Yemin bozmak hoş karşılanmamış olmasına rağmen îlâda bu müstehaptır.²²⁸ Zira burada koca yemini sebebiyle karısına zarar vermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de edilen yeminin zarara yol açması halinde izlenecek yolu şu şekilde açıklamıştır:

من حلف علي يمين فرأى غيرها خيرا منها فليأت الذي هو خير، وليكفر عن يمينه

“Kim bir yemin eder de yemininden daha hayırlısını görürse, hayırlı olanı yapsın ve yemininden dolayı kefarete versin.”²²⁹

Koca karısıyla terkine yemin ettiği ilişkiye girerek fey'de bulunabileceği gibi, ihtilaflar olmakla birlikte -bazı şartların yerine gelmesi kaydıyla- yemininden vazgeçtiğini sözlü olarak da beyan edebilir. Bu takdirde yemin bozulmuş olmasa da koca dönüş yaparak îlânın hükmünden çıkmış olur.

²²⁶ Bakara 2/226.

²²⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 346; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 47; Mâverdí, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 337; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 21; Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-sanâi'*, IV, 373; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 432; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 326.

²²⁸ el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 966; Mv. F., “îlâ”, VII, 234.

²²⁹ Müslim, “Eymân”, 3; Nesâî, “Eymân”, 15; İbn Mâce, “Keffarât”, 7.

1. Fiil ile Fey'

Îlâ yapan kocanın îlâsından dönmesinin yani fey'in, karısı ile cinsî münasebete girerek mümkün olacağı konusunda fıkıh bilginleri arasında ittifak vardır.²³⁰ Zira koca karısına yaklaşmamaya yemin etmiştir ve kocanın bu yemini nedeniyle kadın zarar görmektedir. Kadından zararın kalkması, kocanın yemini sebebiyle kaçındığı işi yapmasıyla mümkündür. Buradan anlaşılacağı üzere fey', normal yoldan ilişki ile olur.²³¹ Çünkü koca bunu terk etmeye yemin etmiştir. Kadının hakkı olan ilişki budur ve bu yolla kadından zarar kalkmış olur. Bu ilişkinin sınırı da haşefenin girmesidir. Zira daha azına ilişki hükmü terettüp etmez.²³²

Bir ilişkinin fey' olabilmesi için o ilişkiye iki açıdan bakılmıştır. Şayet ilişkiyle kocanın yemini bozulmuşsa bu fey'dir. Aşağıda gelecek olan fey' konusundaki görüş ayrılıkları, ilişkinin, yemini bozmadığı durumda ortaya çıkar. Bazı fıkıh bilginleri ilişki ile yeminin bozulmamış olmasına, bazıları ise kadının bu ilişkiyle hakkını almış olmasına odaklanmış ve buna göre hüküm vermişlerdir.

Kendisi ile fey'in gerçekleşeceği ilişkiye dair kaynaklarımızda yer alan detaylardan biri kocanın haram bir ilişkiye girmesi durumudur. Koca söz gelimi kendisi veya karısı ihramlıyken ya da farz oruç tutuyorken îlâ yaptığı karısıyla

²³⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 341; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 45; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 387; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 21; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 373; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 432; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 109; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 314; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 759; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 302; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 550; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 267; Adevî, Mustafa, *Câmi'u ahkâmi'n-nisâ'*, IV, 196; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 345; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 966; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 326; Mv. F., "Îlâ", VII, 235.

²³¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 387; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 33; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 373; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 432; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 759; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 551; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 267; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 327.

²³² Şafîî, *el-Ümm*, 1102; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 387; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 109; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 432; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 318; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 550; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 267; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 327.

ilişkiye girse fey' yapmış olur. Zira yeminini bozmuştur, yemin bozulduğu için îlâ da ortadan kalkar. Koca artık yemini sebebiyle karısına yaklaşmaktan kaçınmayacaktır. Ayrıca kadından da zarar kalkmıştır. Ancak bu fiili ile günah işlemiş olur.²³³

Yine yeminin bozulmasıyla fey' olarak kabul edilen bir diğer durum da kadın idrak etmiyorken ilişki yaşanmasıdır. Kadının mecnun olması ya da uyku halinde ilişkinin gerçekleşmesi, neticede yemin bozulduğundan fey'dir.²³⁴

Kadın için zikrettiğimiz haller kocada da mevcut olabilir. Şâfîilere ve Hanbelîlerdeki tercih edilen görüşe göre kocanın akıl sağlığı yerinde değilken veya uyuyorken karısının müdahalesiyle gerçekleşen ilişki ile koca o esnada mükellef olmadığından yemin bozulmuş olmaz. Her iki mezhebin çoğunluğu bu durumda kadın hakkını aldığı için îlâ hükmünün sona ereceğini, dolayısıyla bunun bir fey' olduğunu savunur. İkinci görüşe göre ise koca bu haldeyken meydana gelen ilişki ile yemin bozulmadığı için fey' gerçekleşmiş olmaz, îlâ devam eder.²³⁵

Kocanın unutarak ilişkiye girmesi ve hata ile bir diğer karısı zannedip îlâ yaptığı karısıyla ilişkiye girmesi durumunda ise Şâfîilerdeki ve Hanbelîlerdeki iki görüşten birine göre yemin bozulmuş, fey' gerçekleşmiştir. Diğer görüşe göre ise yemin bozulmuş olmaz. Bu görüşün gerekçesi de akıl sağlığı yerinde olmayan kişinin durumuyla aynıdır. Bu noktada karşımıza yine ikili bir ayrım çıkar. Her iki mezhebin çoğunluğu bu durumu fey' kabul ederken, bir kısmı da yemin bozulmuş olmadığından fey' olarak kabul etmez.²³⁶ Fey' olarak kabul etmeyen bu ikinci kısım, beklenen dört aylık müddetin ne olacağı konusunda da iki farklı görüşü savunmuştur.

²³³ Şafîî, *el-Ümm*, 1102; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 402; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 430; Buhâtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 317; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 321.

²³⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 402; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 429; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 320.

²³⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 402- 403; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 429; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 320.

²³⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 403; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 429; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 321.

Bir grup müddetin baştan beklenmesi gerektiği, diğer grup ise baştan beklenmesine gerek olmadığı görüşündedir. Zira bu ilişki hiç olmamış gibidir.²³⁷

2. Söz ile Fey'

Yukarıda fey'in, kocanın îlâ yaptığı karısıyla ilişkiye girmesi olduğunu ifade ettik. Koca, îlâsından dönmek istediğinde buna engel olacak bir takım maniler ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda yapılması gerekene dair fıkıh bilginlerinin görüşleri farklılık arz etmektedir.

Her şeyden önce belirtelim ki söz ile fey'e itibar edilmesinin nedeni, îlâda talak hükmünün, kadından zararın kalkması için vazolunmasıdır. Koca karısından zararı kaldırmak istediğinde, fiiliyle kaldırmaya gücü yetmezse buna bedel olarak sözüyle kaldırır. Zira îlâda amaç karı-kocayı ayırmak değil, yemin kaynaklı zararın izale olmasıdır. Bunu isteyen koca, gücü yetmediği için engellenir ve karısı ile ayrılmak zorunda kalırsa îlâ, amacına hizmet etmemiş olur.²³⁸

Söz ile fey' konusunda iki farklı bakış açısı karşımıza çıkar. İlgili görüş sahiplerini en genel ifadeyle Hanefiler ve onların dışındakiler olarak ikiye ayırabiliriz. Bu noktadaki ayrım fey'in zamanı konusuyla paraleldir. Zira Hanefilere göre fey', dört aylık bekleme müddetinin içerisinde olmak zorundadır. Diğerlerine göre ise îlâ müddeti içinde mümkün olmakla birlikte fey'in asıl vakti, dört ayın bitiminde kadının talebi üzerine mahkemece kocaya emredildiği andır. Bu konuyu aşağıda detaylarıyla açıklayacağımız için burada söz ile fey'le arasındaki ilişkiye değineceğiz.

Hanefiler dışındakilere göre kadında bulunan, ilişkiye mani herhangi bir durum, kadının fey' talebinde bulunmasına engeldir. Zira kadın buna ehil değildir.

²³⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 403- 404.

²³⁸ Ebû Zehra, *el-Ahvâlî's-şahsiyye*, s. 345.

Engelin kalkmasıyla kadın talepte bulunabilir.²³⁹ Burada ilişkiye güç yetiremeyen kadına îlâ yapılması ve ilişkiye mani özürlerin dört aylık îlâ müddetini kesmesi konularını hatırlatmak istiyoruz. Mezkûr fukahaya göre îlâ esnasında kadında bulunan kalıcı özürler îlânın kurulmasına mani iken, geçici özürler mani değildir. Ancak geçici özürlerin varlığıyla îlâ kurulmuş olsa bile –detaylarda farklılıklar olmakla birlikte- müddet işlemeyecektir. Söz ile fey’ konusunda ise gerekli şartları taşıyarak kurulmuş, özür olmadığından müddeti de işlemiş bir îlânın dört ay sonundaki durumu incelenmektedir. Zira fey’in zamanı müddetin bitişinden sonra olduğundan kadının bu esnadaki durumu konumuzu ilgilendirir. Kadın dört ayın sonunda ilişkiye mani bir özre sahipse fey’ talebinde bulunamayacaktır.

Hanefilere göre ise fey’in zamanı dört aylık müddetin bizzat kendisidir. Aşağıda Hanefî mezhebinin söz ile fey’ için aradığı şartların bu görüşleri ile bağlantısını göreceğiz. Ancak öncelikle ifade etmemiz gereken nokta, Hanefiler dışındakilerin kadında mevcut olan ilişkiye mani özürleri îlânın kurulmasına ya da müddetin işlemesine engel kabul etmesine karşın, Hanefilerin her iki durumda da söz ile fey’ yapılacağını savunarak bu manileri îlâ sürecine engel görmemesidir. Dolayısıyla Hanefilere göre kadında mevcut olan ilişki engelleri, söz ile fey’ için gerekçe teşkil edecektir.

Şayet ilişkiye mani bir durum, -her görüş sahibinin kendi kabul ettiği fey’ zamanında- kocada oluşmuşsa, ihtilaflar olmakla birlikte söz ile fey’ yapılır.²⁴⁰

Söz ile fey’, kocanın karısına “Sana döndüm”, “Sözümünden döndüm”, “Îlâyı iptal ettim” gibi sözleriyle îlâsından dönme kararını belirtmesiyle olur. Muhatapı

²³⁹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 347; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 392; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 316; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 270; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 323.

²⁴⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 346; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 48; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 386; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 374; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 434; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 316; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 268; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 345; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 334; Mv. F., “Îlâ”, VII, 235.

karısı olmaksızın “Karıma döndüm” gibi bir cümleyle de sözlü fey’ mümkündür.²⁴¹ Kocanın bu sözlerine şahit tutması daha sonra ihtilaf çıkmaması açısından tavsiye edilmiştir.²⁴²

Hanefî mezhebinde söz ile fey’in geçerli olabilmesi için üç şart aranmaktadır:

1. Eşlerden birinde ilişkiye mani olacak bir engel bulunmalıdır.²⁴³ Fukaha bu engeli hakikî acizlik ve hükmî acizlik olarak iki kısımda ele almıştır.

Hakikî acizlik ilişkiye hissî bir mani bulunması halidir. Buna örnek olarak, hastalık, çocuk olma, eşlerin arasında dört ayda ulaşılamayacak bir mesafenin bulunması, kadının naşize olup kocasından saklanması, kocanın haksız yere veya karısının haklı olsun haksız olsun hapiste bulunması²⁴⁴ gibi maniler gösterilmiştir. Hükmî acizlik ise ilişkiye şer’î bir maninin olmasıdır. Buna örnek olarak da kocanın veya karının ihrama girmiş olması ve çıkıncaya kadar îlâ süresinin dolacak olması gösterilebilir.²⁴⁵

İmam-ı Âzam (ö.150/767), İmam Muhammed (ö.189/804) ve Ebû Yûsuf’tan (ö.182/798) gelen bir rivayete göre söz ile fey’ sadece hakikî acizlik durumunda geçerli olur. Hükmî acizlik fiil ile fey’in söze intikali için yeterli değildir. Zira kul hakkı Allah hakkına öncelenir. Kadının hakkını alabilmesi için ilişki gereklidir. Kocanın da buna gücü yetmektedir. Kaldı ki koca, bu duruma yani îlâyâ kendi sebep olmuştur. Kocanın, sonucunda talakın meydana gelebileceği bu mahzurlu seçimi

²⁴¹ Cassas, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, II, 48; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 374; Aliyyü’l-Kârî, *Fethu bâbi’l-inâye*, III, 141; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 302; Mv. F., “Îlâ”, VII, 235.

²⁴² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 302.

²⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 30; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 374; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 302.

²⁴⁴ Koca hapisteyken karısının yanına gelmesi mümkünse söz ile fey’ geçersiz olur, fiil ile fey’ gerekir. Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 33.

²⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 30; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 375; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 303; Mv. F., “Îlâ”, VII, 236.

nedeniyle üzerine vacip olan bir hak sakıt olmaz. Koca bu durumda hem fiilî fey' yapacak hem de günaha girecektir.²⁴⁶

Ebû Yûsuf'tan (ö.182/798) gelen diğerk rivayet ve İmam Züfer'e (ö.158/774) göre ise sadece hakikî acizlikle değil hükmi acizlikle de söz ile fey' geçerli olur.²⁴⁷ Bu görüş sahipleri halvet konusunu delil olarak göstermişlerdir. Halvetin sıhhatine şer'î maniler tıpkı hakikî maniler gibi engel olmaktadır. Burada da durum aynıdır.²⁴⁸

2. İlişkiye engel olan mani, dört aylık îlâ müddetinin tamamını kapsamalıdır. Buna göre, kocada müddetin başında böyle bir mani mevcut olsa, bu nedenle de koca söz ile fey' yapsa, müddet henüz bitmeden bu mani ortadan kalktığında söz ile fey' batıl olur. Kocanın fiil ile fey' yapması gerekir.²⁴⁹ Zira söz ile fey' asıl dönüş olan ilişkiden bedeldir. Bedel ile ulaşılmak istenen şey gerçekleşmeden önce asıla güç yetirilebiliyorsa bedelin hükmü iptal olur. Bunun delili de teyemmüm almış kişinin namazın edasından önce su bulmasıyla teyemmümünün geçersiz olmasıdır.²⁵⁰

Mezhebin çoğunluğuna göre îlâ müddetinin başında ilişkiye herhangi bir engeli olmamasına rağmen fiil ile fey' yapmayıp, daha sonra böyle bir manisi oluşan kişinin de söz ile fey'i geçersizdir. Zira koca gücü yeterken kadının hakkına mani

²⁴⁶ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 48; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 375; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 303; Mv. F., "Îlâ", VII, 236.

²⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 48; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 375; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 303; Mv. F., "Îlâ", VII, 236.

²⁴⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 375; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 303; Mv. F., "Îlâ", VII, 236.

²⁴⁹ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 48; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 375; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, IV, 112; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 303; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 345; Mv. F., "Îlâ", VII, 236.

²⁵⁰ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 48; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 375; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Mv. F., "Îlâ", VII, 236.

olmuştur. Ancak müddetin başındaki engelsiz süre, ilişki mümkün olmayacak kadar kısaysa söz ile fey' geçerli olur.²⁵¹

İmam Züfer (ö.158/774) ise müddetin başında bir engel olmayıp sonradan ilişkiye mani bir durum oluştuğunda yapılan söz ile fey'i geçerli kabul eder. Ona göre vaktin sonuna bakılmalıdır. Nitekim namaz vaktinin başında su olmasına rağmen abdest almayan kişi vaktin sonunda su bulamasa teyemmüm yapacaktır ve bu teyemmümü de geçerlidir.²⁵²

3. Söz ile fey' esnasında evliliğin devam etmesi gerekir. Yani koca îlâ yaptığı karısını bâin talakla boşasa, iddeti devam ediyorken söz ile fey' yapamaz. Ric'î talakla boşanmış kadın için tersi söz konusudur. Nikâh hükümleri hala geçerli olduğu için ric'î talak iddeti bekleyen kadına kocası söz ile fey' yapabilir. Bu şartın gerekçesi kadının ilişki hakkıyla alakalıdır. Söz ile fey', kadından zararın ilişki açısından olmasa da talak açısından kalkmasını sağlar. Bâine kadın ise ilişki hakkı olmadığından kocasının yemininden dolayı zarar görüyor değildir. Dolayısıyla söz ile fey' için bir sebep yoktur.²⁵³

Görüldüğü gibi Hanefî mezhebinin söz ile fey'e dair aradığı şartlar fey'in dört aylık îlâ müddeti içerisinde olması gerektiği görüşü ile yakından ilgilidir.

Hanefî mezhebine göre söz ile fey' yapıldıktan sonra tekrar ilişkiye ihtiyaç yoktur. Artık fey' gerçekleşmiş, îlâ sona ermiş olur.²⁵⁴ Zâhirîler²⁵⁵, Hasan-ı Basrî (ö.110/728), İkrime (ö.105/723), Şa'bî (ö.104/722), İbrahim en-Nehâî (ö.96/714),

²⁵¹ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 375- 376; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 303; Mv. F., "Îlâ", VII, 236.

²⁵² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31.

²⁵³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 376; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kâmusu*, II, 303; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 269; Mv. F., "Îlâ", VII, 236.

²⁵⁴ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 48.

²⁵⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178.

Saîd b. Cübeyr (ö.95/713) ve Evzâî'ye (ö.157/774) göre de böyledir.²⁵⁶ Zira fey' kocanın karısına zarar vermekten dönmesidir. İlişkiye gücü yeten kocanın zararı fiille olacağından dönüşü de fiil ile olur. İlişkiden aciz kocanın zararı ise ancak diliyledir. Böyle bir zararın izalesi de dil ile olmalıdır.²⁵⁷ Aşağıda açıklayacağımız Hanefî dışındakilere göre ise söz ile fey'in işlevi biraz daha farklıdır.

Şâfîiler, Hanbelîlere göre de koca dört aylık îlâ müddetinin sonundaki fey' vaktinde ilişkiye mani bir özre sahip olursa, söz ile fey' yapar.²⁵⁸ Bu konu, îlâ yapan kocanın ilişkiye güç yetirebilmesi ve dört aylık müddet içerisinde bir özre sahip olmanın müddetin devam etmesine etkisi konularından ayrılmaktadır. Zira burada kadın için yukarıda ifade ettiğimiz gibi, şartları taşımasıyla kurulmuş ve herhangi bir engel olmadığından dört aylık müddeti bitmiş bir îlânın sonucunu ele almaktayız.

Var olmasıyla söz ile fey' yapılabilecek özörlere örnek olarak hastalık, haksız yere veya ödenemeyen bir borçtan dolayı hapis gösterilebilir. Böyle bir durumda koca "Ne zaman güç yetirirsem ilişkiye gireceğim" diyerek fey'de bulunur. Bu tarz bir söz ile îlâdan dönülebileceğinin delili, şuf'a hakkını kullanmak isteyen kişinin bunu ifade etmesi ve şahit tutmasıyla hakkını alabilmesidir.²⁵⁹ Kocanın akıl sağlığının yerinde olmaması, bayılmış olması gibi durumlarda ise zaten kendisinden fey' talep edilemez.²⁶⁰

Şâfîilere ve Hanbelîlere göre ilişkinin haram olduğu, kocanın ihramlı olması gibi durumlarda da fey' talebinde bulunulmaz. Sadece karısını boşaması mahkemece emredilir. Koca boşamaktan kaçınırsa ne olacağına dair Şâfîî mezhebinde iki görüş

²⁵⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 377; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 435- 436; Tehânevî, *İ'lâ'üs-Sünen*, XI, 247; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 334.

²⁵⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 377.

²⁵⁸ Şâfîî, *el-Ümm*, 1104; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 386; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 434; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 316; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 270; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 334.

²⁵⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 386; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 434; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 316; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 270; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 334.

²⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 435; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 334.

mevcuttur. Bir görüşe göre söz ile fey'e başvurulurken diğerine göre hâkim tarafından boşama gerçekleştirilir.²⁶¹

Mâlikîler, yukarıdaki iki mezhebe ek olarak, ilişkiye manisi bulunan kocanın –îlâsını Allah'a yemin suretiyle yapması halinde- kefarete verebilecek durumdaysa kefarete vererek yeminin hükmünden çıkabileceğini savunur. Ancak bunu da veremiyorsa o zaman kendisinden söz ile fey' talep edilir. Kefarete vererek yeminin hükmünden çıkma herhangi bir mani yokken mümkün değildir. Şayet koca bir manisi olmakla birlikte kefarete veremeyecek durumdaysa ve bu yüzden söz ile fey' yapmışsa ya da imkânı olduğu halde kefarete vermeksizin söz ile fey' yapmışsa bu, aşağıda açıklanacağı üzere manisi zail olana kadar geçerli olur.²⁶² Koca îlâsını bir şarta bağlamak suretiyle yapmışsa örneğin "Sana yaklaşırsam filan kölem özgür olsun" demişse bu takdirde karısına yaklaşırsa kendisine lazım olacak şeyi yaparak îlânın hükmünden çıkabilir. Burada kocanın karısına yaklaşmaya bağladığı işin, fey' zamanında gerçekleşmesinin mümkün olması gerekir. Söz gelimi koca karısına yaklaşmayı fey' zamanından daha sonraki bir tarihte oruç tutmaya bağlamışsa, bu yolla yeminin dolayısıyla îlânın hükmünden çıkamaz.²⁶³

Hanefîler dışındaki bu mezheplere göre söz ile fey', mücerret vaatten ibarettir. Koca ne zaman ilişkiye güç yetirir hale gelirse vaat ettiği ilişkide bulunmak zorundadır. Şayet bundan kaçınırsa mahkemece kendisine talak emredilir.²⁶⁴ Öyle ki söz ile fey' hiç yapılmamış gibi olmaktadır. Burada söz ile fey'in fonksiyonu, ilişki imkânı olmayan ve îlâsından da dönmek isteyen/ karısını boşamak istemeyen kocaya genişlik sağlamaktır. Kocanın niyeti dönmek ise ilişkiye gücü yettiğinde zaten bunu yapacaktır. Ancak niyeti bu değilse söz ile fey'le hem îlânın hükmünden çıkmış olur

²⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 434; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 337.

²⁶² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 347.

²⁶³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 347- 348; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 305.

²⁶⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 348; Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 387; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 435- 436; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 316; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 334.

hem de karısı için zarar devam eder. İşte bu noktada ikinci bir talep devreye girerek, ilişkiden kaçınan kocanın karısına vereceği zarar önlenir. Bu durumun dört ayın sonundaki dönme veya boşama şeklindeki mutalebeden farkı, kocanın zarar verme kastından vazgeçtiğini belirtmesiyle özür kalkana kadar kendisine zaman tanınmasıdır. İlk talepte ise koca dönmezse boşamak zorundadır. Boşamaktan da kaçınırsa kadından zararı kaldırmaya yönelik başka tedbirlere başvurulur.

Saîd b. Cübeyr (ö.95/713) ve Ebû Sevr (ö.240/854) ise fey'in sadece ilişki ile olacağını, ilişkiye engel bir durum söz konusu olduğunda, bu halin geçmesinin bekleneceğini, kocadan bir söz alınmayacağını savunurlar.²⁶⁵

B. Fey'in Zamanı

Îlâ yapan kocanın îlâsından dönmesinin yani fey'in ne zaman olması gerektiği konusunda iki farklı görüş mevcuttur. Her iki görüşe göre de fey'in fiil ile veya söz ile olmasının zaman konusuna bir etkisi yoktur.

Hanefilere göre fey'in vakti kocanın îlâ yaptığı an başlayan dört aylık îlâ müddetidir. Bu dört ay içerisinde koca karısına dönebilir. Dört ay bittiğinde ise fey' imkânı ortadan kalkar ve karısı bir bâin talakla boş olur.²⁶⁶ Hanefiler dışındakilere göre ise fey'in vakti dört aylık îlâ müddeti bittikten sonra kadının başvurusuyla kocadan mahkemece fey' yahut talak talep edildiği andır. Koca dört aylık îlâ müddeti içerisinde veya müddet bittikten sonra ama konunun mahkemeye intikalinden önce

²⁶⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 386; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 434; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 109; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Mutîî, *Tekmilâtü'l-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, XVII, 335.

²⁶⁶ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 51; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 380; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 191; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 138; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 549; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 267; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 345; Mv. F., "Îlâ", VII, 236- 237.

dönerse de fey'i sahihtir. Ancak bu müddet içerisinde kocadan bir talepte bulunulamaz.²⁶⁷

Hanefilerin bu konudaki delillerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İlâ hakkında inen Bakara Suresi 226. ayette şu şekilde buyuruluyor:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرْتِيصٌ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.

“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”²⁶⁸

Görüldüğü gibi “dönerlerse” kelimesi atıf ifade eden “ف” harfi ile gelmiştir.

Dolayısıyla fey’in yeminin akabinde dört aylık müddetin içerisinde olması gerekir. Atıf değil de takip ifade etseydi de aynı şekilde yeminin peşinden fey’ yapılması gerektiği sonucu çıkardı.²⁶⁹

2. İbn Mes’ûd ve Übey b. Ka’b bu ayeti “فإن فاءوا فيهن” şeklinde okumuştur.

Bu da dönüşün müddet içerisinde olması gerektiğini gösterir.²⁷⁰

3. Fey’, dört aylık müddet içerisinde değil de müddetten sonra bir mutalebe ile olsaydı bu, ayete ziyade olurdu. Zira Allah tam dört aylık müddet koymuştur.²⁷¹

Hanefiler dışındakilerin fey’in müddet sonunda olması gerektiğine dair delilleri ise şunlardır:

²⁶⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 179; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 428; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 550; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 267; Mutfî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 317; Mv. F., “İlâ”, VII, 236- 237.

²⁶⁸ Bakara 2/226.

²⁶⁹ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 51; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 191.

²⁷⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 380; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 191.

²⁷¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 380.

1. Ayette “dönerlerse” kelimesinin başında gelen “ف” harfi, takip ifade etmektedir. Bu da fey’in müddetin peşinden olacağını gösterir. Hanefîlerin, takip harfinin, fey’in îlâdan sonra olacağını ifade ettiği görüşü ise yanlıştır. Zira ayette önce îlâ sonra müddet, daha sonra da fey’ zikredilmiştir. Fey’in ya ikisini de takip etmesi ya da en yakın olanı yani müddeti takip etmesi gerekir. Her iki durumda da fey’, müddetin akabinde olacaktır.²⁷²

Hanefîler buna Talâk suresi 2. ayetle²⁷³ cevap verirler. Zira ayette iddeti biten kadınların ya iyilikle tutulacağı ya da iyilikle bırakılacağı ifadeleri yer alır. Burada da iyilikle tutma, iddet içerisindeki ric’at olmasına rağmen iddetten sonra ifade edilmiştir.²⁷⁴

2. Allah, îlâ ayetlerinde kocayı dönmek ve boşamak arasında muhayyer bırakmıştır. Şayet fey’ talaktan önce olsaydı bu sıralama olurdu, muhayyer bırakma olmazdı.²⁷⁵

Bu görüş sahiplerine göre dört aylık müddet içerisinde yapılan fey’ de muteberdir. Bu tıpkı müeccel bir borcun, vaktinden önce ödenmesine benzer.²⁷⁶ Cassas (ö.370/980), bunu çelişkili bulur ve Allah’ın fey’ ile müddet bittikten sonra dönmeyi kastetmiş olması halinde, müddet içindeki dönüşten sonra bir fey’e daha ihtiyaç duyulacağını savunur.²⁷⁷

Kocadan fey’ talep edildiğinde kocanın mühlet istemesi halinde şu üç durum söz konusu olur:

²⁷² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 428; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 341.

²⁷³ Talak 65/2. İfade ayette şöyle geçmektedir: “... فَبِذَا بَلَغَ أَجَلُهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارُقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ”

²⁷⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 381.

²⁷⁵ Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 341.

²⁷⁶ Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 267; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 342.

²⁷⁷ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 51.

- Koca ilişkiye fiziki olarak hazırlık için kısa bir süre isterse bu, ona verilir.
- Üç günden fazla süre isterse, talebi reddedilir. Zira bu çoktur, ayette belirli olan müddete ziyade olur.
- Kocanın tam üç gün süre istemesi ise ihtilaflıdır. Bir görüşe göre bu sebepsiz yere îlâ müddetini artırmak olurken diğerine göre üç sayısı az ve çok arasında sınır olduğundan kocanın talebi kabul edilir.²⁷⁸

C. Fey'in Sonuçları

Îlâ yapan koca, karısına döndüğünde yani fey' yaptığında, biri yeminle alakalı diğeri ise îlânın sonunda gerçekleşecek boşanma ile alakalı olmak üzere iki hüküm meydana gelir.

Şayet koca fiil ile fey' yaparsa –istisnalar olmakla birlikte- karısına yaklaşmamaya dair ettiği yemin bozulmuş olur. Koca yeminini Allah adına kasem ederek yapmışsa bunun sonucunda yemin kefareti gerekir.²⁷⁹ Yemin kefareti, bir köle azat etmek veya on fakiri doyurmak yahut on fakiri giydirmektir. Bu üçünden hiçbirine gücü yetmeyen kişi ise üç gün oruç tutar.²⁸⁰ Bu oruç, Hanefî mezhebine göre peş peşe tutulmalıdır. Diğer üç mezhep ise bu şartı aramaz.²⁸¹

²⁷⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 390; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 431; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 351; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 317.

²⁷⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 379; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 272; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 432; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 109; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 138; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye*, s. 375; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 344; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 317; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 751; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 966; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 327; Mv. F., “Îlâ”, VII, 234.

²⁸⁰ Mâide 5/89.

²⁸¹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 309.

Koca, bir şarta talik ederek yemin etmişse, -bu yolla olan îlâyı kabul edenlere göre- ilişkiye bağladığı şart gerçekleşir.²⁸² Sözelimi “Sana yaklaşırsam kölem azat olsun/ filan karım boş olsun” demişse, ilişkiye girmesiyle kölesi özgür/ yemininde kastettiği kadın boş olacaktır.

Îlâ, kocanın bir ibadeti, üzerine borç kılmasıyla yapılmışsa, örneğin koca, “Sana yaklaşırsam bir ay oruç tutmak borcum olsun” demişse, -bu şekilde îlâ yapılabileceğini kabul eden Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre- fiil ile fey’ yaşanması halinde, koca adadığı ibadeti yapmakla yemin kefareti vermek arasında muhayyerdir. Bu da kızgınlık anında yapılan adağın hükmünün ne olacağı konusuna dayanır.²⁸³

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin çoğunluğuna göre fiil ile fey’ yaşanmasına rağmen kocanın o esnada sorumlu olmamasından dolayı yemin bozulmadığı için kefarete gerekmezen durumlar, kocanın akıl sağlığı yerinde değilken ve uyurken karısının müdahalesiyle ilişkiye girmesi halleridir. Unutarak ve hata ile ilişkiye girmesini akıl sağlığı yerinde olmayanın ilişkisine benzeten görüşe göre bu durumlarda da yemin bozulmadığı için kefarete gerekmez.²⁸⁴

İmam Şâfiî’nin (ö.204/819) kadim kavli, İbrahim en- Nehaî (ö.96/714) ve Hasan-ı Basrî’ye (ö.110/728) göre ise dört aylık bekleme müddeti bittikten sonra, kocadan fey’ talep edildiği anda yaşanan fey’ ile yemin bozulmuş olmasına rağmen kefarete gerekmez. Bu görüşün delili îlâ hakkındaki Bakara suresi 226. ayette kocanın dönmesinden sonra Allah’ın çok bağışlayıcı ve esirgeyici olduğunun buyurulmasıdır. Ancak bekleme müddeti içinde fey’ olursa, kefarete gerekecektir zira bu sürede kadından uzak durulması gerekir. Bu görüş yemin kefaretinin açıklandığı Mâide

²⁸² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 388; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 379; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 433; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 138; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 751; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye*, s. 375; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 344; Mv. F., “Îlâ”, VII, 235.

²⁸³ Şafiî, *el-Ümm*, 1097; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 433; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 272; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 328.

²⁸⁴ Şafiî, *el-Ümm*, 1102; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 402- 403; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 429; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 320- 321.

suresi 89. ayete²⁸⁵ ve Hz. Peygamber'in yemininden daha hayırlısını gören kişiye yeminini bozması ve kefaretinin ödemesini tavsiye ettiği hadise²⁸⁶ zıt bulunmuş, bu yüzden tercih edilmemiştir. Ayrıca Allah'ın affedici olması, kefaretin vücûbuna zıt değildir.²⁸⁷

Fiil ile fey'in gerçekleşmesiyle îlâ da iptal olur. Zira koca artık yemini sebebiyle karısına yaklaşımdan kaçınan kişi değildir. Dolayısıyla ilerde açıklayacağımız, kocanın karısına dönmemesi halinde gerçekleşecek olan talak hükmü de batıl olur.²⁸⁸

Koca, gerekli şartların yerine gelmesiyle sözlü fey'de bulunmuşsa, yemin bozulmamıştır. Zira koca, terkine yemin ettiği işi yapmış değildir. Böylece kefaret veya ilişkinin bağlandığı meşakkatli iş de gerekmez.²⁸⁹ Ancak söz ile fey'le Hanefilere göre koca îlânın hükmünden çıkmış olur. Artık fiil ile fey'deki gibi îlânın sonucunda gerçekleşmesi mümkün olan talak iptal olur.²⁹⁰ Hanefiler dışındakilere göre ise kocanın karısıyla ilişkiye girmesine engel olan durum ortadan kalkıncaya

²⁸⁵ Mâide 5/89. Ayetin metni şöyledir: لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَوْ كِسْفَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

²⁸⁶ Bkz. Müslim, "Eymân", 3; Nesâî, "Eymân", 15; İbn Mâce, "Keffarât", 7.

²⁸⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 388; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 432; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 109; Hillî, *Muhtelefü'ş-Şi'a*, VII, 440; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, IV, 190; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 271; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, XVII, 328.

²⁸⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 272; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, II, 109; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, III, 110; Hillî, *Muhtelefü'ş-Şi'a*, VII, 438; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 138; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye*, s. 344; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 317; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 966; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, XVII, 320; Mv. F., "Îlâ", VII, 234.

²⁸⁹ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 49; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 436; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, IV, 317; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 966; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, XVII, 335; Mv. F., "Îlâ", VII, 234.

²⁹⁰ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 49; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 31; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 141; Meydânî, *el-Lübâb*, III, 62; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 966.

kadar talak hükmü verilemez. Koca sözünü tutar ve manisi izale olunca fiil ile fey' yaparsa, îlânın talak hükmü iptal olur.²⁹¹ Hanefîler dışındakilere göre sözlü fey'in bu fonksiyonuna yukarıda da değinilmişti.

D. Karı- Kocanın Fey' Konusundaki İhtilafları

Fey'in yaşanıp yaşanmadığı konusunda karı- kocanın ihtilaf etmesi; kocanın fey'in olduğunu, kadının da olmadığını iddia etmesi halinde, Hanefîler dışındakilere göre kadının bakire oluşuna göre hüküm verilir.

Kadın bakire değilse yeminiyle birlikte kocanın sözü kabul edilir. Zira bu gizli bir durumdur. Kocadan başka kimse bunu bilemez. Ayrıca koca aslolan evliliğin devamını, kadın ise asla muhalif olan ayrılığı dava etmektedir. Bu nedenle de kocanın sözü muteberdir. Yeminin istenmesinin nedeni de karısının iddiasının ihtimal dâhilinde olmasıdır. Koca yeminiyle bu ihtimali nefyetmiş olur.²⁹² Ancak koca yemin etmekten kaçınırsa karısından yemin etmesi istenir. Karısı yemin ederse sözü kabul edilir.²⁹³

Kadın bakire olduğunu iddia ediyor ve kocası da ilişkinin yaşandığını iddia ediyorsa güvenilir dört kadının şahitliğine başvurulur. Kadının bakire olmadığına şahitlik ederlerse kocasının ilişkinin yaşandığına dair sözü yeminiyle birlikte kabul edilir. Ancak kadının bakire olduğuna şahitlik ederlerse bu kez de kadının sözü kabul

²⁹¹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 348; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 387; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 435- 436; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 316; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 320 ve 334.

²⁹² Şafîî, *el-Ümm*, 1105; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 350; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 399; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 438; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 319; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 340.

²⁹³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 399.

edilecektir. Bakireliğin sübutuna edilen şahitlikten dolayı kadına burada yemin gerekmez.²⁹⁴

Fey' konusundaki ihtilafta Hanefîlere göre ise ihtilafın yaşandığı zamana göre hüküm verilir. Henüz dört aylık îlâ müddeti bitmediyse, kocanın fey'in yaşandığına dair sözü kabul edilir. Zira kocanın dönmesi için hala imkân vardır. Böyle bir durumda halin zahiri kocaya şahitlik eder. İhtilafın dört aylık îlâ müddeti bittikten sonra yaşanması halinde ise kadının ilişkinin olmadığına dair sözü kabul edilecektir. Bunun nedeni de kocanın sözünün kabul edilmesinin nedeniyle aynıdır.²⁹⁵ Kadının bakire olma durumu söz konusuysa, tıpkı Hanefîler dışındakilerin uygulaması gibi güvenilir kadınların şahitliğine başvurulur.²⁹⁶

III. KOCANIN KARISINA DÖNMEMESİ

Îlâ yapan kocanın dört aylık îlâ müddeti boyunca fey'de bulunmaması ve müddetin böylece bitmesi halinde ne olacağı fukaha arasında ihtilaf konusudur. İhtilafın temel sebebi, îlâ hakkındaki Bakara suresi 226.- 227. ayetlerin yorumudur. İlânın iki sonucu olan fey' ve talak mezkûr ayetlerde şu şekilde geçmektedir:

لِّلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرْتِيصٌ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ.

“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”²⁹⁷

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

²⁹⁴ Şafîî, *el-Ümm*, 1105; Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 400; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 439; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 319; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 340.

²⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 33; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi*, IV, 374.

²⁹⁶ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 553.

²⁹⁷ Bakara 2/226.

“ Eğer (dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse, şüphesiz ki Allah işitir ve bilir.”²⁹⁸

A. Müddet Sonunda Talak Meydana Gelir Görüşü

Dört aylık îlâ müddeti boyunca fey’ olmadığı takdirde Hanefilere göre sürenin bitmesiyle bir bâin talak meydana gelir. Bunun için kocanın talak vermesine yahut mahkemeye müracaata da ihtiyaç yoktur.²⁹⁹

Bu görüşün delillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Osman b. Afvân, İbn Mes’ûd, Zeyd. b. Sâbit ve İbn Abbas’tan bu şekilde rivayet edilmiştir. Ayrıca Ali, İbn Ömer ve Ebu’d-Derdâ’nın iki kavlinden biri de böyledir.³⁰⁰

2. Koca, îlâ ile karısına zarar vermektedir. Karısına yaklaşmamaya yemin etmesi zarar kastının delilidir. İmkânı varken dönmemesi ile de bunu fiiliyata dökmüş olacaktır. Müddetin sonunda bir bâin talakın meydana gelmesi kocanın bu zulmüne bir ceza olduğu gibi kadın için de zulümden kurtuluştur.³⁰¹

²⁹⁸ Bakara 2/227.

²⁹⁹ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, II, 49; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 22; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 379; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 272; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 191; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 138; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 321; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli’ş-şahsiyye*, s. 375; Ebû Zehra, *el-Ahvâli’ş-şahsiyye*, s. 344; el-Ulvânî, *Mevsû’atü ahkâmi'l-mer’eti’l-müslime*, II, 965; Mv. F., “Îlâ”, VII, 232.

³⁰⁰ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, II, 49; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 621- 623; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 22; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 382; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 193; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 138; Tehânevî, *Îlâ’üs-Sünen*, XI, 242- 243.

³⁰¹ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâi’*, IV, 379; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 191; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 273; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli’ş-şahsiyye*, s. 375; el-Ulvânî, *Mevsû’atü ahkâmi'l-mer’eti’l-müslime*, II, 965; Mv. F., “Îlâ”, VII, 232.

3. Dört aylık bekleme müddetinin üzerine bir de kocanın fey' yahut boşama süresini eklemek ayette konulan müddete ziyade yapmak olur. Aynı zamanda ayette fey' ve talak olmak üzere iki iş söz konusudur. Kocayı tevkîf etmek ise ayrı bir iştir. Bu açıdan da kocadan fey' talebinde bulunulmasıyla mahkemece bunun kocaya emredilmesi ayete ziyade olur. Dolayısıyla dört ay boyunca fey' olmadıysa, müddetin bitişyle talak gerçekleşir.³⁰²

4. Îlâ hakkındaki Bakara suresi 226. ayet, Talak suresi 2. ayete³⁰³ benzemektedir. Talak suresi 2. ayette iddeti biten kadınların ya iyilikle tutulacağı ya da iyilikle bırakılacağı ifadeleri yer alır. Burada iyilikle tutma, iddet müddeti esnasındaki ric'attir. İddet bittikten sonra ise beynunet gerçekleşir. Îlâda da dört aylık süre içerisinde kocaya, karısına dönme şansı verilmiştir. Zira İbn Mes'ûd ve Übey b. Ka'b bu ayeti “فَإِنْ فَاءُوا فِيهِنَّ” şeklinde okumuştur. Bu da dönüşün müddet içerisinde olması gerektiğini gösterir. Ayrıca “dönerlerse” kelimesi atıf ifade eden “ف” harfi ile gelmiştir. Dolayısıyla fey'in yeminin akabinde dört aylık müddetin içerisinde olması gerekir. Fey' dört aylık müddet içinde olunca, talakın fey'den sonra zikredilmesi, fey'in terkiyle müddetin geçmesi neticesinde talaka karar vermenin gerçekleşmiş olacağına işaret eder.³⁰⁴

5. Bakara suresi 227. ayette Allah'ın işiten ve bilen olmasının yorumu, Allah'ın konuşularak yapılan îlâyı işitmesi ve kocanın karısına dönmeyerek talaka karar vermesini bilmesidir.³⁰⁵ Aşağıda açıklanacağı üzere Hanefiler dışındakiler

³⁰² Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 50- 51; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 380; Tehânevî, *Î'lâ'üs-Sünen*, XI, 245; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 273.

³⁰³ Talak 65/2. İfade ayette şöyle geçmektedir: “... فَإِذَا بَلَغَ أَحْلَاهُ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَأَرْوَهُنَّ بِمَعْرُوفٍ”

³⁰⁴ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 51; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 22; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 380; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 139; Tehânevî, *Î'lâ'üs-Sünen*, XI, 245; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 273.

³⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 23; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 381; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, III, 139; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 273.

Allah'ın işiten olmasını, kocanın talakını işitmesi olarak yorumlamışlardır. Cassas, buna Semi' olan Allah'ın işitmesi için bir sese ihtiyacı olmadığını söyleyerek cevap verir. Ayrıca Bakara Suresi 244. ayette³⁰⁶ de Allah'ın işiten ve bilen olduğu geçmektedir ve orada da işitilecek bir kelam yoktur.³⁰⁷

Câbir b. Zeyd (ö.93/711-12), İkrime (ö.105/723), Şa'bî (ö.104/722), Nehaî (ö.96/714), Mesrûk (ö.63/683), Hasen b. Salih (ö.169/785-86), Sevrî (ö.161/778), Hasan-ı Basrî (ö.110/728), İbn Ebî Leyla (ö.148/765) ve İbn Sîrîn (ö.110/729) de bu görüştedir.³⁰⁸

Ebû Bekr b. Abdîrrahman (ö.94/713), Salim b. Abdillâh (ö.106/725), Atâ (ö.114/732), Tâvûs (ö.106/725), Zührî (ö.124/742), Evzât'ye (ö.157/774) göre ise müddetin sonunda meydana gelen talak bâin değil, ric'îdir.³⁰⁹

Ancak îlâ neticesinde gerçekleşecek talakın bâin olduğu görüşünü savunanlar, buna itiraz etmişlerdir. Zira îlânın talak hükmü, kadından kocasının ona yaklaşmayarak verdiği zararı kaldırmak içindir. Oysa ric'î talak ile kadından zulüm kalkmış olmaz. Koca istediği an karısına geri dönebilir ve tekrar îlâ yapabilir. Bâin talak olduğunda ise kadın istemediği sürece evlilik bağı kurulamaz.³¹⁰

Îlâ neticesinde gerçekleşecek talakın sonunda çoğunluğa göre iddet beklenir. Zira neticede bu bir talaktır.³¹¹ Ancak İbn Abbas ve Câbir b. Zeyd'e (ö.93/711-12) göre iddet gerekmez.³¹²

³⁰⁶ Bakara 2/ 244. İfade ayette şu şekilde geçmektedir: “ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ”

³⁰⁷ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 53.

³⁰⁸ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 50; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 195; Aliyyü'l-Kârî, *Fethu'l-bâbi'l-inâye*, III, 139; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 272.

³⁰⁹ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 49.

³¹⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 382; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 274.

³¹¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 183; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 23; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 193; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 554.

³¹² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 183; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 554.

Hanefî fakihler arasında îlâ neticesinde gerçekleşecek talakın sayısının neye göre belirleneceği ihtilaf konusu olmuştur. Ebû Hanife (ö.150/767), İmam Muhammed (ö.189/804) ve Ebû Yûsuf'a (ö.182/798) göre beklenen müddete göre belirlenirken, Züfer'e (ö.158/774) göre yemin sayısına göre belirlenir. Züfer dışındaki Hanefî imamları, bu görüşlerini îlâda talak hükmünün konulma sebebiyle izah ederler. Talak hükmü, koca karısına dört ay boyunca yaklaşmadığı için ortaya çıkan zulümden dolayı vardır. Dolayısıyla koca bunu tekrar ettikçe talak hükmü de tekrar eder. Züfer'e göre ise talak, îlânın neticesidir. Îlâ ise yemindir. Buna binaen yemin lafzı ne kadar ise talak hükmü de o kadar olur. Söz gelimi koca karısına tekrar kastetmeksizin üç defa üst üste "Sana yaklaşmayacağım" dese, dört ay geçtikten sonra üç imama göre bir bâin talak meydana gelirken, Züfer'e göre peş peşe üç bâin talak meydana gelir.³¹³

B. Müddet Sonunda Kocaya Tevkîf Uygulanır Görüşü

Îlâ müddetinin sonunda ne olacağına dair Hanefî görüşünü yukarıda açıkladık. İkinci görüş ise şöyledir:

Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî, Zahirî mezheplerine ve Caferîlerdeki meşhur kavle göre dört aylık îlâ müddeti fey' olmaksızın geçmişse, süre bittiğinde kocanın, îlâ hakkındaki Bakara suresi 226. - 227. ayetleri gereği karısına dönme veya onu boşama olmak üzere iki seçeneği mevcuttur. Koca bunu kendiliğinden yapmadıysa kadının, kocasının kendisine dönmesini, dönmüyorsa da boşamasını talep hakkı vardır. Mahkeme tarafından kocaya bu taleplerin yöneltilmesine tevkîf denir. Kadın böyle bir taleple mahkemeye başvurduğunda mahkemece kocaya karısına dönmesi,

³¹³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 383; *el-Fetâvâ'l- Hindiyye*, I, 515.

dönmüyorsa boşaması emredilir.³¹⁴ Bu görüş sahipleri Hanefîlerin aksine îlâ neticesindeki talakın kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini savunmaktadırlar.

Bu görüşün delillerini ve Hanefî mezhebinin müddet sonunda kendiliğinden bir bâin talak meydana gelir görüşüne verilen cevapları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ömer b. Hattâb ve Âişe'den bu şekilde rivayet edilmiştir. Ayrıca Ali, İbn Ömer ve Ebu'd-Derdâ'nın iki kavlından biri bu yöndedir.³¹⁵ Süleyman b. Yesâr (ö.107/725) da sahabeden on küsur kişinin, îlâ yapan kocaya tevkîf uyguladığını aktarmıştır.³¹⁶

2. Îlâ hakkındaki Bakara suresi 226. ayette “dönerlerse” kelimesinin başında gelen “ف” harfi, takip ifade etmektedir. Bu da fey'in, müddetin peşinden olacağını gösterir. Hemen ardından 227. ayette “Eğer (kadınlarını) boşamaya karar verirlerse, şüphesiz ki Allah işitir ve bilir” buyurulmuştur. Şayet boşama müddetin sonunda kendiliğinden gerçekleşseydi, ikinci bir karar vermeye gerek olmazdı. Dolayısıyla koca müddetin sonunda dönmek ya da boşamak arasında muhayyerdir.³¹⁷

³¹⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 345; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 50; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 338; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 428; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 105; Hillî, *Muhtefü's-Şî'a*, VII, 440; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 314; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, s. 614; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 344; el-Ulvânî, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 965; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 321; Mv. F., “Îlâ”, VII, 232.

³¹⁵ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 49; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 345; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 339; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 315.

³¹⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 618- 619; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, IX, 378; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VI, 287.

³¹⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 341; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 428; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 275.

3. Ayette boşama kocanın fiiline izafe edilmiştir. Nitekim azmetmek, Bakara suresi 235. ayette³¹⁸ bir fiildir. Müddetin geçmesiyle kendiliğinden talakın meydana gelmesi delil yokken zahirden mecaza geçmektir.³¹⁹

4. Yine Bakara suresi 227. ayette talaka karar verilmesi ile alakalı olarak Allah'ın işiten ve bilen olduğu ifadeleri yer alır. Bu da talakın işitilen bir söz olması gerektiğine delildir.³²⁰

5. İlâ kocanın karısına yaklaşmama yeminidir. İlâ yapan koca, Bakara 226. ayet gereği dört ay bekler. Zamanın geçmesiyle kendiliğinden bir talakın meydana gelmesi yemin lafzında bulunmadığı için ortada olmayan bir şey vaki kılınmış olur.³²¹

6. Allah ilâ yapan kocayı karısına dönmesi ve onu boşaması arasında muhayyer bırakmıştır. Bu ikisi de fiille gerçekleşir. Kendiliğinden talakın meydana gelmesi muhayyerlik olmaz.³²²

Urve b. Zübeyr (ö.94/713), Süleyman b. Yesâr (ö.107/725), Saîd b. Cübeyr (ö.95/713), Mücâhid (ö.103/721), Ebû Sevr (ö.240/854) ve Ebû Ubeyd (ö.224/838) de ilâ yapan kocaya dört ay sonunda karısının talebiyle tevkîf uygulanacağı görüşündedirler.³²³

³¹⁸ Bakara 2/ 235. İfade ayette şu şekilde geçmektedir: "...عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُمْ وَلَكِنْ لَا يُؤَاعِدُوهُمْ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا"

"مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرُضُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ..."

³¹⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 341; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 428.

³²⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 338; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83; Buhûfî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 315; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 275.

³²¹ Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 275.

³²² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 341.

³²³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 345; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 185; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 83.

Kendisine îlâ yapılan kadının, îlâ müddeti sonunda kocasının dönmesini, dönmüyorsa boşamasını talep edebilmesi için bu işleme müsait olması gerekmektedir. Öncelikle mükellef olmalıdır. Zira mükellef olmayan kişinin davası sahih olmaz. Böyle bir durumda mutalebe, kadın mükellef olana kadar ertelenir. Kadının velisinin de talep hakkı yoktur zira bu konu şehvetle alakalı olduğu için velisi buna dâhil olamaz.³²⁴ Yine kadının hayız, ihram veya hastalık gibi ilişkiye mani bir özrünün olması da fey' talebinde bulunmasına engeldir. Zira ilişkiye istihkakı yoktur. Manisi ortadan kalkıncaya kadar ilişki, bu olmazsa talak şeklindeki mutalebe ertelenir. Karının sadece talak talebinde bulunması da söz konusu değildir. Zira kadın kocasının dönmesini, dönmüyorsa boşamasını talep edebilir.³²⁵ Koca da kendisine hitabın sahih olmadığı baygınlık, cünun gibi hallerde bulunabilir. Bu durumda engeli kalkana kadar kendisinden fey' talep edilmez.³²⁶

Bu saydığımız durumları söz ile fey'in muteber olduğu hallerle karşılaştıracak olursak, burada ya kadın tarafından ilişkinin ya da her iki taraftan hitabın imkânsızlığından mutalebe ertelenmektedir. Söz ile fey' yapılan durumlarda ise hitabın mümkün oluşuyla beraber maniler koca tarafından gelmektedir. Kadının bu manilerle bir ilgisi yoktur. Koca eğer karısından zararı kaldırmak istiyorsa ona manisi kalkıncaya kadar genişlik tanınır. Şayet böyle bir imkân tanınmasaydı, fey' ve talak seçeneklerinden sadece talak kalırdı ki bu da en son başvurulacak işlemidir.

Kocadan mutalebenin ertelendiği durumlarda, maniler zail olduğunda kadının başvurusu ile tevkîf gerçekleştirilecektir; ancak kocanın îlâ yaparken yemin ettiği müddetin içerisinde olunması gerekir. Söz gelimi koca karısına bir yıl yaklaşmayacağına yemin etti ve dört ayın sonunda yukarıda geçen engellerden biri

³²⁴ Şafîî, *el-Ümm*, 1100; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 384; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 431; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâ'*, IV, 314 ve 317; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 322.

³²⁵ Şafîî, *el-Ümm*, 1102; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 347; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 392; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 431; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 350; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâ'*, IV, 316; Zeydan, *el-Mufasssal*, VIII, 276; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 323.

³²⁶ Şafîî, *el-Ümm*, 1102; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 397; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 435; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâ'*, IV, 317; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 335.

nedeniyle kadının talebi, dolayısıyla da tevkîf ertelendiyse, mani ortadan kalktığında yemin müddeti olan bir yıl bitmemişse ertelenen mutalebe yapılır. Ancak bir yıl dolmuşsa artık îlâ inhilale uğrayacağından herhangi bir işlem yapılmaz.³²⁷

Kadın, ilişkiye şer'î bir mani varken söz gelimi hayızlıyken ya da ihramlıyken fey' yapmak isteyen kocasını engelleyebilir. Bu takdirde fey' talep hakkı sakıt olmaz.³²⁸

Dört aylık îlâ müddetinin sonunda fey' vakti geldiğinde kadın hakkından vazgeçerse Hanbelîlerdeki bir görüşe göre hakkı sakıt olur.³²⁹ Şâfiîlere ve Hanbelîlerdeki ikinci görüşe göre ise kadın vazgeçip tekrar hakkını isteyebilir. Zira bu zarar –yemin bozulup da ortadan kalkmadığı sürece- zaman geçtikçe yenilenmektedir. Bu açıdan nafakaya benzer.³³⁰ Bu husus yeminin müddetinin devamı halinde söz konusu olur. Kadın talebinin yokluğu esnasında yemin müddeti bitirse zaten îlâ iptal olacak, talep ve tevkîf işlemlerine gerek kalmayacaktır.

Îlâ sonunda meydana gelen talak bu görüş sahiplerine göre ric'î talaktır. Zira talak aslen ric'î olur.³³¹ Koca kaç talak vermek isterse verir, bu konuda hâkimin bir yaptırımı yoktur. Üç talak vermesiyle kadın bâine olacaktır.³³² Ebû Sevr (ö.240/854)

³²⁷ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 317.

³²⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 435; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 317.

³²⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 431; Makdisî, *Kitâbü'l-furu'*, III, 234; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 318.

³³⁰ Şafîî, *el-Ümm*, 1100; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 379; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 431; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, III, 350; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 322.

³³¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 357; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 319; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, s. 615; Yaman ve Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, s. 196; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 333.

³³² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 345; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436; Zeydan, *el-Mufassal*, VIII, 277; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 332.

ise farklı olarak bu talakın kadından zararın kalkması için var olduğunu, bunun da ancak bâin talakla mümkün olduğunu savunur.³³³

C. Tevkîf Uygulanan Kocanın Fey'den ve Talaktan Kaçınması

Îlâ yapan koca, dört aylık îlâ müddeti boyunca dönmez, müddet sonunda iş mahkemeye intikal ettirilir ve koca fey' emrine uymadığı gibi karısını boşamaktan da kaçınırsa bu takdirde başvurulacak yöntem fukaha arasında ihtilaflıdır.

Mâlikîler, Hanbelîler ve İmam Şâfî'nin (ö.204/819) cedid kavline göre böyle bir durumda hâkim, kendisine îlâ yapılan kadını, koca yerine geçerek boşar. Zira bu kadının hakkıdır. Muayyen bir borcu hâkimin borçlu yerine geçerek ödemesi gibi burada da hâkim koca yerine boşamayı gerçekleştirir.³³⁴

Hâkimin yaptığı boşamanın mahiyeti konusunda da bazı detaylar mevcuttur. Öncelikle bu talak ric'î bir talaktır. Zira talakın aslı ric'îdir.³³⁵ Ancak Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) gelen bir rivayet bunun hilafına olarak zararın kalkması için talakın bâin olması gerektiği yönündedir.³³⁶ Yine Ebû Sevr (ö.240/854) de îlâ neticesinde kocanın boşamasında olduğu gibi sadece bâin talakla zararın kalkacağı görüşündedir.³³⁷

³³³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 357; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436- 437; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 333.

³³⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 347; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 356; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 110; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ'*, IV, 314; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye*, s. 376; el-Ulvânî, *Mevsû'atü' ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, II, 965; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 332.

³³⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 357; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ'*, IV, 319; Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye*, s. 376; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 344; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 333.

³³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436- 437.

³³⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 357; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436- 437; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 333.

Hanbelîlere göre hâkim kocanın yerine geçmiş olduğundan kaç talak verirse versin sahihtir. Dilerse fesih de yapabilir. Feshe karar verdiği takdirde talak sayılarında eksilme olmaz. Kocanın fesih ile ayrıldığı karısına dönebilmesi için de yeni bir nikâh gerekir.³³⁸ İlâ neticesinde hâkimin boşama yetkisi olduğunu savunan Şâfîlilere göre ise hâkim ancak tek talak verebilir. Çünkü maksat bununla hâsıl olur. Nitekim borçlunun yerine geçen hâkim de fazlasını veremez.³³⁹

Kendiliğinden de olsa, kocanın ya da hâkimin vermesiyle de olsa ilâ neticesinde gerçekleşecek talakın sonunda çoğunluğa göre iddet beklenir. Zira neticede bu bir talaktır.³⁴⁰ Ancak İbn Abbas ve Câbir b. Zeyd'e (ö.93/711-12) göre iddet gerekmez. Zira iddet rahmin temizliği için konmuştur. Dört aylık ilâ müddeti de bunu sağlar.³⁴¹

Kocanın boşamasıyla olsun hâkimin vermesiyle olsun ilâ neticesinde gerçekleşen ric'î talaktan sonra koca iddet içerisinde ric'at edebilir. Sadece Mâlikîler bu ric'atin sıhhati için cinsî münasebeti şart koşmuşlardır. Zira boşama, koca karısına yaklaşmadığı için vaki olmuştur. Bunun ortadan kalkması, sebebinin ortadan kalkmasıyla olur.³⁴²

Zahirîler, Caferîlerdeki tercih edilen görüş, İmam Şâfî'nin (ö.204/819) kadim kavli ve Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) gelen bir rivayete göre ise kocanın iki seçenekten de kaçınması halinde hâkim kocayı seçim yapması için hapseder, koca

³³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 437; Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, IV, 319.

³³⁹ Şafîî, *el-Ümm*, 1101; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 357 ve 391; Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 333.

³⁴⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 183; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 23; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 193; Tehânevî, *İ'lâ'üs-Sünen*, XI, 247; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslâm*, s. 615; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 554.

³⁴¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 183; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 85; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VII, 554.

³⁴² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 349; Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 50; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 86; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 344; Mv. F., "İlâ", VII, 233.

adına kadını boşayamaz.³⁴³ Zâhirîlerin delili, ayetin zahirine göre talaka karar vermenin kocaya ait oluşudur. Dolayısıyla hâkimin talak vermesi batıldır.³⁴⁴ Bu görüşte olan Şâfiîler ise konuyu, iki kardeşi nikâhı altında tutan kişinin birini seçmesi durumuna benzetirler ve hâkimin kocanın yerine geçemeyeceğini savunurlar.³⁴⁵

IV. İLÂYI DÜŞÜREN VE HÜKMÜNÜ İPTAL EDEN ŞEYLER

İlâyı düşüren ve hükmünü iptal eden şeyler fey', yemin edilen sürenin dolması, yeminin konusunun imkânsızlığı ve talak olmak üzere dört başlıkta incelenecektir.

A. Fey'

Kocanın îlâsından vazgeçerek karısına dönmesinin fey' olduğunu açıklamıştık. Fey' fiil ile olduğunda –istisnalar olmakla birlikte- yemin bozulmuştur ve îlâ da batıl olur. Zira îlâ kocanın karısına yaklaşmama yeminidir. Koca yeminini bozmaktan kaçındığı için karısına yaklaşmaz ve bu nedenle karısı zarar görür. Yemin ortadan kalkınca, koca yemini sebebiyle karısı ile ilişkiden kaçınmış olmayacağından îlâ da sona erer. Yeminin bozulmasından dolayı da kefarete gerekecektir.³⁴⁶

İlişkinin yaşanmasıyla fey' kabul edilmesine rağmen yeminin bozulmadığı bazı durumlar vardır. Şâfiîlere ve Hanbelîlerdeki tercih edilen görüşe göre kocanın

³⁴³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 356; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 111; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 436; Hillî, *Muhtelefü's-Şi'a*, VII, 440; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, s. 615; Muğniyye, *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-hamse*, II, 220- 221; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 332.

³⁴⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 178.

³⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 356; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 111; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 332.

³⁴⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 384; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, IV, 317; Mv. F., "İlâ", VII, 234.

akıl sağlığı yerinde değilken veya uyuyorken karısının müdahalesiyle gerçekleşen ilişki ile koca o esnada mükellef olmadığından yemin bozulmuş olmaz. Her iki mezhebin çoğunluğu bu durumda kadın hakkını aldığı için îlâ hükmünün sona ereceğini, dolayısıyla bunun bir fey' olduğunu savunur.³⁴⁷ Kocanın unutarak ilişkiye girmesi ve hata ile bir diğer karısı zannedip îlâ yaptığı karısıyla ilişkiye girmesi durumunda da Şâfîilerdeki ve Hanbelîlerdeki iki görüşten birine göre yemin bozulmuş olmaz. Bu görüşün gerekçesi de akıl sağlığı yerinde olmayan kişinin durumuyla aynıdır. Yine her iki mezhebin çoğunluğu bu durumu fey' kabul eder.³⁴⁸ Fey' olarak kabul edildiği için de bu durumlarda îlâ batıl olur. Ancak yemin bakidir. Dolayısıyla koca ne zaman karısıyla yemin bozacak nitelikte ilişkiye girerse kefarete ödemesi gerekir.

Fey' fiil ile değil de söz ile olduğunda sadece Hanefîlere göre îlâ iptal olacaktır.³⁴⁹ Zira diğer mezheplerin sözlü fey' hakkındaki kanaatlerini açıklarken sözlü fey'i mücerret vaat olarak kabul ettiklerini aktarmıştık.

Her iki görüşe göre de sözlü fey'de yemin bozulmadığı için her ne zaman karı koca arasında ilişki yaşanırsa kocanın kefarete ödemesi gerekir.³⁵⁰

Görüldüğü gibi îlâyâ iki açıdan bakmak durumundayız. Biri îlânın talak hükmünden çıkma -ki bu Hanefîlere göre müddet sonunda gerçekleşecek talak hükmünün ortadan kalkmasını, diğer mezheplere göre ise yine müddet sonundaki tevkîfin ortadan kalkmasını sağlamaktadır- diğeri de yeminin bozulmasıdır. Yeminin bozulmasıyla îlâ batıl olur. Ancak yemin bozulmadan gerçekleşen fey' ile de batıl olmaktadır. Zira-yemin bozulmadan da fey'in sahih olabileceğini kabul eden görüşe göre- kadın hakkını almış, zarar görmekten kurtulmuştur. Îlâdaki dört aylık müddet,

³⁴⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 402- 403; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 429; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 320.

³⁴⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 403; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 429; Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 321.

³⁴⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 348; Meydânî, *el-Lübâb*, III, 62.

³⁵⁰ Mv. F., "Îlâ", VII, 234.

müddetin sonundaki talak veya tevkîf ise kadını zarardan kurtarmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla artık bunların bir gereği yoktur. Fey'in îlâyı iptal etmesini, yeminin bozulmuş olması ve baki olması şeklinde iki açıdan incelememizin sebebi, ilkinde îlânın iptali yanında kefaretin de gerektiğini, ikincisinde ise yemin ne zaman bozulursa o zaman kefaretin gerekeceğini belirtmektir.

Bu saydıklarımızdan farklı olarak özel hallerde Mâlikîlere göre fey' olmaksızın da îlâ batıl olabilir. Bu, ilişkiye manisi bulunan kocanın –îlâsını Allah'a yemin suretiyle yapması halinde- kefarete verebilecek durumdaysa kefareti vermesiyle mümkündür.³⁵¹ Koca îlâsını bir şarta bağlamak suretiyle yapmışsa örneğin “Sana yaklaşırsam filan kölem özgür olsun” demişse bu takdirde karısına yaklaşırsa kendisine lazım olacak şeyi yaparak îlânın hükmünden çıkabilir. Burada kocanın karısına yaklaşmaya bağladığı işin, fey' zamanında gerçekleşmesinin mümkün olması gerekir. Söz gelimi koca karısına yaklaşmayı fey' zamanından daha sonraki bir tarihte oruç tutmaya bağlamışsa, bu yolla yeminin hükmünden çıkamaz dolayısıyla îlâ iptal olmaz.³⁵²

B. Yemin Müddetinin Bitmesi

Yeminin ortadan kalkması sadece bozulmasıyla olmaz. Belli bir müddet için yemin edildiğinde o müddetin bitmesiyle de yemin ortadan kalkar. Yemin ortadan kalkınca da koca artık yemini sebebiyle karısına yaklaşmaktan kaçınan kişi olmayacağından îlâ iptal olacaktır. Yemin bozulmadığı için kefarete de gerekmez.³⁵³

Ancak şu var ki bu durum dört aylık îlâ müddetinin bitmesinden sonra olabilir. Zira îlânın sıhhati için yeminin bir görüşe göre en az dört ay, bir görüşe göre dört aydan fazla olması gerektiğini yemin müddetini açıklarken ifade etmiştik.

³⁵¹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 347.

³⁵² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 347- 348; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 305.

³⁵³ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 340 ve 350; Mv. F., “İlâ”, VII, 238- 239.

Dolayısıyla daha azıyla zaten îlâ kurulamaz. Dört ayın sonunda hala fey' olmadığı için Hanefîlere göre bir bain talak meydana gelecek, diğer mezheplere göre de koca tevkîf edilecektir. Koca tevkîfte de fey'den kaçınırsa karısını boşayacak ya da hâkim tarafından boşama gerçekleştirilecektir. İşte bu noktada aşağıda talakın, îlânın ortadan kalkmasındaki rolünde açıklanacağı üzere, kadının iddetinin bitmesiyle/bâine olmasıyla îlâ sakıt olur; ancak yemin bakidir. Yeni bir nikâhla evlenilmesi halinde ise yemin baki olduğu sürece –ihtilaflar olmakla birlikte- îlâ avdet eder ve bir dört aylık müddet daha başlar.

Böyle bir durumda söz gelimi koca îlânın başında karısına yedi ay boyunca yaklaşmamaya yemin etmişse, yedinci ayın sonunda îlânın hükmü iptal olur. Artık yeni bir nikâhla evlenseler dahi îlâ başlamayacak, dört aylık müddet hesaplanmayacaktır. Aynı örneği bir yıl boyunca karısına yaklaşmamaya yemin etmiş kocaya da uygulayabiliriz. Bu halde ilk dört aylık müddetin bitimiyle boşama gerçekleşse, peşinden Hanefîlere göre yeni bir nikâhla diğerlerine göre iddet içerisinde yeni başlayan dört aylık îlâ müddetinde de fey' yaşanmasa, bu dört ayın sonunda ikinci bir boşama gerçekleşse, yeminin süresi olan bir yıl dolduğunda îlâ iptal olacaktır. Bir yıl dolmadan üçüncü evlilik olsa dahi îlâ avdet etmez zira îlâ müddeti için yeterli zaman yoktur.

Yine koca belli bir müddet için îlâ yaptığında, kadın dört ay geçmesine rağmen fey' talebinde bulunmaz da yeminin müddeti biterse, îlâ iptal olacaktır. Zira ortada yemin kalmamıştır.³⁵⁴

C. Yemin Konusunun İmkânsızlığı

Yeminin ortadan kalkmasını sağlayan şeylerden biri de yemin konusunun imkânsız hale gelmesidir. Koca karısına “Sana yaklaşsam filan kölem özgürdür” ya da “Sana yaklaşsam filan karım boştur” dediğinde karısıyla ilişkiye girmesi halinde

³⁵⁴ Şafiî, *el-Ümm*, 1100.

yemine konu olan kölesi hür/ karısı boş olacaktır. Ancak dört aylık müddetin içerisinde ya da müddet bittikten sonra kölesi ölebilir veya mülkiyetinden çıkabilir. Aynı şekilde ilişkiyi talakına bağladığı karısı ölebilir ya da koca, karısını boşayabilir. Bu durumlarda yemini ya batıl olur ya da düşer. Dolayısıyla îlânın devamı da bundan etkilenir.

Koca karısına “Sana yaklaşırsam filan karım boştur” dese, ilişkiyi talakına bağladığı karısını üçten az talakla boşasa, iddetin bitimiyle/kadının bâine olmasıyla îlâ sakıt olur. Ancak yeni bir nikâh kıyılması halinde Mâlikîlere ve Hanefîlere göre îlâ avdet edecektir. Zira yemin de bu yeni nikâhla avdet eder.³⁵⁵ İmam Şâfiî'nin (ö.204/819) kadim kavli ve iki cedid kavlinden biri de böyledir. Ancak cedid kavlinin ikincisine göre avdet etmez. Zira bu yeni bir nikâhtır.³⁵⁶ Koca ilişkiyi talakına bağladığı karısını üç talakla boşasa Mâlikîlere göre îlâ batıl olur. Artık ikinci bir kocadan sonra bu karısıyla yeniden evlense dahi îlâ avdet etmez. Zira içerisinde yemin edilen mülkiyet sona ermiştir.³⁵⁷ İmam Şâfiî'nin (ö.204/819) cedid kavli ve iki kadim kavlinden birine göre de böyledir; ancak kadim kavlin ikincisine göre îlâ bu durumda da avdet eder.³⁵⁸ Yine bu kadın ölse yemin iptal olacağından îlâ da iptal olur.³⁵⁹

Aynı şekilde koca, “Sana yaklaşırsam şu kölem hürdür” dese ve kölesi ölse, yemin kalmayacağından îlâ batıl olur. Artık müddet işlemeyecektir.³⁶⁰ Kölenin, kocanın mülkiyetinden çıkıp tekrar girmesi durumunda ise Hanefîlere ve İmam

³⁵⁵ Şafiî, *el-Ümm*, 1100; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 345; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204.

³⁵⁶ Şafiî, *el-Ümm*, 1100; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 381.

³⁵⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 344.

³⁵⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 381.

³⁵⁹ Şafiî, *el-Ümm*, 1100; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204.

³⁶⁰ Şafiî, *el-Ümm*, 1100; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 344; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 39; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 386; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204.

Şâfiî'nin (ö.204/819) iki kavlinden birine göre îlâ avdet ederken diğerine göre etmez. Zira bu ikinci mülkiyet, yemine konu olan mülkiyetten farklıdır.³⁶¹

D. Talak

Îlânın hükmünü etkileyen bir diğer unsur da talaktır. Koca karısını, îlâ müddeti içerisinde veya müddet bitiminde boşayabilir. Yine Hanefilere göre müddetin sonunda gerçekleşecek talak da bu cümledendir.

Öncelikle belirtmemiz gereken husus, ric'î talakın bâin talak ile aynı sonuçları doğurmadığıdır. Zira ric'î talak ile evlilik ahkâmı kalkmadığı için kadın îlâyâ mahal olmaya devam eder. Îlâ müddeti esnasında koca karısını ric'iyyen boşadığında müddet işleyecektir. Kadının iddeti, îlâ müddeti içerisinde biter de kadın bâine olursa, o takdirde îlâ sakıt olur. Koca îlâ müddeti sonundaki tevkîfte karısını ric'iyyen boşadığında da iddet süresi boyunca bir dört ay daha hesaplanır. Zira kadın îlâyâ mahaldir ve yemin de bakidir. Ancak îlâ müddeti talak iddetinden önce biterse bir kez daha tevkîf yapılacaktır.³⁶² Sadece Şâfiîlere göre ric'î talak müddeti keser ki koca iddet boyunca ric'at etmezse kadının bâine olmasıyla yine îlâ düşer. Koca ric'at ederse müddet baştan başlar, ric'atten önce geçen süre hesaplanmaz. Bunun nedeni ric'iyye kadın ile ilişkinin haram olmasıdır.³⁶³

Bâin talakın îlâyâ etkisi ise şöyledir:

Hanefilere göre îlâ neticesinde fey' olmaksızın geçen dört aylık müddetin sonunda bir bain talak gerçekleşeceğini ifade etmiştik. Bu talak gerçekleştiğinde îlâ batıl olmaz. Koca yeni bir nikâhla tekrar bu kadınla evlendiğinde îlâ avdet eder. Zira yemin bakidir ve koca yine yemininden dolayı karısına yaklaşmaktan kaçınacaktır.

³⁶¹ Şâfiî, *el-Ümm*, 1100; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 39; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 386; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, IV, 204; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 514.

³⁶² Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 349; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 437- 438.

³⁶³ Şâfiî, *el-Ümm*, 1103; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 352 ve 357.

Yeni nikâhla başlayan ikinci dört ayın sonunda kocanın fey' yapmamasıyla tekrar bir bâin talak meydana gelir. Aynı şey tekrar ettiğinde –talak bağlarından üçünün de var olduğunu farz ederek- üçüncü talak da gider ve artık bu kişilerin yeniden evlenebilmeleri için şer'î tahlil gerekir. İşte bu noktada Hanefîler ihtilaf etmişlerdir. Şer'î tahlil de olduktan sonra yeni bir nikâhla evlendiğinde Ebû Hanîfe (ö.150/767), Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed'de (ö.189/804) göre îlâ batıl olur. Zira içerisinde îlânın meydana geldiği helallikler bitmiştir. Artık yeni bir mülkiyet başlamıştır. Bu da îlâyı batıl eder. Ancak yemin baki olduğundan koca ne zaman ilişkiye girerse kefarete ödemesi gerekecektir. Görüldüğü gibi üçten az talakta yeminin baki olması îlânın sürmesine sebep teşkil ediyordu fakat îlânın ait olduğu mülkiyet sona erdiğinde yeminin baki olmasının hükme bir etkisi kalmadı. Züfer'e (ö.158/774) göre ise bu durumda îlâ batıl olmaz.³⁶⁴

Aynı husus üç talakın bittiği her durum için geçerlidir. Örneğin koca îlâ yaptığı karısını üç talak birden vererek boşayıp şer'î tahlilden sonra yeniden evlenebilir. Bu takdirde de Züfer dışındaki Hanefîlere göre îlâ batıl olduğundan yeni bir dört aylık süre hesaplanmaz. İlişki yaşandığında ise yemin bozulduğundan kefarete gerekir.³⁶⁵

Müddet bitiminde gerçekleşen bâin talaktan farklı olarak müddet içinde kocanın îlâ yaptığı karısını bâin olarak boşaması halinde Züfer dışındaki Hanefîlere göre müddet kesilmez. Dolayısıyla iddet devam ediyorken dört aylık îlâ müddeti dolsa ikinci bir bâin talak gerçekleşir.³⁶⁶

Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre ise müddet içerisinde gerçekleşen, ric'iyenin iddetinin bitmesiyle bâine olması, üçten az bâin talak, üç talak fark etmez, hepsinden sonra yeniden evlendiğinde îlâ avdet eder. Yeniden evlenme ikinci bir kocadan sonra olsun olmasın birdir. Zira neticede yemin bakidir, yemin baki oldukça koca

³⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 32- 33; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 385.

³⁶⁵ Cassas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 49; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 385.

³⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 32; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi'*, IV, 385; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 750.

yemini sebebiyle karısından kaçınan kişi olacaktır. Aynı durum müddet sonundaki tevkîf neticesinde kadının bâine olmasından sonraki nikâh için de geçerlidir.³⁶⁷ Kocanın iddet esnasındaki ric'ati ile bunun farkı, ric'atten önceki sürelerin hesaba dâhil edilmesine karşın kadının bâine olması ile îlânın sakıt olması ve dolayısıyla yeni nikâhta dört aylık müddetin baştan başlamasıdır.

Üçten az talak olmak kaydıyla kadının bâine olması halinde İmam Şâfiî'nin (ö.204/819) kadim kavli ve iki cedid kavlinin birine göre îlâ avdet ederken, ikinci cedid kavline göre etmez.³⁶⁸ Yine İmam Şâfiî'nin cedid kavli ve iki kadim kavlinden birine göre de şer'î tahlilden sonra îlâ avdet etmez. Ancak kadim kavlinin ikincisine göre avdet eder, yeni bir dört aylık müddet başlar. Zira hem yemin bakidir hem de evlilik bağı vardır.³⁶⁹

Elbette tüm bunlar esnasında îlâ süresinin bitmemesi gerekmektedir. Kocanın müebbet ya da mutlak îlâ yapması ile bu mümkündür. Yemin ederken belirtilen süre, bu yaşananları içine aldığı takdirde de aynı şekilde îlâ yeni nikâhla avdet eder.³⁷⁰ Yeminin, bozulması ya da konusunun imkânsızlığı gibi durumlarla iptalinde de süreç sona erecektir.³⁷¹

Zâhirîlere göre ise koca îlâ yaptığı karısını boşarsa îlâ iptal olmuştur. Tekrar karısına dönmesiyle avdet etmez. Zira îlâ neticesinde Allah'ın emrettiği talak ve fey'den birini yapmıştır.³⁷²

Yeminin ortadan kalkmamasıyla birlikte îlânın düştüğü ya da iptal olduğu tüm durumlarda yemini eden kişi ile kendisiyle ilişkiden kaçındığı kadın arasında

³⁶⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 344 ve 349; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, s. 84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 439; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 315- 316.

³⁶⁸ Şafiî, *el-Ümm*, 1098; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 357.

³⁶⁹ Şafiî, *el-Ümm*, 1098; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, X, 352 ve 357.

³⁷⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, II, 350; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 439; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, IV, 315- 316.

³⁷¹ Mutîî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, XVII, 315.

³⁷² İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, IX, 180.

ilişki yaşanırrsa şayet îlâ Allah'a yemin suretiyle yapılmışsa yemin kefareti gerekir. Şarta talik suretiyle yapılmışsa da o şart gerçekleşir. Zira îlâ iptal olsa da yemin bakidir.³⁷³

³⁷³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 352; Mv. F., "Îlâ", VII, 238- 239.

SONUÇ

Kocanın yemin veya bir şarta bağlamak suretiyle ve hususî şartlar çerçevesinde karısıyla cinsel ilişkiyi kendisine yasaklaması demek olan îlânın incelendiği bu çalışmanın sonunda şunlar ifade edilebilir:

1. Îlâ ile kadının temel bir hakkı kendisine verilmemiş, kadın bu sebeple zarar görmüş olur. Cahiliye döneminde kadına zarar vermek için yaygın şekilde kullanılan bu yöntem, îlâ hakkındaki Bakara 226.- 227. ayetlerle düzenlenmiştir.

2. Îlâ, mahiyet itibariyle bir yemindir. Ancak mezkûr ayetler neticesinde kendisine bir yeminden farklı olarak bazı hükümler terettüp etmiştir. Koca yemin etmese de îlâ müddeti kadar bir süre ilişkiden kaçınmasıyla îlâ hükümlerinin uygulanması gerektiği görüşü, kadının hakkını korumak açısından isabetlidir.

3. Îlânın meşruiyeti Kitapla sabittir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerine îlâ yaptığına dair rivayetler ise hukuki manada îlâyâ delil teşkil etmez.

4. Îlâ yapan kocanın ergenlik ve bulûğ şartlarını haiz olması gerekmektedir. Müslüman olma ve ilişkiye güç yetirebilme şartının aranması konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Îlâ yapan kadının ilişkiye güç yetirebilmesi şartının aranması hususunda da aynı şekilde ihtilaf mevcuttur.

5. Îlâ ancak nikâh mülkiyeti varsa kurulabilir. Aksi durumda zaten kadına zulmedilmiş olmaz.

6. Allah adına kasem ederek îlâ yapılabileceği gibi ilişkiyi bir şarta bağlayarak da yapılır. Örfen yemin kategorisinde değerlendirilen ifadeler de bu hususta muteberdir.

7. Îlâ yapan bir koca yemininden itibaren dört ay bekler. Bu süre içerisinde yemininden dönerek kefarete verebilir. Koca dönmeksizin süre dolduğunda Hanefîlere göre bir bâin talak meydana gelirken diğerlerine göre koca, karısının talebi üzerine mahkemece dönmesi, dönmeyecekse karısını boşaması için tevkîf edilir. Îlâdaki dört

aylık bekleme süresi kocanın yemin ederken koyduğu müddetin de sınırını belirler. Koca dört ay içerisinde kefarete ödemeksizin karısına yaklaşabilme imkânına sahip ise bu yeminle îlâ yapmış olmaz.

8. Kocanın gerek müddet içinde gerek müddet sonundaki tevkîf neticesinde karısına dönmesi yani fey', cinsî münasebettir. Zira koca bunu yapmaktan kaçınmış ve karısı da bu nedenle zarar görmüştür. Ancak koca dönmek istediği halde geçerli nedenlerle buna imkân bulamıyorsa söz ile bu niyetini belirtebilir. Bundan da kaçınması halinde geriye sadece talak seçeneği kalmıştır.

9. Hanefîler dışındaki mezheplere göre îlâ yapan kocanın dört ay boyunca karısına yaklaşmaması nedeniyle uygulanan tevkîfte de dönmeye veya karısını boşamaya yanaşmaması halinde mahkeme devreye girer ve koca namına boşamayı gerçekleştirir. Mahkemenin boşama yetkisi olmadığını ancak kocayı seçim yapmaya zorlayabileceğini savunan fakihler de vardır.

10. Îlâ, fey', talak, yemin konusunun imkânsızlığı ve yemin müddetinin bitmesi hallerinde düşer. Ancak yeminin ortadan kalkmış olmadığı durumlarda, şartlar tekrar oluştuğunda avdet etmesi söz konusudur. Böyle bir durumda yeni bir dört aylık süre başlayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Adevî, Mustafa, *Câmi 'u ahkâmi 'n-nisâ'*, Kahire 1419/1999.

Ahmed İbrahim Bey, Vasıl Alâeddin Ahmed İbrahim, *Ahkâmü'l- ahvâli 'ş- şahsiyye fi 'ş- şerî'ati'l İslâmiyye ve 'l-kânûn*, Daru'l-Cumhuriyyeti's-Sahabe, 2003.

Ak, Halid Abdurrahman, *Mevsû'atü'l-fikhi 'l-Mâlikî*, Dimaşk 1993.

Aliyyü'l-Kârî, Nuruddin Ebu'l-Hasan Ali b. Sultan el-Herevi el-Kari (ö.1014/1605), *Fethu babi 'l-inâye bi şerhi 'n-Nukâye*, Beyrut, tsz.

Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, İstanbul 1996.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Huseyn b. Ali (ö.458/1065), *es-Sünenu 'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1414/1994.

Buhûtî, Mansûr b. Yunûs b. İdris (ö.1051/1641), *Keşşâfü'l-kınâ' 'an metni 'l-İknâ'*, Beyrut 1417/1997.

Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1968.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/869), *el-Câmi 'u's-sahîh*, İstanbul 1981.

Cassas, Ebû Bekr (ö.370/980), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Daru Mushaf, Kahire, tsz.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe (ö.1230/1815), *Hâşiyetü't-Desûkî ale 'ş-Şerhi 'l-kebîr*, Beyrut 1417/1996.

Döndüren, Hamdi, "Îlâ", *DİA*, C. 22, s. 61- 62, İstanbul 2000.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö.275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1981.

Ebû Zehra, Muhammed (ö.1974), *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye*, Kahire 2005.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul 2010.

el-Fetâvâ'l-Hindiyye fî mezhebi'l-imâmi'l-A'zâm Ebi Hanîfe, (nşr. Şeyh Nizam), Beyrut 2000.

Hillî, Hasan b. Yûsuf b. Ali b. Mutahhar (ö.726/1325), *Muhtelefü 'ş-Şi'a fî ahkâmi 'ş-şerî'a*, Kum 1423.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin (ö.1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr Hâşiyetü İbn Âbidîn*, İstanbul 1324.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed (ö.852/1448), *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Kahire 1301.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd (ö.456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, thk.: Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî, Beyrut 1408/1988.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmail b. Ömer (ö.774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, İsa el-Babi, tsz.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (ö.620/1223), *el-Muğnî*, Beyrut 1405/1984.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö.275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1981.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem (ö.711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, tsz.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim (ö.970/1562), *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Beyrut 1997.

İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (ö.595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, İstanbul 1985.

İbnü'l-Hümâm, Kemalüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (ö.861/1456), *Fethu'l-Kadîr*, Kahire 1389/1970.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 1991.

Kâsânî, Ebû Bekir Alâüddîn b. Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, thk.: Ali Muhammed Muavvîd- Âdil Ahmed Abdülmevcûd , Beyrut 2003.

Köse Saffet, *Hakkın Kötüye Kullanılması*, İstanbul 1997.

, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, İstanbul 2004.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö.671/1273), *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1966.

el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Müflih (ö.763/1362), *Kitabü'l-furu' fî fikhi'l-imam Ahmed b. Hanbel*, Beyrut 2002.

Mâlik b. Enes (ö.179/795), *el-Muvatta'*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Mahmud Muhammed Halil, Beyrut 1998/1418.

Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb (ö.450/1058), *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Muavvîd-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut 1414/1994.

Mer'î b. Yusuf (ö.1033/1623), *Gâyetü'l-müntehâ fî'l-cem'i beyne'l-İknâ' ve'l-Müntehâ*, Dimeşk 1378.

Mergînânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekir (ö.593/1197), *el-Hidâye şerh Bidâyeti'l-mübtedî*, Pakistan, 1996.

Meydânî, Abdülganî el-Ganîmî (ö.1298/1881), *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

Muğniyye, Muhammed Cevad, *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-hamse*, Tahran 2004.

Mutî, Muhammed Necîb, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz.

Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyrî (ö.261/874), *el-Câmi' u's-sahîh*, İstanbul 1981.

Mv. F. (el-Mevsû'atü'l-Fıkhıyye), Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1986.

Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb (ö.303/915), *es-Sünen*, İstanbul 1981.

Rağıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed (ö.502/1108), *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân*, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, tsz.

Sahnûn b. Abdisselâm b. Saîd (ö.240/854), *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Beyrut 1415/1994.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl (ö.483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut 1421/2001.

Şafîî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris (ö.204/819), *el-Ümm*, Beytû'l-Efkâr, tsz.

Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ahkâmü'l-üsra fi'l-İslam*, Beyrut 1397/1977.

Şevkânî, Muhammed b. Ali (ö.1250/1834), *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-Ahbâr*, Şirketi Mektebe, Kahire, tsz.

Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf (ö.476/1083), *el-Mühezzeb*, Kahire, tsz.

Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (ö.977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, Kahire 1377/1958.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö.310/923), *Câmi' u'l- Beyân 'an Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Kahire 1954.

Tahâvî, Ebû Cafer, Ahmed b. Muhammed (ö.321/933), *Ahkâmü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İstanbul 1995.

Tehânevî, Eşref Ali (ö.1362/1943), *İ'lâ'üs-Sünen*, Beyrut 1418/1997.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve (ö.279/892), *es-Sünen*, İstanbul 1981.

el-Ulvânî, Neşve, *Mevsû'atü ahkâmi'l-mer'eti'l-müslime*, Dımaşk 2006.

Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya 2004.

- Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, İstanbul 2012.

Zeydan, Abdulkerim, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye*, I-XI, Beyrut 1415/1994.

Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, Dımaşk 1405/1985.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

26.02.1989 Akşehir doğumlu olan Hatice ŞENYİĞİT, liseyi 2007 yılında Aksaray Anadolu İmam-Hatip Lisesinde tamamlamış olup, aynı yıl Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim görmeye başlamıştır. 2011 yılında buradan mezun olmuş ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Bu esnada Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an Kursu Öğreticiliği görevine atanmıştır. "Evlilik Nafakasının Takdiri" başlıklı seminer çalışmasından sonra "İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İlâ)" isimli yüksek lisans teziyle 2014 yılında yüksek lisans öğrenimini tamamlamıştır.

Evli olan yazar halen Diyanet İşleri Başkanlığı Konya- Meram İlçe Müftülüğünde görevini sürdürmektedir.